

PERENNER I DET OFFENTLIGA RUMMET

- HÅLLBARA OCH LÅNGSIKTIGA PLANTERINGAR INSPIRERADE AV NATUREN

Kristina Åkesson
Självständigt arbete – 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp, 2015

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Sveriges Lantbruksuniversitet/Swedish University of Agricultural Sciences

Perenner i det offentliga rummet

– Hållbara och långsiktiga planteringar inspirerade av naturen

Perennial plantings in the public environment

– Sustainable and long-term plantings inspired by nature

Kristina Åkesson

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Handledare: Karin Svensson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Allan Gunnarsson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Master Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0775

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2015

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Omslagsbild: Kristina Åkesson

Övriga bilder: Kristina Åkesson (om inget annat anges)

Nyckelord: perenner, perennplantering, naturlig plantering, offentlig miljö, skötsel, extensiv skötsel, etablering, gestaltning, prärie, äng

Keywords: perennials, perennial plantings, naturalistic plantings, public environment, extensive management, establishment, prairie, meadow

5 . SAMMANFATTNING

6 . SUMMARY

7 . INLEDNING

DEL I.

12 . PERENNENS ROLL I DET OFFENTLIGA RUMMET

- EN HISTORISK FÖRÄNDRING – FRÅN ORDNING TILL ATT NATUREN BESTÄMMER ORDNING

14 . PERENNERNAS EGENSKAPER

- KULÖR
- STRUKTUR, TEXTUR OCH FORM
- BIODIVERSITET

17 . DEN NATURLIKA PERENNPLANTERINGEN

- EKOLOGISK ELLER NATURLIK PLANTERING
- TRE TYPER AV NATURLIKA PERENNPLANTERINGAR

20 . ÅSIKTERNA OM DEN NATURLIKA PLANTERINGEN

- ALLMÄNHETENS UPPFATTNING OCH UPPSKATTNING AV NATURLIKA PLANTERINGAR
- DE YRKESVERKSAMMAS ROLL OCH ÅSIKT AV NATURLIKA PLANTERINGAR

24 . ATT SKAPA EN HÅLLBAR NATURLIK PLANTERING

- NATURENS VEGETATIONSSYSTEM SOM INSPIRATION
- ÄNG, PRÄRIE OCH STÄPP

28 . VAL AV VÄXTER

- INHEMSKA ELLER EXOTISKA ARTER?
- VÄXTERNAS STRATEGIER: CSR-MODELL
- ANDRA EGENSKAPER HOS VÄXTEN

33 . ETABLERINGSTEKNIKER

- SÅ PÅ PLATS
- PLANTERING AV PLANTOR
- EN MIX – PLANTERA OCH SÅ

37 . SKÖTSEL AV DEN NATURLIKA PLANTERINGEN

- DYNAMIK OCH SUCCESSION
- SKÖTSELTEKNIKER

40 . HABITATSINRIKTAD SKÖTSEL

DEL II.

42 . TVÅ GESTALTNINGSFÖRSLAG

- HJÄRUPS PARK

47 . NATURLIKA PERENNPLANTERINGAR KAN FÖRHÖJA PARKENS VÄRDE

48 . ÄNG

- PLANTERINGENS FÖRUTSÄTTNINGAR
- ÄNGENS VÄXTER
- ANLÄGGNING OCH ETABLERING
- SKÖTSEL

56 . PRÄRIE

- PLANTERINGENS FÖRUTSÄTTNINGAR
- PRÄRIENS VÄXTER
- ANLÄGGNING OCH ETABLERING
- SKÖTSEL

65 . DISKUSSION & SLUTSATS

70 . KÄLLOR

TACK!

Jag vill tacka alla som bidragit till utformningen av detta arbete,
som gett mig stöd och uppmuntrande ord under arbetets gång.

Ett speciellt tack till min familj som stöttat mig och stått vid min sida under arbetet.
Utan er hade detta inte varit möjligt!

Tack också till min älskade Christian, som funnits där
med sitt orubbliga stöd när motgångarna hopat sig och modet svikit!

Kristina Åkesson
2015-02-20

Användningen av perenner i det offentliga rummet minskade under 1900-talet, främst av anledningen att dessa planteringar är ansedda att vara för kostsamma att underhålla och bevara prydliga över tid. Vegetation med hög komplexitet och formella planteringar har ersatts av mer lätthanterliga ytor utav träd och gräs, eller av hårdgjorda material, vilket lett till minskade krav på skötselinsatser.

I takt med att våra städer blivit allt mer folktäta har antalet grönytor minskat. Stadens grönytor har inte bara minskat i omfattningen, utan är också mindre varierade än tidigare, trots den kunskap som finns om grönskans många goda egenskaper. Idag ställs det större krav på att det finns kvalitativa och varierande gröna strukturer, vilka ska verka för ett bevarande och ökande av en hög livskvalitet i staden.

För att kunna bidra till större variation och en bättre livskvalitet avser detta arbete att visa på att det går att använda perenner i den offentliga miljön, som trots komplexitet i artsammansättning överensstämmer med, ofta låga, budget som idag finns att tillgå för att sköta och underhålla dessa gröna miljöer. Naturlika planteringar, vilka kräver mindre skötsel, har på många håll ersatt formella perennplanteringar. Denna typ av plantering inspireras från naturliga vegetationssystem vilket därmed bidra till att skötselnivån blir lägre och mindre ekonomiskt påfrestande.

Genom att använda mindre kostsamma naturlika planteringar kan perenner återinföras på platser, där det eftersträvas större estetiska kvaliteter i det offentliga rummet. På så vis ökas variation i artsammansättning och kulörer, vilket utgör ett välkommet bidrag till ensidigt användande av träd och buskar.

SUMMARY

The use of perennials in public space declined during the 1900s, mainly because of the reason that these plants are considered to be too costly to maintain and preserve neat over time. Vegetation of high complexity and formal plantings have been replaced by more manageable vegetation out of trees and grass, or hardened material, which led to reduced demands on management initiatives.

As our cities become more crowded, the number of green areas decreased. The city's green spaces have not only reduced in magnitude, but are also less varied than before, despite the knowledge that exists about the greenery many good qualities. Today is the major requirement that there are qualitative and varied green structures that will work for the conservation and increasing of a high quality of life in the city.

In order to contribute to greater variety and better quality of life this work aims to show that it is possible to use perennials in the public environment, which despite its complexity in species composition are consistent with the low budget available to operate and maintain these green environments. Nature-like plantings, which require less maintenance, have in many places replaced the formal perennial plantings. These types of planting are inspired from natural vegetation systems and are thereby contributing to a lower maintenance level and become less financially stressful.

By using less costly nature-like plantings perennials can be reintroduced in places where it sought greater aesthetic qualities in the public domain. In this way increases variation in species composition and colors, which is a welcome contribution to the unilateral use of trees and shrubs.

BAKGRUND

Våra städer blir allt mer folktäta och kräver därför kvalitativa och varierande gröna strukturer som kan höja och bevara en hög livskvalitet i staden. Tyvärr minskar grönytor och blir mindre varierade, till förmån för annan markanvändning som tillmäts större betydelse. Som ett resultat av detta har perenner i den urbana miljön minskat, främst pga. att denna typ av plantering anses vara för kostsam att anlägga och sköta, jämfört med busk- och trädplanteringar eller hårdgjorda ytor. Den tidigare ofta använda formella planteringen, vilken kräver en intensiv skötsel, har alltmer blivit ersatt med den så kallade naturlika/naturalistiska planteringen, där inspiration hämtas från naturen.

Mitt intresse för perenner har alltid varit stort då de har färger och former som annan vegetation inte kan erbjuda. Perenner kan bidra med fler dimensioner i våra grönytor, och de bidrar dessutom med en större variation och föränderlighet under säsongen och mellan årstiderna. Tyvärr har perenner inte fått ta så stor del av min utbildning inom landskapsarkitektur på Alnarp jämfört med träd och buskar. Främst har ett användande av och en fördjupning gällande kunskap om lignoser prioriterats, som kanske beror på tidigare antaganden och uppfattningar om perenn-planteringar; att de kräver mycket skötsel och är ekonomiskt kostnadskrävande. Mitt perennintresse fick verkligen blomstra när jag på mastersnivå gick kursen Garden Plant Knowledge and Design, då jag fick möjlighet att utveckla och lära mig mer om perenner och deras kvaliteter. Jag fick då även förståelsen för hur vi kan måla vårt landskap med perenner och att perenner är ett viktigt verktyg för mig som blivande landskapsarkitekt för att kunna skapa attraktiva offentliga miljöer.

MÅLBESKRIVNING OCH SYFTE

I detta arbete vill jag visa exempel på hur en hållbar, skötselintensiv och kostandseffektiv perennplantering kan se ut genom att i arbetets andra del skapa två planteringar där inspiration från naturens egna vegetationssystem tas för att kunna erhålla ett stabilare system. Arbetets andra del består av två olika typer av planteringar där naturen används som inspiration och förebild. De två planteringarna syftar inte till att återskapa ett likvärdigt system som det naturliga som använts som inspirationskälla, utan syftar istället till att påminna om det tänkta vegetationssystemet men där val och modifieringar gjorts för att öka det estetiska och visuella värdet. Bland annat förändras fördelningen mellan örter/perenner och gräs i de två planteringarna, till en fördelning som inte normalt förekommer i de naturliga systemen. Detta för att ge en rikare blomning samt längre blomningsäsong.

Det ena förslaget i arbetet är en ängsplantering som består av örter, alltså inte av perenner, vilket detta arbete i huvudsak behandlar. Eftersom även örterna precis som perenner har en blomningsperiod, som återkommer varje säsong, vilket dock är beroende av att örternas fröer gror har jag valt att behandla ängens vegetation på likartat sätt som en plantering med perenner, trots dessa skillnader som finns mellan arternas strategier i de två planteringarna. Så trots det faktum att ängen vanligen kategoriseras till en gräsvegetation, som innehåller blommor, har jag valt att i detta arbete valt att kategorisera ängen likt en perennplantering då den plantering jag utformar innehåller en större andel örter/blommor och har en längre blomningsperiod jämfört med en naturlig äng.

Genom de två gestaltungsförslagen vill jag visa att man kan skapa långsiktigt hållbara planteringar, med perenner och med örter som kan berika den offentliga miljön under perioder med blomning, färg och strukturer. Syftet med arbetet är att även fördjupa mina egna kunskaper om perenner, och hur vi kan inspireras av naturen i skapandet av spännande och intressanta miljöer med perenner i det offentliga rummet samt att inspirera andra landskapsarkitekter att se perenner och örter som en given komponent i det offentliga rummet och inte enbart finnas i de privata utrymmena som trädgården och bostadsgårdarna.

Eftersom det anses vara dyrt att anlägga och sköta planteringar, har perenner blivit förpassade till privatägda platser, som exempelvis bostadsgårdar och trädgårdar. Detta är synd då perenner kan bidra med fler dimensioner i det offentliga rummet genom färger, former och strukturer som inte kan erhållas genom en uteslutande användning av lignoser.

Jag vill med arbetet skapa ett underlag för en diskussion kring ett användande av perenner, och hur dessa kan tillföra mer till våra grönområden. Perenner kan förlänga säsongen och skapa en större variation i det offentliga rummet och därmed bidra ytterligare till de positiva effekter vi människor kan få av att använda dessa platser. Användandet av mindre skötselkrävande och kostnadseffektiva naturlika planteringar kan leda till att perennplantering åter tar plats i den offentliga miljön, där det eftersträvas en större variation i växtligheten.

FRÅGESTÄLLNINGAR

För att kunna uppnå målen och syftet med arbetet försöker jag besvara och diskutera följande frågeställningar:

- Vad kan perenner bidra med i offentliga planteringar?
- Hur kan man skapa långsiktigt hållbara och skötlextensiva planteringar med perenner?
- Hur kan vi använda oss av naturen som inspiration vid planering av perennplanteringar?

AVGRÄNSNINGAR

I arbetet har innebörden av naturlika planteringar avgränsats, eftersom denna typ av plantering även kan kallas för ekologisk plantering. En ekologisk plantering kan innebära att planteringen även har ekologiska funktioner; som dagvattenhantering eller tillverkning av biomassa för energitillverkning m.m. vilka är egenskaper i ett större hållbarhetsperspektiv. Jag har valt att undvika begreppet ekologi i detta arbete, eftersom begreppet är starkt knutet till hållbarhet. Hållbarhet i detta arbete avser planteringar som inte är kostsamma och som inte kräver intensiva skötselinsatser. Jag kommer trots min avgränsning att nämna några av de ekosystemtjänster som bidrar till människans välbefinnande som exempelvis estetiskt värde och fysisk och psykiskt välmående. Biologisk mångfald och ekonomiska faktorer kommer också nämnas för att visa och förtydliga fördelarna med användandet av perenner, men det kommer inte att förklaras eller diskuteras djupgående.

Kunskapen om växter är grundläggande för att kunna skapa en hållbar naturlig plantering, eftersom det är det är en av många faktorer som avgör hur mycket skötsel planteringen kommer att kräva. Ett användande av både inhemska, exotiska och förädlade arter kan förekomma i planteringen beroende på planterings syfte och funktion. Idag finns en diskussion om huruvida det är onaturligt att använda exotiska/förädlade istället för inhemska/vilda arter inom de naturlika planteringarna. Här kan en lång lista av fördelar och nackdelar med de båda alternativen radas upp i avseendet av hur naturliga de egentligen är och hur de fyller sin uppgift bättre eller sämre än den andra. Jag kommer att nämna att det finns olika åsikter kring valet av växter (av alla kategorier nämnda ovan) men jag kommer inte argumentera för alla ställningstaganden kring ämnet i detta arbete. Vikt kommer istället att läggas kring att man ska välja växter som är anpassade och typiska för sin ståndort och de rådande förhållandena som finns på platsen så att goda förutsättningar för en hållbar plantering skapas redan i valet av växter.

I min design har jag valt att inrikta mig på de torra till friska ståndorterna och därför kommer inte ett gestaltungsförslag för våtmark/akvatiska miljöer att finnas i detta arbete. För att kunna skapa hållbara planteringar i vatten, eller med riklig vattentillgång, krävs en fördjupning om dagvattenhantering och blöta vegetationssystem, något som inte ryms inom arbetets omfattning.

TERMINOLOGI

En naturlig plantering definierar jag som att skapa en plantering där man tar inspiration från ett system, exempelvis en prärie, äng eller stäpp. Valet av växter i denna plantering kan vara inhemska, exotiska och förädlade eller en mix av dem för att kunna ge en så tilltalande plantering som möjligt i färg, form, struktur och blomningstid. Dessutom ska det vara ett fokus på hållbarhet för att uppnå en extensiv skötselnivå för planteringen. Denna definition jag använder mig av är en sammanslagning av några av de olika planteringstyper som tas upp i boken *The Dynamic Landscape* (Hitchmough, Dunnett, 2004). Tre planteringstyper som omnämns i boken tar alla naturen som inspiration. Antingen genom ett direkt återskapande av ett system med dess växter som en gång funnits på platsen, till en mer designad miljö som ska efterlikna ett naturligt växtsystem genom användning av exotiska och förädlade arter för att förstärka planteringen uttryck och estetik och därmed bidra till större acceptans bland allmänheten. (Hitchmough, Dunnett, 2004) Den sistnämnda typen är kallad designad naturlig plantering, vilket motsvarar den typ av plantering som jag gör i arbetets gestaltande del. Den innebär att skapa en naturlig plantering med inspiration från ett vegetationssystem i val av växter, artsammansättning eller komposition för att skapa en plantering med hög estetiskt värde.

Ordet hållbar i detta arbete avser hur en plantering kan sköta sig själv med enbart extensiv skötsel (ca 1-3 ggr/år). Hållbar innebär att de valda växterna ska samverka och leva tillsammans utan att de i allt för hög grad konkurrerar ut varandra så att det visuella utseendet blir utarmat. En hållbar plantering är därför beroende av att växterna väljs med omsorg och att dynamisk förändring är tillåten för att uppnå låg kostnadseffektiv skötsel.

Då jag i de två gestaltungsförslagen modifierar val av växter, artfördelning m.m. för att uppnå höga visuella värden, kan dessa planteringar således inte klassificeras som en prärie eller äng. Detta eftersom jag ifrångått några av de karaktäristiska och typiska parametrarna som kännetecknar respektive vegetationssystem. Jag har däremot trots syftningsfelet valt att i arbetet kalla planteringarna för ängsplantering och äng respektive prärieplantering och prärie, eftersom de båda planteringarna innehåller arter typiska för sina vegetationstyper men där fördelningen mellan arter inte är korrekt, och används för att beskriva den klassiska ängen eller prärien.

GENOMFÖRANDE OCH METOD

Arbetet består av två delar. Den första delen är en litteraturstudie där jag försöker hitta svar på de frågeställningar jag har som grund för arbetet. Arbetets andra del är en praktisk tillämpning av informationen given av litteraturstudien. Resultatet utgörs av två egna gestaltungsförslag, där jag gestaltar och komponerar växter för att skapa två attraktiva och långsiktigt hållbara planteringar som är inspirerade av ett naturligt vegetationssystem för Hjärups park i Staffanstorps kommun. Litteraturen i den första delen använder jag som bas för att argumentera för valet av etableringsmetoder, skötselmetoder, samt komponering och val av växter för respektive gestaltungsförslag.

I gestaltungsförslagen knyter jag an till den första delen genom ett resonemang kring mina val av växter, etableringsmetod, skötsel m.m. Denna del innehåller även visuella exempel på hur den naturliga planteringen kan se ut. Genom att använda planer över planeringsområdet, bilder, växtlista, färgscheman/blomningsschema och illustrativa visualiseringsbilder försöker jag redovisa och tydliggöra utvecklingen för hur de två naturinspirerade planteringarna kan ske ut, samt visa på mellan dess olika visuella uttryck under säsongen.

I arbetet ingår även platsstudie av området där parken ska anläggas för att möjliggöra att förslagen är anpassade till platsens förutsättningar. Platsen för parken har jag analyserat och inventerat genom att röra mig i området en dag, ta bilder på platsen och ta del av det gestaltungsprogram som beskriver platsen och parken.

I arbetet har jag valt att inte ta med förslagskisser som uppkommit under arbetsprocessen, då detta hade tagit för mycket plats i arbetet. Istället väljer jag att visa det färdiga resultatet av förslaget. Målet med mina gestaltungsförslag är att inspirera till användandet av perenner och blommande örter i den offentliga miljön för att bidra till varierade grönstrukturer som kan bidra till en förhöjd livskvalitet. Väl att märka är att de två gestaltungsförslagen som jag gör inte är ett återskapande av ett vegetationssystem utan är naturinspirerade planteringar där jag använder den information som ges av det naturliga vegetationssystemet som modifieras för att ge ett högt estetiskt uttryck.

LITTERATUR

Den första delen grundas på litterära källor gällande trenden att skapa hållbara planteringar genom att ta inspiration av naturens system samt åsikterna kring användandet av perenner för att skapa dessa planteringar. Litteraturen består till största delen inte av rent vetenskapliga texter, utan av texter av mer populärvetenskaplig och praktikbaserad karaktär. Vissa författare är dock forskare eller har en stark koppling till forskningen inom ämnet, medan andra författare är välrenommerade praktiker. De har alla en stor erfarenhet av växter och växtanvändning samt gestaltning av planteringar, främst de naturlika.

Stora delar av litteraturen har ett ursprung utanför Sverige, bland annat från Storbritannien, vilket innebär att tekniker kring skötsel och etablering men även växters härdighet är skrivna utifrån deras klimat. Eftersom det inte finns samma utbud av litteratur skriven för svenska förhållanden har tillgänglig litteratur använts, vilken anpassats till och kombinerats med litteratur på svenska.

DEL I.

PERENNENS ROLL I DET OFFENTLIGA RUMMET

Användandet av perenner i det offentliga rummet har minskat under senare tid runt om i världen med anledningen att den tidigare typen av perennplanteringar, så kallade formella planteringar, är ansedda att vara för kostnadskrävande att underhålla och sköta, med både tid och pengar. Perennerna har istället blivit förpassade till den privata trädgården vilket gjort att den offentliga grönskan i stor omfattning blivit ersatt av skötselintensiva ytor. (Hitchmough, Dunnett, 2004)

Genom den forskning som gjorts kring grönskans inverkan har det presenterats viktiga fördelar vilka människan kan erhålla genom tillgång till gröna miljöer. Bland annat är dessa fördelar förbättrad hälsa och välmående både socialt och fysiskt. (Hitchmough, Dunnett, 2004) Trots att forskning bevisat ett behov av variation i den gröna strukturen är viktig har vår grönstruktur blivit begränsad och enförmig (Özgüner, Kendle & Bisgrove, 2006). För att återfå variation och attraktiva miljöer har den naturlika perennplanteringen blivit aktuell att använda i det offentliga rummet och kan samtidigt bidra till den efterfrågade låga skötselnivån.

För många kan denna naturlika planteringsstil uppfattas som nytänkande, men redan på 1700-talet användes naturen som inspiration till de gröna miljöerna (Kingsbury, 2009). Sedan dess har begreppet naturlika planteringar utvecklats med hjälp av verksamma personer inom både ekologi och landskapsarkitektur. Resultatet av denna utveckling och forskning har bidragit till att den traditionella planteringen med formell struktur fått ett alternativ som är inspirerad av naturens växtsystem. Genom denna förändring i tänkandet har perenner återigen kunnat användas i större utsträckning i det offentliga rummet, så att mer variation har kunnat erhållas utan högre kostnader för skötsel och underhåll (Hitchmough, Dunnett, 2004).

I det följande avsnittet gör jag en övergripande resumé om den naturlika planterings utveckling. Här beskrivs det bland annat hur vi under de senaste århundradena tillåtit alterneterande styrt över naturens närvaro i våra planteringar. I detta avsnitt redovisar jag även för perennernas många fördelar och egenskaper för att visa på varför de är lämpliga att använda i offentliga planteringar för att skapa attraktiva miljöer.

FRÅN ORDNING ÖVER NATUREN

– TILL ATT NATUREN BESTÄMMER ORDNINGEN

Historiskt har hanteringen och arbetet med landskapets former och utseende skett ur olika perspektiv, där människan har pendlat fram och tillbaka mellan att ordna och styra över naturen till att jobba med naturen för att skapa naturlika landskap och planteringar i sin närmiljö. Synen på vad en perennplantering är och hur den ska se ut har under lång tid utvecklats och medverkat till att begränsande åsikter lösts upp. Detta har bland annat lett till att den formella planteringen där människan styr över allt har fått ett alternativ; en informell och spontan plantering där vegetationen efterliknar naturen och förändras efter naturens lagar istället genom skötselinsatser.

Den så kallade naturlika planteringen är däremot inget nytt. Den naturlika planterings principer utvecklades bland annat i samband med ekologins utveckling där kunskapen om växternas geografiska ursprung och krav på klimat m.m. erkändes, vilket skapat de ramar vi landskapsarkitekter använder oss av när vi vill gestalta hållbara planteringar. (Woudstra, 2004)

Det var redan på 1700-talet som människan hade en vilja att efterlikna naturens stora landskap. Planteringarna blev då en förbättring av naturens karaktär och man lät dessa planteringar bli delar av parkerna och trädgårdarna kring godsens och herrgårdarna. Detta innebar att barockens geometriska och strukturella planteringar med klippta häckar förkastades och de engelska markägarna ersatte dem istället med vidsträckta ytor av gräs, träd och buskar samt andra naturliga attribut som sjöar och vattendrag. (Kingsbury, 2009) Denna engelska landskapsparks-stilen innebar träd arrangerade i grupper spreds ut över stora arealer gräs. Målet var att övertyga besökaren om ett naturligt landskap, en stil som förespråkades starkt av 1700-talets framstående landskapsarkitekt Lancelot 'Capability' Brown (Oudolf, Kingsbury, 2013). Däremot var detta landskap egentligen inte alls naturligt, då det kräver återkommande skötsel genom beskärning och gallring för att bevaras i sitt statiska uttryck. Likväl är detta landskap fortfarande uppskattat än idag, trots att det inte stödjer den biodiversitet eller många andra ekologiska funktioner vi idag har behov av att sträva mot (Kingsbury, 2004).

Under 1800-talet fortsatte kärleken till naturen och det "naturliga" landskapet. Det naturliga landskapet blev beskrivet och hyllat, i både noveller och texter av kända filosofer, likt ett idealiskt element som inte inrymde något arkitektoniskt inslag. (Woudstra, 2004)

Det var även under 1800-talet som de ekologiska principerna blev mer noggrant förklarade vilket bidrog till förutsättningen att kunna skapa hållbara och ekologiska planteringar som baserades på ståndortsanpassade växtval. Däremot blev inte termen ekologi använd förrän senare, år 1866 av Ernst Haeckel. Ekologi beskrevs då som kunskapen och relationerna mellan organismer och dess omgivning, vilket blev en grund för en fortsatt forskning och utveckling om hur växterna fungerar beroende på klimat och plats. (Woudstra, 2004) Utifrån den ekologiska principen beträffande den naturliga planteringen kan två huvudsakliga tillämpningar härledas. Den första är den växtgeografiska metoden, där syftet är att återskapa representativa exempel av en specifik vegetationstyp från någonstans i världen. Den andra är den fysionomiska metoden, som syftar till att skapa en naturlig vegetation i utseende och karaktär, utan någon hänsyn till växternas geografiska ursprung. (Woudstra, 2004) Dessa två tillämpningar utvecklades parallellt med den ekologiska forskningen som skedde under 1700- och 1800-talet.

De ekologiska planteringsprinciperna utvecklades ytterligare mellan 1800-talets slut och 1900-talets början i många europeiska länder, bland annat i Tyskland, Nederländerna, Storbritannien och Sverige, men också i USA. I dessa länder uppstod rörelser som förespråkade ekologiska planteringar för att uppmuntra till ett nytt sätt att se på och definiera konceptet av vad natur är (Woudstra, 2004). Bland annat var William Robinsons en ledande inspiratör under 1800-talets mitt. William Robinson idealiserade de vilda och inhemska växterna. Han använde dem efter deras naturliga behov och förutsättningar för att skapa naturliga planteringar inspirerade av naturen. (Blennow, 1995) Gemensamt för rörelserna i de olika länderna var att de bytte fokus och frångick den intensivt skötselkrävande planteringen. Istället ville de intensifiera och återinföra naturlig vegetation, med fokus i det rurala landskapet som hade påverkats av människans framfart. (Woudstra, 2004) I Tyskland var anledningen till att använda ekologiska planteringar också nationalistiskt förankrad med anledning av den återuppbyggnad som krävdes av landet efter det första världskriget (Woudstra, 2004).

De ekologiska planteringarna har även använts i en urban kontext av ekologer och landskapsarkitekter. Sedan slutet av 1960-talet i Storbritannien har det funnits ett pågående arbete med att belysa vikten av natur och naturliga miljöer i vår omgivning för att främja god livskvalitet. Den tidigare synen på perennplanteringar har under de senaste decennierna därför utvecklats. Formella planteringar har ersatts med mer informella och spontana planteringar där vegetationen efterliknar naturen. Framförallt användes ekologin som drivkraft i gestaltningen, vilket även idag blivit allt mer nödvändigt då människans utveckling och bebyggelse påverkar jordens naturliga processer negativt, som exempelvis vattnets kretslopp. (Woudstra, 2004)

Ekologin fortsatte att prioriteras i arbetet med den naturliga planteringen under 2000-talets början. Estetiken försumrades däremot till en början, anser Piet Oudolf och Nigel Kingsbury, till förmån för de vetenskapliga kunskaperna om växterna och deras anpassningsförmåga till omgivningen och ståndorten. Oudolf och Kingsbury är av åsikten att estetik är en viktig aspekt för att få en naturlig och ekologisk plantering att bli accepterad av allmänheten. De anser att eftersom människan är en del av ekologin måste planteringen tillgodose och tillfredsställa människans behov. De menar att hur mycket en plantering än tillgodoser och uppfyller tekniska krav på hållbarhet eller biodiversitet måste planteringen ha estetiska attribut som är tilltalande och bidrar till att den blir accepterad av allmänheten. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Med anledning av att det är vi landskapsarkitekter som arbetar med gestaltning och planering av grönskan i det offentliga rummet och inte ekologer innefattar den naturliga planteringen mer än ståndortsanpassade växter tillsammans i en plantering. Bland annat för de verksamma landskapsarkitekterna Nigel Dunnett och James Hitchmough avser begreppet naturlig plantering utöver gestaltning också en lösning på att tillfredsställa det behov och den längtan efter natur och grönska som finns hos människan. De använder fortfarande naturens som inspiration, precis som det görs vid skapandet av ekologisk plantering men planteringen har istället flera syften. På så sätt kan de återskapa och införa natur i det offentliga rummet där naturen urbaniserats bort. (Kingsbury, 2004)

Sammanfattningsvis kan det sägas att det skett en förändring i hur vi människor sett på och påverkat naturen genom åren. Från början tuktades och styrdes naturen av oss men efter hand har vi låtit naturen inspirera och bestämma ordningen. Uppskattningen av naturen visade sig vara en stark drivkraft som ledde till att barockens parterrer och planteringar ersattes och kompletterades med det "engelska landskapet". Efter urbaniseringens framfart i och med industrialiseringen blev parker med formella planteringar en statussymbol för många städers ekonomiska välstånd och städerna levde på ryktet om att ha vackra planteringar i sina parker. Allt eftersom städerna växte blev budgeten stramare för att underhålla dessa ytor. 1900-talets formella skötselintensiva ytor ersattes med vegetation som kunde skötas extensivt, ytor som återigen påminner om det engelska landskapet. När den ekologiska och naturalistiska rörelsen utvecklades började naturlika planteringar åter komma in i det offentliga rummet, både i rurala och urbana strukturer som gjorde att perenner återigen kunde bidra med större variation i färger och former, men i en mer komplex struktur.

PERENNERS EGENSKAPER

Perenner är del av den vegetationen som utgör vår grönstruktur som verkar för att upprätthålla ett gott välbefinnande. I många år har forskning kring grönskans inverkan på människan studerats där slutsatsen gång på gång är densamma; att det är bra för oss. (Catanzaro, Ekanem, 2004) Vi vet idag att växterna har många goda egenskaper för människan. Exempelvis bidrar de till förbättrade luftförhållanden då växternas fotosyntes omvandlar koldioxid till nytt syre. Det finns ytterligare fördelar att ta del av genom gröna miljöer. Närhet och möjlighet att se grönska och växtlighet har visats öka vår koncentrationsförmåga, reducera stress och öka vår mentala och fysiska hälsa (Hall, 2011).

Perennernas många egenskaper och fördelar kan bidra till nya attraktiva och funktionella ytor i vår offentliga miljö som vi idag saknar. Jag kommer i detta avsnitt ta upp några av de kvaliteter som perennerna har och genom detta visa fördelarna med perennanvändning.

KULÖR

Perennernas olika färger kommer från deras bladverk och blommor. Genom att använda perenner kan antalet kulörer och nyanser i planteringen öka väldigt enkelt, jämfört om det används enbart träd och buskar, som oftast består av gröna nyanser.

Färg är en egenskap hos perenner som är viktig för oss människor, eftersom färg har känslomässig effekt på oss. Färgerna vi upplever i naturen är väldigt förknippade med de årstider vi har. Exempelvis är det skirt gröna associerat med vårens nyutspruckna blad, och orange förknippas med höstens löv innan de faller. Genom att välja rätt färg kan känslor förstärkas och associationer skapas. (Wallin, 2010)

Färger kan också användas för att skärpa uppfattningen av en annan färg, vilket sker genom att använda sig av komplementfärger. En komplementfärg är den färg som ligger motsatt den andra, i färgcirkeln. Vit är en komplementfärg som kan användas på hela färgcirkeln, då den ligger i mitten av cirkeln och därmed kompletterar alla andra färger i färgcirkeln. (Wallin, 2010) Färger kan även uppfattas olika beroende på de ljusförhållanden som råder. Vid ett tillfälle kan samma färg uppfattas som god och bra, och vid ett annat tillfälle negativt. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Även om grön är en färg, och denna har positiv inverkan på oss människor, visar gjorda undersökningar att gräsvegetationen inte ger samma positiva inverkan som den gör när andra färger blir adderade till vegetationen genom exempelvis perenner. Därmed bevisas det att enformiga vegetationsytor med gräs, eller gräs tillsammans med träd och buskar, inte kan bidra med samma variation i färg som närvaron av perenner kan. Tillskottet av färger som kan ske genom att perenner kombineras med grön vegetation kan därmed bidra till större variation i de gröna miljöerna, vilket påvisar att perenner utgör en palett med färger som bör användas mer för att skapa attraktiva miljöer. (Hitchmough, 2004)

STRUKTUR, TEXTUR OCH FORM

Det finns otroligt många typer av perenner, vilket ger en uppsjö av olika strukturer, texturer och former att använda sig av för att skapa variation och en detaljrikedom i planteringen.

Tidigare har det inte varit växternas struktur och form som varit i fokus utan istället färgerna på blommorna och bladen när planteringar med perenner ska gestaltas. Idag har det uppstått ett ökat intresse för växternas form och struktur, bland annat på grund av att perenner på vintern saknar starka färger. Strukturen och formen på perenners bladverk, blom- och fröställningar är därför en viktig aspekt som bör beaktas när växter väljs till en plantering för att skapa visuella intressen under alla säsonger. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Med perenner kan det skapas kontraster under hela året, inte enbart på högsäsongen när de flesta perennerna blommar. Även under vintermånaderna är strukturen och texturen av de vissna och torkade blom- och fröställningar en del av den naturliga planteringen. "Borta är de dagar när brunt och gult bladverk ansågs vara kompost och något som skulle rensas bort så fort som möjligt" menar Piet Oudolf (Oudolf, Kingsbury, 2013). Vilket stämmer då vi idag har börjat acceptera att perenners fröställningar och vissna bladverk är något vackert som kan stå kvar och ge en strukturell dimension även vintertid när snön faller. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Torsten Wallin menar i sin bok *Sol och Skugga*, att när växter ska kombineras ihop ska det läggas lika mycket fokus på växternas form, struktur och siluett på både växtens blom- och fröställningar och bladverk. Han menar att om dessa former och strukturer kompletterar varandra resulterar det oftast i en harmonisk färgkombination (Wallin, 2010).

Trots att perenner ofta visas i böcker när de blommar finns det långa perioder som de enbart består av sina bladverk. Eftersom perenner bara blommar kortare perioder under växtsäsongen är det viktigt att uppmärksamma bladen på växterna. Bladens form kan användas för att förstärka eller påvisa vad det är för typ av plantering. Stora blad ger intryck av frodighet medan smala blad ger intryck av en torr och varm miljö. (Wallin, 2010)

BIODIVERSITET

Naturinspirerade planteringar har många fördelar, bland annat lägre skötselkostnader, hög biodiversitet, många fler färger och olika strukturer. Dessa fördelar använder landskapsarkitekter och ekologer som argument för användandet av naturliga planteringar. Exempelvis är hög biodiversitet speciellt viktig inom den naturliga planteringen. Appliceringen av ekologiska principer på den offentliga grönskan främjar återuppbyggnaden av ett utarmat djur- och växtliv som uppstått genom urbaniseringen och människans framfart (Burgess, Harrison och Limb, 1988).

Biodiversitet är en viktig del av den ekologiska planteringen, men är egentligen lika viktig för alla typer av planteringar, speciellt i urbana miljöer där krav på utseendet är högt över långa perioder. Ekologer och landskapsarkitekter anser att använda fler antal arter är stabilare än ett enklare system med färre antal arter. Är antalet arter färre i planteringen eller till och med monokulturellt kan det innebära att planteringen inte tål fluktuationer lika bra, i till exempel vattentillgång, vilket kan medföra att stora delar eller hela planteringen och ekosystemet slås ut. (Dunnett, 2004)

Biodiversitet är något som bör beaktas för att skapa hållbara och stabila planteringar. Det finns olika teorier om varför en hög biodiversitet är gynnsam. En teori är att ju fler antal arter i planteringen desto fler antal olika reaktioner uppstår bland arterna, vilket gör att föränderligheten i planteringen blir mindre märkbar. Denna teori baseras på antagandet att varje art reagerar individuellt på samma klimatförändring. En art behöver därmed inte reagera på torka på samma sätt som en annan art. En annan teori är att om det finns flera olika arter kan någon art ersätta försvinnandet av en annan art och på så sätt bevara ett funktionellt ekosystem. (Dunnett, 2004)

Utöver stabilitet finns det andra fördelar med att ha hög diversitet bland arterna. Bland annat kan det bidra till estetiska och visuella värden då diversiteten ger ökad variation i struktur, textur, form och färg. (Dunnett, 2004) När man kombinerar fler arter med varandra kan säsongen förlängas då det finns fler arter som kan ta vid med sin blomning eller höjdpunkt när en annan vissnat ner. (Dunnett, 2004) På så sätt kan planteringen upplevas olika beroende på tid på säsongen, eftersom uttrycket kan vara olika beroende på vilka växter som vid den tidpunkten står för den visuella karaktären. Trots att det är samma plantering.

Genom att använda sig av många olika arter kan dessa stödja en större mångfald på mer än ett plan, genom att olika arter kan gynna djurlivet. Växter utgör för både mindre organismer och djur en plats för skydd och föda. Om användningen av fler arter sker kan de i sin tur stödja fler antal organismer. Det är följaktligen viktigt att tänka på hur växterna ser ut, både i vertikal samt horisontal struktur när de kombineras. En plantering med komplex lagerstruktur, av både lägre och högre arter kan skapa en god plats för fler organismer då den kan skydda både fåglar och insekter. (Dunnett, 2004)

DEN NATURLIKA PERENNPLANTERINGEN

Vid anläggning av nya grönytor bör man se över om det är någon typ av vegetation som saknas i omgivningen (Morrison, 2004). Typen av plantering bör naturligtvis även grundas på andra begränsande faktorer som budget för anläggning, etablering och skötsel.

Idag finns det en avsaknad av natur och naturlika perennplanteringar i vår omgivning. Istället är det stora gräsytor, med utspridda träd som är överrepresenterade i förhållande till perenner. Utöver träd och buskar är det vanligt att våra torg eller andra offentliga ytor smyckas med sommarblommor komponerade i krukor eller större odlingskärl. Dessa finns däremot enbart där för en kort period, då de tas bort när de blommat över och vintersäsongen närmar sig. Om man istället tar inspiration från naturen kan långsiktigt hållbara vegetationssystem med perenner erhållas för det offentliga rummet. Genom att tillåta en naturlig dynamik och ekologiska processer kan växterna i planteringen samverka istället för att konkurrera ut varandra.

Den naturinspirerade planteringen möjliggör att den formella planteringen kan frångås utan att perennerna försvinner i det offentliga rummet. Den naturlika planteringen innebär dessutom lägre kostnader i alla led, från anläggning till skötsel. Perennerna kan bidra med inslag av olika färger och former, som bidrar till varierad grönska och fler fördelar till oss människor än de enformiga grönytor som redan finns, som också är överrepresenterad (Jorgensen, 2004).

EKOLOGISK ELLER NATURLIK PLANTERING

För att kunna se skillnader och likheter mellan en ekologisk plantering och en naturlig plantering måste de två typerna definieras. Den ekologiska planteringen är strukturerad runt naturliga och ekologiska processer eller naturliga vegetationssystem, eller båda och, vilket kan ge ett naturalistiskt utseende. Den har ett fokus på de ekologiska funktionerna. (Jorgensen, 2004) Till den naturlika planteringen är inspirationen tagen från naturliga vegetationssystem, men estetiken får styra gestaltningen för att planteringen ska accepteras av allmänheten. (Hitchmough, Dunnett, 2004)

Skillnaden mellan de två är svår att formulera, då de båda tar hänsyn till ekologiska processer; genom ekologiska tjänster, föränderliga processer med tiden eller ekologi gällande val av växter. Den stora skillnaden är hur mycket estetiken får styra gestaltningen, vilket varierar beroende på typ av plantering. Hitchmough och Dunnett anser, precis som Kingsbury att det kan urskiljas tre olika nivåer av estetik, där nivån av estetik är beroende på vilken typ av naturlig plantering som skapas. Dessa tre typer av planteringstyper är designad naturplantering, biotoplantering och habitatrestaurering. Högst närvaro och hur mycket estetiken styr val av växter m.m. finns i den designade naturlika planteringen och minst i habitatrestaurering. (Hitchmough, Dunnett, 2004)

TRE TYPER AV NATURLIKA PERENNPLANTERINGAR

För att en plantering ska klassas som naturlig eller ekologisk enligt Kingsbury, måste ekologiska principer tillämpas, men beroende på hur mycket tillämpning som sker ger det varierande utrymme för estetiska inslag. En regel som kan appliceras på de tre planteringstyperna är att skötseln och underhåll minskar desto mer naturen efterliknas, vilket också kan innebära att estetiken är olika mycket närvarande. (Kingsbury, 2004) Nedan kommer en beskrivning av tre inriktningar inom skapandet av naturlika planteringar enligt den indelning som gjorts av Noel Kingsbury. Denna indelning kan definiera vilken typ av plantering som skapas utifrån de val som görs men även efter planterings syfte.

HABITAT RESTAURERING

Vid denna typ av plantering är målet att återskapa en kopia av den vegetation som redan funnits på platsen. Här är estetiken av underordnad betydelse i gestaltningen. Det kan därför sägas att habitat restaurering är mer av en konserverande disciplin än en kreativ. (Hitchmough, Dunnett, 2004) Fokus ligger istället på att skapa ett ekologiskt hållbart system av inhemska växter som finns inom det geografiska området som planteringen är placerad i. Användning av exotiska eller förädlade arter undviks till förmån för inhemska arter. Genom starka ekologiska influenser kräver planteringen generellt extensiv skötsel, då dynamik och succession är tillåten. (Kingsbury, 2004)

Användandet av habitat restaurering har tidigare haft som syfte att återinföra natur i urbana miljöer. Däremot har den typ av planteringar uppfattats som en utfyllnadsvegetation, som tyvärr inte fått allmänhetens godkännande då de uppfattar den som ovärdad och olämplig i stadens ordnade struktur (Kingsbury, 2004).

BIOTOPPLANTERING

Biotopplantering är den vanligast använda typen av naturlika planteringar. Speciellt använd är den av yrkesverksamma landskapsarkitekter som förespråkar naturlika miljöer, bland annat Kingsbury, Dunnett och Oudolf. (Kingsbury, 2004) Den innebär en plantering som innehåller både ekologi och dynamik. Arterna väljs efter både deras estetiska egenskaper och ekologiska anpassning för platsen så att den kan bli långsiktigt hållbar. Vilket innebär att både inhemska, exotiska och förädlade arter kan förekomma. (Kingsbury, 2004)

Denna typ av plantering innebär extensiv skötsel eftersom stort fokus på växternas ekologiska anpassning sker. Även deras visuella egenskaper vägs in i valet av växter (Kingsbury, 2004). Trots att denna typ innebär extensiv skötsel kan en större kunskap av de som sköter planteringen krävas, eftersom personal som sköter planteringen ska förstå och veta innebörden av vad ekologisk dynamik är. Detta innebär att skötseln kan förändras beroende på hur planteringen utvecklas, jämfört med en traditionellt hållen plantering vars skötsel ämnar bevara ett statiskt uttryck vilket ger en likartad skötsel över hela säsongen. (Hitchmough, Dunnett, 2004)

Biotopplantering kan också kallas för "förbättrad natur", vilket är ett uttryck som Nigel Dunnett och James Hitchmough utvecklat. Det innebär en användning av robusta, icke inhemska arter tillsammans med lättskötta inhemska arter för att skapa färggranna och uttrycksfulla planteringar. Inom denna typ av plantering blandas kreativitet med ett landskapsbevarande och på så sätt skapas attraktiva och ekologiskt hållbara naturlika miljöer. (Oudolf, Kingsbury, 2005)

Blandningen av arter som sker inom den naturlika planteringen för att uppnå ökad visuell effekt har däremot skapat en kontrovers bland verksamma personer som arbetar med gestaltning av den naturlika planteringen. Idag finns det en debatt om huruvida det är ekologiskt att använda sig av annat än inhemska arter. Det finns bland annat de som anser att exotiska arter inte är hållbara utan att de istället förstör den inhemska floran, eftersom exotiska arter kan vara invasiva i sitt växtsätt likt många ogräs. En mer ingående redogörelse för denna debatt sker i ett kommande avsnitt där val av växter diskuteras. (Hitchmough, 2011)

DESIGNAD NATURLIK PLANTERING

Denna typ av plantering är helt antropogent skapad utifrån höga krav på estetik. Gestaltningen styrs till fullo av det visuella uttrycket utan någon egentlig verklig förankring till det system som använts som inspiration, vilket gör att denna typ även skulle kunna kallas för "naturalistisk estetik", menar Kingsbury. (Kingsbury, 2004) Inom denna typ av plantering prioriteras att skapa något som är visuellt tilltalande genom att maximera planterings färger och strukturer men även att förlänga säsongens blomning och visuella intressen. (Kingsbury, 2004) Även om inspirationen tas från ett habitat eller naturen behöver inte växterna vara typiska eller hittas i det naturliga systemet (Hitchmough, Dunnett, 2004). En användning av inhemska anses inte viktigt, utan istället används man sig av representativa och likvärdiga med de ekologiskt anpassade arterna (Kingsbury, 2004).

Inom den designade naturplanteringen tillåter man en begränsad närvaro av dynamik. Exempelvis tillåts växterna föröka sig genom frösådd under sin utveckling. Trots närvaron av dynamik kan denna planterings typ innebära en intensivare skötselnivå, eftersom den ekologiska approachen inte följs fullt ut, vilket gör att planteringen inte blir långsiktig och hållbar, menar Kingsbury. (Kingsbury, 2004) Användningen av dyra förädlade arter kan även innebära högre kostnader främst vid inköp, men också vid etablering och skötsel. Skötseln syftar då till att upprätthålla planterings uttryck och för att öka chansen att de valda växterna finns kvar utan att de konkurrerar ut varandra, men kan även innebära inplantering av arter igen om de försvinner. (Kingsbury, 2004)

LEBENSBEREICH-STILEN

I Tyskland under 1900-talets andra hälft utvecklades en stil likt en motsvarighet till designad naturplantering, kallad Lebensbereich av professor Richard Hansen. Stilen balanserade natur och konst på ett väldigt effektivt sätt och spred sig främst inom parkerna i Tyskland. (Kingsbury, 2004) Lebensbereich betyder plats för liv och syftar på den matchning som gjordes mellan de ekologiska förhållandena på platsen och växternas krav, vilket han ansåg var grunden för kunna skapa en hållbar plantering. (Kingsbury, 2004) Även här baserades valet av växter på deras estetiska egenskaper som textur, struktur och färg på blommorna (Kingsbury, 2004).

ÅSIKTERNA OM DEN NATURLIKA PLANTERINGEN

Naturen och dess olika vegetationssystem har varit en grundläggande inspirationskälla för att möjliggöra skapandet av hållbara planteringar. I och med industrialiseringens framfart och den därpå följande urbaniseringen på 1800- och 1900-talet utvecklades en ny syn på natur och kännedomen om dess goda egenskaper. Detta motiverade till att försöka bevara och återskapa naturen som gått förlorad. Den nya synen på natur stimulerade ett intresse för de då övergivna planteringarna i staden som tidigare varit hårt kontrollerade i form och utseende. (Burgess, Harrison och Limb, 1988) Genom olika rörelser som förespråkade naturlika planteringar, kunde artrika planteringar fylla de tomrum som uppstod när den formella planteringen försumrades (Hitchmough, Dunnett, 2004).

Tyvärr kan den naturlika och informella planteringen uppfattas som stökig och ostädad och inte lämplig i stadens ordnade strukturer då den inte har samma ordning och överdrivenhet av naturen som den formella planteringen. Detta beror främst på att den formella planteringen kontinuerligt förses med skötselinsatser som städar och håller den rensad från nedvisnat material för att vidmakthålla sitt prydliga utseende. (Hitchmough, Dunnett, 2004)

Uppfattning och uppskattning är något individuellt som skiljer sig beroende på individens kulturella bakgrund, referenser, yrke och kunskapsnivå. Det visar sig alltså att en ökad kunskap om naturens fördelar bidrar till att den naturlika planteringen blir allt mer uppskattad av allmänheten. (Hitchmough, Dunnett, 2004 & Özgüner, Kendle, 2004)

ALLMÄNHETENS UPPFATTNING OM OCH UPPSKATTNING AV NATURLIKA PLANTERINGAR

Idag är de flesta av våra allmänna platser, exempelvis parkmark, influerade av den engelska landskapsstilen, bestående av stora gräsytor med utspridda trädformationer. Det finns även några få allmänna platser i vår omgivning som består av ornamentala blomsterplanteringar, men som genom sin återkommande och intensiva skötsel för dessa planteringar gör dem icke långsiktigt hållbara och därmed så långt ifrån en naturlig eller ekologisk plantering man kan komma (Jorgensen, 2004). De senaste 30 åren har däremot inställningen till naturlika inslag i våra urbana samhällen gradvis förändrats hos allmänheten och yrkesgrupper inom den gröna sektorn. Detta har bidragit till att den naturalistiskt inspirerade planteringsstilen har börjat användas mer (Özgüner, Kendle, 2004).

Hur människan uppfattar landskapet och dess estetiska uttryck finns det många teorier kring, där olika forskare har försökt hitta ett svar. Resultatet har visat sig vara en komplex och föränderlig process, snarare än statisk. Individens uppfattning om och respons i relation till olika landskap har visat sig baseras på en mängd faktorer, som kulturella värderingar, medfödda preferenser och individuella faktorer där individens ålder, kön, etnicitet, utbildning m.m. inkluderas. (Jorgensen, 2004)

MEDFÖDDA OCH KULTURELLA FAKTORER

Bland de medfödda preferenserna har människans evolutionära utveckling använts för att härleda de preferenser vi har gällande landskapets estetik. Här tror forskare att människans evolution har lett till den uppskattning som finns för det engelska parklandskapet, en stil som är rikt representerad i våra offentliga grönområden. Detta tror man beror på dess likheter med savannen, som utgjort platsen för människans utveckling. På savannen erhöll människan skydd, säkerhet och mat, vilket gör likartade vegetationsstrukturer uppskattade, då de är rotade och högt värderade hos oss. (Jorgensen, 2004)

Uppfattningen om vad natur är har en stor inverkan på uppskattningen av den naturlika planteringen från allmänheten. Observationer har visat att ekologisk naturlighet och upplevd naturlighet är relaterad till varandra, men är inte likvärdig. För vissa kan därmed natur anses vara något som inte finns i det urbana landskapet då det är anlagt. För andra kan natur innefatta allt levande och kan existera både på den vilda platsen, som inte är påverkad av människan, men också finnas i vår offentliga miljö som är designad av människan. Däremot har det visat sig att allmänhetens uppfattning av vad natur är varierar beroende på ur vilket sammanhang det är taget. Något kan därmed uppfattas som natur om det är motsatsen till "formell" och/eller är motsatsen till en "uppbyggd miljö". (Özgüner, Kendle, 2004)

Detta kan benämnas som en del av de kulturella förhållanden som påverkar vår uppfattning av natur och landskap. Olika länder har olika synsätt på vilken relation naturen och människan har. Två relationer har definierats utifrån hur människans samband med naturen ser ut. Den antropocentriska relationen innebär att människan och naturen är skilda från varandra, på så sätt att människan styr över och ordnar naturen. Motsatsen är den ekocentriska relationen, vilket innebär att människan tillsammans med naturen är en enhet, och att naturen är något som vi ska värna om och skydda. (Jorgensen, 2004) Beroende på vilken syn individen har på sin relation till natur kan den föredra en viss typ av landskap. Antingen ett påverkat/skapat landskap eller ett till synes opåverkat landskap. Företrädare för den antropocentriska synen föredrar miljöer där en synbar mänsklig inverkan finns medan de ekocentriska istället föredrar miljöer med vilt och naturligt utseende (Jorgensen, 2004).

I en undersökning gjord i Storbritannien blev de medverkande ombedda att jämföra en botanisk trädgård med en park som innehöll naturlika planteringar. Det visade sig att majoriteten av deltagarna, 58 %, föredrog det naturlika landskapet som fanns i parken, eftersom parkens utformning därmed kunde erbjuda fler aktiviteter inom rekreation och lek, men även gav en känsla av frihet. Det var trots det många som likväl föredrog den botaniska trädgården med formella planteringar, då dessa skapade ordning och lugn, vilket uppfattades som stressreducerande. (Özgüner, Kendle, 2004)

INDIVIDUELLA FAKTORER

Vad som påverkar vår uppfattning är bland annat de faktorer som indikerar på vilken social klass vi tillhör. Det är bland annat utbildning, yrke och inkomst (Jorgensen, 2004). Främst är det kunskapen och utbildningsnivån hos individen som påverkar uppfattningen. En person med mer kunskap om naturen, både kring ekologi, biologi samt de fördelar som naturen har att erbjuda har därför större förståelse för varierad och spontan grönska. Framförallt grönska som inte enbart har ett prydnadsvärde. (Jorgensen, 2004)

Högre social klass, vilket även kan avspeglats i var man är bosatt, behöver däremot inte innebära större förståelse och därmed uppskattning av de naturlika planteringarna. Individer som är uppväxta i rurala områden, som är vana vid natur, kan uttrycka högre uppskattning för naturlika miljöer även i ett annat sammanhang, som i staden, eftersom de är vana vid att se denna typ av miljöer i sin hemmiljö. Det kan även yttra sig rakt motsatt och innebära att de miljöer som allmänheten är van vid att uppleva och bor kring inte värderas högt, utan det är de främmande miljöerna som uppskattas. Detta eftersom dessa miljöer kan erbjuda nya upplevelser och intryck eftersom de inte är miljöer allmänheten upplevt tidigare eller är vana vid att se. (Jorgensen, 2004)

Ålder och kön på individerna är ytterligare faktorer som påverkar uppfattningen av deras omgivning. Unga individer, som exempelvis barn, kan se fler möjligheter för lek och äventyr jämfört med vad äldre individer kan för samma område. Åldern hos individen speglar därmed vad den offentliga ytan kan användas till. Den yngre kan se det som en plats för lek, medan den äldre istället använder den som en plats för sociala interaktioner med andra individer i området eller får en ökad uppskattning av området om det har ett högt visuellt värde. (Jorgensen, 2004)

När det gäller kön, har det visat sig att könet på individen avspeglar känslan av säkerhet som individen uppfattar när den rör sig i sin omgivning. Den upplevda känslan av säkerhet skiljer sig mellan män och kvinnor, där det kvinnliga könet har tendenser att oroas mer för säkerheten och har större rädsla samt är mer osäker i den miljön individen rör sig. (Jorgensen, 2004)

Det finns åsikter bland allmänheten att även den naturlika planteringen ska kännas avsiktlig och som att det finns någon som tar hand och bryr sig om den. Detta kan ske genom att tillföra estetiska inslag som visar att det är en plantering med en intention. (Burgess, Harrison & Limb, 1988) För att kunna möjliggöra en acceptans av den naturlika planteringen råder James Hitchmough, som stödjer användandet av naturlika planteringar, att kombinera den spontana och naturlika växtligheten med modern arkitektur och former på marken. På så sätt skapas kontraster som bidrar med ledtrådar om att planteringen är avsiktlig. (Hitchmough, 2004) Vad som också bör tänkas på är att människan har en hög uppskattning av färg effekter, vilket är en generell faktor som leder till uppskattning och något som enkelt kan skapas genom en naturlig perennplantering då det finns ett överflöd av arter som kan blomma, samtidigt och länge (Hitchmough, Dunnett, 2004).

Sammanfattande kan det sägas att allmänheten i undersökningen uppskattade båda typerna av planteringar, både den ornamentalt formella och den naturlika eftersom de kunde erhålla olika fördelar från dem båda. (Özgüner, Kendle, 2004) Däremot är allmänhetens uppfattning om och uppskattning av de naturlika planteringarna är inte alltid positiv. Framst på grund av att denna planteringsstil inte är överdriven och en kontrollerad version av naturen som allmänheten är van vid. (Hitchmough, Dunnett, 2004) Det finns också motstånd mot naturlika planteringar i offentliga miljöer eftersom de kan uppfattas som osäkra och otäcka (Özgüner, Kendle, 2004). Detta innebär att ett fortsatt arbete med att skapa varierade gröna miljöer, som trots sitt friare uttryck kan upplevas säkra och anpassade för den omgivande strukturen. Genom att skapa en större variation kan det erbjudas plats för olika aktiviteter, där befolkningen kan erhålla psykiska och fysiska fördelar som bidrar till en god livskvalitet (Burgess, Harrison och Limb, 1988).

DE YRKESVERKSAMMAS ROLL OCH ÅSIKT OM NATURLIKA PLANTERINGAR

Landskapsarkitekter, ekologer och andra yrkesgrupper som är medvetna om naturens och grönskans positiva inverkan på människans välbefinnande, ser ofta ingen anledning att inte öka närvaron av natur i det urbana landskapet. Däremot behöver inte en stil utesluta en annan. Istället bör båda gynnas så att de formella och de naturlika planteringarna finns och får verka sida vid sida, då båda typerna är en del av den urbana grönskan. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

I en undersökning gjord i Storbritannien under år 2006 ansåg 90 % att den naturlika planteringen hade en given plats i den urbana strukturen men att den inte är en universallösning som ska tillämpas på alla stadens ytor, eftersom allmänheten vill och har behov av variation. Den övergripande åsikten om de naturlika planteringarna var positiv bland de tillfrågade, som bestod utav 500 stycken landskapsarkitekter, inom den privata och kommunala sektorn, samt andra verksamma inom park- och rekreationsförvaltningar och naturvårdsstiftelser. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

I undersökningen granskades deras åsikter kring de naturlika planteringarnas fördelar och nackdelar ur olika perspektiv. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006) Genom att ställa frågor till de medverkande om vad de ansåg om de naturlika planteringarnas estetik, hållbarhet och kostnader, som alla tre kan anses vara de grundpelare som understödjer användandet av denna planterings-stil, kunde svaren jämföras med svaren från samma frågor gällande de formella planteringarna. På så sätt kunde det fastställas vilken planteringsstyp som föredrogs, samt visa på fördelarna samt nackdelarna med respektive planteringsstyp.

ESTETIK

Estetik är något som både talar för och emot den naturlika planteringsstilen och är något som uppfattas olika och skiljer sig mellan personer (Özgüner, Kendle, och Bisgrove, 2006). De som uppskattade den naturlika planteringen gjorde det främst för dess komplexitet i växtkomposition, dess kulturella och symboliska mening (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006). Denna uppfattning behöver däremot inte vara densamma för allmänheten som för den yrkesverksamma. I undersökningen, som nämndes ovan, visade det sig att det var mjukheten och föränderligheten som gjorde de naturlika planteringarna intressanta och vackra. Detta eftersom de hade mer variation under säsongen. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

Den formella planteringen är däremot fortfarande ett tilltalande attribut i landskapet som fortfarande uppskattas av de tillfrågade i undersökningen. De ansåg att oberoende vilken typ av plantering, formell eller informell, är det viktigt att designen anpassas för platsen och efter det behov som finns. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

Beroende på yrke och kunskap har det visat sig att definitionen och meningen av ord, så även ordet landskap, blir mer precisa och tydliga för den verksamma individen inom ämnet jämfört med samma ord för en individ utan samma kunskap eller erfarenhet. Detta visar på att vi landskapsarkitekter måste hitta bra sätt att kommunicera och förmedla informationen, men också lära oss förstå allmänhetens önsningar för att skapa platser som de uppskattar och därmed också använder. Genom att begränsa estetiken i våra förslag hämmar vi allmänhetens möjliga uppskattning, som är gruppen vi skapar dessa ytor för ansåg de medverkande i undersökningen. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

HÅLLBARHET

Ur ett övergripande hållbarhetsperspektiv fann de yrkesverksamma många fördelar med den naturlika planteringen. Den naturlika planteringen ansågs kunna erbjuda och stödja flera tjänster, både sociala och ekologiska. Bland annat ansågs den naturlika planteringen kunna bidra till ett rikare djurliv, och fungera rekreativt för brukarna. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

Hållbarhet kan också diskuteras gällande hur planteringen utvecklas över tid. Den naturlika planteringen har då fördelen att valet av växter grundas på växtens ekologi i första hand, vilket bidrar till mer lättskötta planteringar eftersom förändringar inom planteringen tillåts (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006). Skulle även de estetiska egenskaperna tas i beaktning kan planteringen dessutom vara attraktivt och intressant över lång tid utan att behöva kompletteras eller vara utan blommande arter en tid, så även under hösten och vintern.

KOSTNADER

Bland de tillfrågade i undersökningen ansåg 64 % att den naturlika planterings skötselkostnader är lägre än för den formella planteringen. Trots det fanns det de som ansåg att de lägre kostnader som påstods medfölja var överskattade, eftersom det ansågs att det kunde kräva större kunskap hos personalen för att kunna fullfölja den ekologiskt anpassade skötseln som de ansåg behövdes. (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006)

Kostnad är en av många avgörande faktor när val av plantering ska göras. Störst oro för kostnad visade de som sköter planteringarna efter anläggning, det vill säga de kommunala parkförvaltningarna eller andra skötselriktade bolag (Burgess, Harrison och Limb, 1988). Vad de alla kunde komma överens om var i alla fall att skötseln för den ekologiska eller naturlika planteringen är extensiv, men är långt ifrån underhållsfri (Hitchmough, 2004).

Skötseln intensitet avtar ofta efter etableringen i den naturlika planteringen, främst eftersom skötseln avtar rejält efter det att etableringsfasen är över (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006). Den formella planteringen kräver däremot intensivare skötsel för att växternas position och det tänkta uttrycket ska bevaras.

ATT SKAPA EN HÅLLBAR NATURLIK PLANTERING

Att analysera och ta inspiration från redan existerande habitat och vegetationssystem kan ge stora fördelar vid skapandet av naturlika perennplanteringar. Här kan tips på användbara och fungerande arter erhållas, då det finns verkliga exempel på arter som växer ihop naturligt inom habitatet vilket också kan fungera i en skapad miljö.

Genom att efterlikna de ståndortsförhållanden och artsammansättning som råder i naturliga habitat utökas chanserna för att få en hållbar plantering med växter som har samma krav på typ av skötselinsatser. Sannolikt är dessutom att arterna trots sina olika växtsätt och krav på näring, vatten och ljus är kompatibla då de anpassat sig för att ingå i samma växtsamhälle. (Hitchmough, 2004)

NATURENS VEGETATIONSSYSTEM SOM INSPIRATION

Runt om i världen finns en mängd olika vegetationssystem. Allt från torra till akvatiska miljöer som har ett varierande pH i jorden, från alkaliskt till surt. Inom dessa ramar finns bland annat äng, stäpp, prärie och våtmarker. Vissa system är så klart bättre lämpade än andra att använda (Oudolf, Kingsbury, 2005).

Alla ovan nämnda vegetationssystem har en tydlig karaktär och kan vara användbara och lämpliga i en urban grönstruktur. Exempelvis kan vegetationen från torrängen eller stäppen vara användbar i stadens hårdgjorda miljö, i bland annat refuger och planteringar kring torg där vattentillgången är begränsad (Wahlsteen, Sjöman, 2009).

Det är viktigt att veta vad som utmärker de olika vegetationstyperna. Vad är egentligen en äng, eller vad är det som gör just en vegetation till en prärie och inte en stäpp? Idag används orden äng och prärie ofta och mycket i trädgårds- och landskapssammanhang utan en tydlighet i vad det egentligen är och innebär (Oudolf, Kingsbury, 2005). Detta skapar en förvirring.

ÄNG

Ordet äng har använts för att beskriva mängder av olika vegetationssystem som innehåller gräs och örtartade blommande växter, men även för att beskriva landsbygdens romantiska miljöer (Oudolf, Kingsbury, 2005). Begreppet äng används också för att beskriva karaktären på en örtartad plantering, där växterna spridits och blandats över ett område, i ett komplext mönster.

Ängen finner man på öppna platser, vilket gör att den inte växer under en annan typ av vegetation exempelvis träd och buskar. (Hitchmough, 2004) Äng, som vegetationstyp, har uppkommit som resultatet av en agrikulturell hävd, vilket innebär att den skapats genom en mänsklig påverkan (Hitchmough, 2004 & Kingsbury, 2009). Förr fungerade ängen som betesmark för djuren inom jordbruket och ängens växter slogs också som hö vilket användes till foder åt djuren under vintern. (Oudolf, Kingsbury, 2005) Om dessa störningar inte hade skett, genom slätter och bete från djur, hade den så kallade ängen förändrats. Träd och buskar hade slutligen etablerat sig och tagit över istället för de olika gräsen och de örtartade arterna (Hitchmough, 2004).

Idag har ängen blivit ett alternativ till den klippta gräsmattan (Kingsbury, 2009), både i privata trädgården och offentliga miljöer. Mårten Hammer menar att ängen kan ersätta den tidigare väl överrepresenterade extensiva gräsmattan som klipps vid fem tillfällen per år med en högre vegetation som klipps mellan en till tre gånger per år (Hammer, 1996). Ängens många fördelar jämfört med gräsmattan är att den har fler attraktiva värden och dessutom har en lägre skötsel-intensitet, vilket absolut är fördelaktigt ur ett ekonomiskt perspektiv. Dessutom tillför ängen färg och föränderlighet som en gräsmatta inte kan erbjuda (Kingsbury, 2009).

Ängens attraktiva höjdpunkt är relativt kort, men väldigt effektiv. Kort efter blomningen blir vegetationen slagen för hö, vilket sker någon av under sommarmånaderna, beroende på typ av äng och när den blommat färdigt (Oudolf, Kingsbury, 2005). Ängens utseende förändras därför drastiskt innan och efter den slagits, då den blommande, höga och späda vegetation blir till en jämn och kort klippt gräsmatta.

Skötseln för ängen innebär slätter, där all vegetationen klipps ned och att höet därefter samlas upp, en till två gånger per år. Den första slättern bör ske efter att gräsen och de örtartade växterna blommat klart och ängens utseende falnat (Hammer, 1996 och Kingsbury, 2009). För att möjliggöra att arterna hinner släppa ifrån sig frö, vilket bidrar till att ängen får en fortsatt hög artrikedom, kan man låta höet ligga kvar några dagar innan det tas bort (Hammer, 1997). Ängens skötsel kan variera genom att välja olika tider för slätter, för att få olika uttryck och typ av ängsflora som dominerar. En lägsta klipphöjd bör inte understiga fem centimeter vid nedklippning för att behålla en tät grässvål som bidrar till att ogräs får svårare att etablera sig (Hammer, 1997). Trots att vegetationen klipps så kort, kan ängen snabbt under samma säsong hinna återhämta sig och ge en ny blomningsperiod (Kingsbury, 2009). Detta innebär att ängen kan få två attraktiva perioder under samma växtsäsong, beroende på när slättern sker.

Viktigt att tänka på är att ängens växtsammansättning kan förändras beroende på en mängd faktorer. Bland annat har jordens fuktighetshållande förmåga, näringsförhållanden, pH och skötseltekniker betydelse för ängens sammansättning av växter. Ett mildare klimat under höst och vinter samt höga näringsnivåer kan göra att fördelningen mellan gräs och örtartade växter förändras drastiskt. Ett mildare klimat, exempelvis kustklimat, gynnar nämligen gräsen så att de kan växa året runt jämfört med perenner som har en inaktiv period när det är kallare (Oudolf, Kingsbury, 2005). Mer kväve gör också att gräsen växer bättre och färre blommande örter kommer att finnas (Kingsbury, 2009). Den viktigaste och mest styrande faktorn är dock jordens fuktighet, vilken lett till att ängen delas in i tre olika kategorier efter just ståndortens förhållanden (Hitchmough, 2004). Dessa är torräng, friskäng och fuktäng.

TORRÄNG

En torräng bildas i samband med lägre nederbörd under vår och sommar, men kan också finnas på andra torra och näringsfattiga jordtyper. Den sägs ge "den rikaste och mest visuellt spännande ängsfloran..." (Oudolf, Kingsbury, 2005).

Torrängens ståndortsförhållanden har fördelen att de begränsar konkurrensstarka gräs och samtidigt gynnar stresstoleranta och långsamtväxande gräs och örter. (Oudolf, Kingsbury, 2005) Då det finns störande faktorer, i form av perioder av torka och värme, är växterna som finns på torrängen så kallade s-strategier. S-strategi innebär att de är långsamtväxande och att de lagrar resurser i växten, vilket gör dem väl anpassade till längre perioder av extrema förhållanden. (Hitchmough, 2004)

Eftersom växterna på torrängen växer långsamt, etablerar de sig även långsamt. De är även känslig för beskuggning av andra högre växter i planteringen. Ett sätt att gynna konkurrenssvaga växter är genom att öka antalet stressfaktorer. Att använda exempelvis mer sand i planteringen växtbädd gör att växterna inte kan bli så stora då vattentillgången blir mer begränsad. (Hitchmough, 2004)

Torrängens höjdpunkt i blomning är mellan tidig vår till midsommar i England, medan den i Sverige sker lite senare, varpå vegetationen en kort tid efter den blommat klart att vegetationen klipps ner och materialet tas bort för att vidmakthålla en låg näringsnivå. (Hitchmough, 2004).

FRISKÄNG

Friskängens ståndort kan tillgodose växterna med mer vatten och näring. Detta gör att denna vegetation växer fortare, blir högre och sprider sig mer inom området. Det resulterar även i ett denna vegetationstyp dessutom är mer motståndskraftig mot ogräs, vilket gör den lämplig att använda i urban miljö. (Hitchmough, 2004)

Det är högre luftfuktighet samt tillgång på mer vatten för växterna som ger förutsättningarna till att friskängen kan skapas. En naturligt förekommande friskäng återfinns i kustnära områdena i västra Europa samt på högre altituder, på bergskedjornas sluttningar där en högre luftfuktighet finns. (Hitchmough, 2004)

FUKTÄNG

Fuktängen återfinns antingen lokalt nära vattendrag, på platser med riklig nederbörd eller där dräneringen är begränsad. (Hitchmough, 2004). Eftersom mängden vatten kan variera på platsen kan den påverka vilken typ av vegetation som finns. Stående vatten kan till exempel leda till syrefattiga förhållanden som gör platsen olämplig för många arter. Gräsen utgör en viktig beståndsdel i fuktängens vegetation, men det finns även anpassade örtartade växter för dessa förhållanden (Hitchmough, 2004).

PRÄRIE

Prärien är en vegetationstyp som ursprungligen kommer ifrån Nordamerika. Där har den tidigare varit utspridd över stora delar av kontinenten, från norr till söder och öst till väst. (Hitchmough, 2004) Även denna vegetationstyp är semi-naturlig, vilket innebär att mänsklig hävd har utvecklat det som vi idag anser är en prärie. Detta gjordes genom att markerna årligen eldades, samt att arealerna betades av djur, vilket gjorde att träd och buskar försvann och hölls undan. (Hitchmough, 2004)

Liksom äng har termen prärie blivit ofta använd för att beskriva naturliga planteringar i Europa (Oudolf, Kingsbury, 2009). Termen har i Europa därmed blivit bredare i sin betydelse än vad den är i Nordamerika. Anledningen till den stora användningen av ordet prärie kan bero på präriens växter är gynnsamma att odla på näringsrika och friska jordar (Oudolf, Kingsbury, 2009).

Idag är prärien en vanligt förekommande inspirationskälla till planteringar, både i den privata trädgården och i den offentliga miljön. (Kingsbury, 2009) En prärieplantering trivs bäst på en djup och fuktbevarande växtbädd bestående av lätt alkalisk jord på öppna soliga platser. Dessa förutsättningar finns naturligt på platser i Nordamerika, men också på andra platser i världen (Lloyd, 2004). Ett användande av prärieväxter är därför att rekommendera på liknande platser, eftersom växterna är väl anpassade för näringsrika jordar, som trots det kan stå emot invasiva ogräs (Oudolf, Kingsbury, 2005).

Vegetationen på prärien består mestadels av gräs, 80 %, med en liten del, 20 % av blommande örter och perenner (Lloyd, 2004). En likartad fördelning som också återfinns på ängen (Oudolf, Kingsbury, 2005). En naturligt förekommande prärie kan bestå av upp till 300 arter, men är vanligen om den är anlagd, uppbyggd av tre till fyra dominerande gräsarter och ca 20 stycken blommande arter (Lloyd, 2004).

Typiskt för präriens växter är att de är utvecklade att växa vid lägre temperaturer vilket resulterar i att de kan bli större under en växtsäsong och att blomningen sker senare, från juli och fram (Hitchmough, 2004). Störst effekt i färg har prärien under sommarens senare månader till tidig höst. Den perioden kan förlängas ytterligare genom ett användande av vårblomande lökar. Blomningen kan då börja tidigare och gräsen kan med sina strukturella egenskaper bidra med vackra inslag i både färg- och formhänseende fram till första frosten. (Hitchmough, 2004)

Utseendet på präriens vegetation kan te sig olika beroende på klimat och ståndortsförhållanden. En indelning har gjorts av två olika typer av prärier där höjden avgjort indelningen. Den så kallade "short grass-prärie" har en lägre vegetation medan "tall grass-prärien" har en högre vegetation, vilken är så pass hög att den kan växa sig över en människas huvud. (Oudolf, Kingsbury, 2009)

SHORT GRASS-PRÄRIE

Denna typ av prärie är mest lik den europeiska ängen och stäppen, speciellt gällande höjden. Short grass-prärier hittas på platser med grunt jordlager som innebär torra och näringsfattiga förhållanden (Oudolf, Kingsbury, 2005). Planteringar med typiska arter för detta vegetations-system är utmärkt att använda sig av i städers hårdgjorda ytor där ett likartat klimat råder (Wahlsteen, Sjöman, 2009).

TALL GRASS-PRÄRIE

Den stora skillnaden mellan tall grass- och short grass-prärie är som namnet antyder höjden på vegetationen. I en tall grass-prärie kan växterna växa från små plantor på våren till väldigt höga plantor på sensommaren. Anledningen att de kan växa sig så pass höga är att de växer på jordar med fördelaktiga förhållanden, med mer tillgång på vatten och näring. (Oudolf, Kingsbury, 2005) Dessa förhållanden bidrar till att vegetationen kan växa och bli högre än en människa, upp mot två meter hög (Oudolf, Kingsbury, 2005). I Nordamerika finns dessa spektakulära prärier främst i den västra delen av kontinenten där fuktigare klimat råder (Kingsbury, 2009).

Tall grass-prärien har blivit väldigt populär att använda sig av i Europa, då den löst problematiken kring att skapa en ogräsfri vegetation på friska ståndorter. Då ogräs gärna etablerar sig på näringsrika jordar krävs det ofta större skötselinsatser för att hålla dessa planteringar ogräsfria, något som inte kan tillgodoses inom många kommuners budget. Tall grass-prärien har i detta fall kunnat skapa skötselintensiva planteringsytor trots tillgången på näring och vatten. Det beror på att prärievegetationen blir så täta att ogräs har svårt för att etablera sig. Den blir dessutom allmänt omtyckt eftersom den har en lång attraktiv period genom de många blommande arterna som dessutom blommar längre perioder. (Oudolf, Kingsbury, 2005)

STÄPP

Stäpp används för att beskriva torra och gräsdominerade vegetationer som finns utspridd från centrala till östra Europa och i Sibirien och Kina (Hitchmough, 2004). Stäppen förknippas med platser som upplever extremt skiftande klimat, med extremt kalla vintrar som följs av en fuktig vår och en varm och torr sommarperiod (Hitchmough, 2004).

I många fall kan stäppen även kallas för äng eller torräng, men det som skiljer dem åt är klimatet, ett klimat som blir mer extremt ju mer österut inom Europa vi rör oss. (Hitchmough, 2004) Vegetationen på stäppen varierar väldigt beroende på var den är lokaliserad i Europa. Även vedartad vegetation kan förekomma på stäppen. Gräsen utgör majoriteten av stäppens vegetation med en mindre andel blommande växter. Genom de blommande perennerna når stäppen sin höjdpunkt i färg i England mellan sen vår och tidig sommar. Efter blomningen övergår vegetationens färg under en längre period i bruna nyanser. (Hitchmough, 2004)

Den stäppartade vegetationen är utmärkt att använda sig av när tunnajordssubstrat finns eller är nödvändigt att använda. Exempelvis på tak eller jordar på uppbyggda bjälklag, som ovan på parkeringsgarage (Hitchmough, 2004). Viktigt att tänka på är att tätheten när växterna planteras, eller fröerna blir sådda påverkar uttrycket och förmågan att stå emot ogräs. Vegetationens täthet avgör hur mycket ogräs som kan etablera sig. Minskas dessutom mängden upptagbar näring, genom att välja grövre substrat, som sand eller kross, minskas också risken för att ogräs etablerar sig. (Hitchmough, 2004)

VAL AV VÄXTER

Det finns otroligt många faktorer att ta hänsyn till när växter till en naturlig plantering ska väljas. Växtens färg, form, textur eller blomningstid är bara några. För att följa den ekologiska inriktningen vid skapandet av en naturlig plantering är det av yttersta vikt att välja växter som är anpassade för rätt ståndort och klimat, för att skapa goda förutsättningar till långsiktig hållbar plantering. (Dunnett, 2004) Om ståndortsanpassade växter väljs reduceras behovet av att behöva ingripa med drastiska skötsel- och resursåtgärder vilket leder till en plantering som blir förmånligare att sköta över tid (Dunnett, 2004).

Ett sätt att välja växter är att välja sorter med lika ståndorts krav och blanda dem utan någon hänsyn till deras geografiska härkomst. Växter kan även väljas uteslutande efter deras geografiska ursprung, efter så kallad biogeografiskt modell. (Dunnett, 2004) Med den ökade kunskap och forskning kring växternas ekologi som utvecklats har valet av växter idag blivit bredare och enklare. Speciellt genom läran om växters strategier tillsammans med deras livskapacitet. På så sätt har nya och fler stabila kombinationer av växter skapats, där växterna lever tillsammans oavsett deras ursprung, utan att det finns arter som konkurrerar ut andra och tar över planteringen.

INHEMSKA ELLER EXOTISKA ARTER?

Idag finns det en diskussion gällande om användandet av växter från olika geografiska platser i en och samma naturlig plantering är hållbart. Det finns de som gestaltar naturlika planteringar, vars åsikter är starka kring hur naturligt det egentligen är att använda sig av exotiska eller förädlade arter. Detta av anledningen att de exotiska och förädlade arternas tidigare användning har blivit en symbol för den formella stilen och trädgårdsrabatten, men även för att de anses vara invasiva vilket kan förstöra den inhemska floran. (Hitchmough, 2011)

Ordet inhemsk är ett ord som även är svårt att avgränsa och kan därmed uppfattas som laddat, då det beroende på vilket perspektiv man väljer kan innebära olika saker. Bland annat påverkar tid, geografiska gränser (historiska eller nutida) och mänsklig påverkan innebörden av vad som anses vara en inhemsk art. (Kendle, Rose, 1999) Trots att ordet inhemsk kan vara laddat är innebörden av en inhemsk art för många något som är positivt, då arten har en förankring till området. Inhemsk art har ofta prioriterats att användas av anledningen att de generellt anses vara potentiellt bättre lämpade och mer robusta eftersom de är anpassade till det lokala klimatet (Hitchmough, 2011). Däremot är det inte bara den lokala förankringen som ska driva riktningen i valet av växter.

Det nämns även andra fördelar med en användning av inhemska arterna istället för exotiska. Många anser att de inhemska arterna växer bättre eftersom de är mer resistenta och hårdiga mot sjukdomar än vad exotiska arter är. Det nämns även att de inhemska arterna bättre stödjer en större mångfald av växt och djurliv i sin omgivning samt är ett element som bidrar till att ge en lokalt förankrad landskapskaraktär för regionen eller nationen. (Kendle, Rose, 1999) Detsamma kan även sägas om exotiska arter om de är tagna från likartat klimat någon annanstans i världen. (Hitchmough, 2011)

Idag har praktisk forskning på växter visat att det finns både för- och nackdelar med både inhemska och exotiska växter, vilka bör övervägas vid gestaltning av hållbara planteringar. I vissa länder kan dessutom den inhemska floran vara väldigt begränsad, som den exempelvis är i Storbritannien, medan den är större i andra länder som i USA. En plantering som ska innehålla enbart växter med samma geografiska ursprung kan därmed bli begränsad, beroende på storleken på nations inhemska flora. Behov av att använda arter tillhörande en annans nations flora kan då vara nödvändigt och försvarbar, för att möjliggöra en fullgod plantering med tillräckligt estetiskt värde. (Hitchmough, Dunnett, 2004) Det är även uttalat att en nations flora, trots storlek, endast innehåller 1 % som är ansedd att ha tillräckligt estetiskt värde för att användas, vilket argumenterar för behovet av andra nationers 1 % för att skapa attraktiva miljöer som allmänheten uppskattar för dess estetiska nivå. (Hitchmough, 2011)

Användningen av geografiskt anknutna arter eller inte beror helt på den plantering som ska skapas, dess syfte, men också var planteringen ska anläggas; urbant eller ruralt. En restaurering innebär att återskapa något, vilket kan innebära ett exklusivt användande av enbart inhemska arter (Kingsbury, 2004). Ska det däremot skapas en plantering i urban miljö kan estetiken få styra mer, vilket kan leda till att växter med olika ursprung används i samma plantering (Hitchmough, 2011). Det finns inget rätt eller fel i valet av växter, så länge de är anpassade för samma ståndort och klimat som råder där planteringen ska anläggas.

VÄXTERNAS STRATEGIER: CSR-MODELL

Växternas strategier beskriver hur de anpassat sig till tillgängliga resurser och begränsande faktorer för att överleva. Vanlig att använda för att beskriva växternas strategier är CSR-modellen, som är skapad av John Philip Grime. Den förklarar hur växter reagerar på förändringar i dess miljö utifrån tre extrema strategier som uppkommer i en plantering. (Dunnett, 2004)

Inom CSR-modellen utgår man ifrån förutsättningen att det finns två fundamentala omständigheter, stress- och störande faktorer, som begränsar tillväxt och överlevnad hos de konkurrenskraftiga och dominanta växterna, de så kallade c-strategerna. Stress- och störning är omständigheter som hindrar växtens funktioner, som tillväxt och produktion av biomassa och fysisk skadegörelse som förstör växtens vävnad eller existerande biomassa. (Dunnett, 2004)

STRESSFAKTORER

Inom stressfaktorer inryms fysiska och yttre faktorer som påverkar växten. Det kan vara extremt låga eller höga temperaturer, djup skugga, torka eller låg näringstillgång (Dunnett, 2004). När stressartade förhållanden råder begränsas förmågan att dominerande och konkurrensstarka arter etablerar sig. Stressfaktorerna motverkar därmed snabb tillväxt och etablering samt gynnar istället de som är anpassade för ståndortens förhållanden. Dessa växter tar tillvara på resurserna som finns, vilket gör dem långsamtväxande. (Dunnett, 2004)

Typiskt för vegetationen som återfinns i ett habitat påverkat av stress är att den är sparsam och gles, utan en hög produktion av biomassa, eftersom växterna tenderar att växa långsamt. Istället gör dessa växter det bästa av situationen. De tar tillvara på de resurser de kan lagra och använder dem till att hålla sin plats istället för att investera i energi för att växa sig större. (Oudolf, Kingsbury, 2005) Växter anpassade för dessa förhållanden benämns som s-strateger, stresstolererande växter (Dunnett, 2004). Eftersom de stresstolererande växterna tenderar att växa långsamt är dessa utmärkta att använda i en plantering som stödjer hög biodiversitet samt låga skötselkostnader. (Oudolf, Kingsbury, 2005)

Vilken typ av stress som växten anpassat sig till kan vara olika mellan arter. Det finns de som inriktat sig enbart mot torra miljöer medan de finns andra som är anpassade till salta, vindutsatta eller skuggiga miljöer. Dessa anpassningar kan yttra sig olika hos växterna samt ge dem specifika kännetecken. Växter som är stresstoleranta kan bland annat vara vintergröna, ha små eller smala/spetsiga blad, ha doftande eller färgade bladverk i grått och brons eller ha blad med ett vaxat yttre hölje (Oudolf, Kingsbury, 2005). Det finns även arter som anpassat sig så att undviker stressen. Dessa har istället utvecklats så att de växer och blommar när färre eller inga andra växter gör detsamma. Ett exempel är lökar som kommer upp ur jord tidig vår innan övriga arter vaknat upp ur sin latenta period och lökarna behöver då inte tävla om samma resurser med många andra arter (Oudolf, Kingsbury, 2005).

STÖRNINGSFAKTORER

Störningsfaktorerna omfattar yttre faktorer som påverkar växterna fysiskt. Bland annat kan det vara genom betning av djur och nedtramp, som kan ske både av djur och människor. En störning kan också uppstå när annan vegetation faller ner och skadar vegetation under. För att uppfattas som störning ska den ske regelbundet, men den kan självklart också ske slumpmässigt, som exempelvis en skogsbrand. (Dunnett, 2004)

Växterna i ett habitat med störningar har skapat strategier som gör att de snabbt kan återhämta sig, bland annat genom snabb tillväxt, att de förökar sig genom vegetativ expansion eller att de ofta sätter rikliga mängder frö. Växter som är anpassade för dessa förhållanden kallas för ruderalväxter eller pionjärer, r-strateger. (Dunnett, 2004) Pionjärens motto är "lev snabbt, dö ung", då de lägger all energi på att växa snabbt för att komma i blom och sedan släppa stora mängder frö i hopp om att dess frön bidra till att arten finns kvar på platsen. (Oudolf, Kingsbury, 2005) Annueller och tvååriga växter är typiska pionjärer, precis som många kortlivade perenner. Fördelen med dessa är att de kan fylla tillfälliga luckor i planteringen som uppstår genom förändringar, som bidrar till att planteringen får nya visuella uttryck både inom en och samma säsong men också mellan säsonger beroende på arterna närvarande. (Oudolf, Kingsbury, 2005)

Utifrån närvaro av stress- och störningsfaktorer har tre strategier kunnat urskiljas, där växterna kan kategoriseras beroende på hur de har anpassat sig efter omständigheterna. Om c-strategerna är de som vill ha allt är de övriga två strategierna, s- och r-strategerna, utvecklade för omständigheter där något fattas och andra omständigheter råder som begränsar växternas tillväxt, förökning m.m. (Dunnett, 2004) De tre strategier som pekats ut via CSR-modellen är tre extrema ytterligheter som beskriver hur växterna tenderar att bete sig, men skildrar inte verkligheten. I verkligheten finns det istället växter med olika kombinationer av alla strategierna vilket skapar en mängd olika anpassningar. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Som tidigare nämnts är det viktigt att välja växter som är anpassade för de förhållanden som råder på den plats den nya planteringen ska anläggas. För att lyckas med vad jag i uppsatsen kallar för långsiktigt hållbar naturlig plantering kan CSR-modellen användas som verktyg. Med hjälp av den kan vi lära oss av hur en gestaltad vegetation fungerar, beroende på närvaro av stress och störningsfaktorer. Låg nivå av stress tillsammans med låg nivå av störning är inte att rekommendera då c-strategerna, de konkurrensstarka arterna gynnas. Istället rekommenderas en lagom nivå av stress och/eller störning för att hindra att de snabbt växande tar över. Detta gynnar biodiversitet och ger lägre skötselkostnader. (Dunnett, 2004)

ANDRA EGENSKAPER HOS VÄXTEN

Det kan sägas att det finns fyra indikatorer som avgör växtens prestationsförmåga där olika kombinationer av dessa förekommer beroende på vilken växt och art. Dessa är ärvd livslängd, förmåga att sprida sig, uthållighet och härdighet samt förmåga att föröka sig. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

ÄRVD LIVSLÄNGD

Med livslängd menas den förväntade livstiden för en planta. Detta kan ofta bli förväxlat med plantans tid att etablera sig. Om en planta dör under etableringen betyder det inte att den har kort livslängd, utan snarare att den är långsam att etablera, men sen kan leva länge väl efter etableringen. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Blommade växters livslängd indelas i tre kategorier. Den minst kortlivade typen är annuell, ett-åriga växter, som efterföljs av bienner, två-åriga växter, och sist perenner, kallad fleråriga växter. Däremot finns det betydligt flera kategorier än så, där även det inom samma typ, exempelvis perenner, finns växter med stora skillnader i livslängd. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Om perennen är kortlivad indikerar det att den har pionjära tendenser och är en så kallad r-strateg. (Oudolf, Kingsbury, 2013) Då förbrukas energin för att etablera sig snabbt, för att sedan dö och hoppas på att några av dess frö kan gro och ta över när tillfälle och utrymme finns. Är däremot perennen långlivad kan det innebära att den är s-strateg där energi under etableringen går till att utveckla ett bra rotsystem som skapar god förutsättning att kunna leva länge efter etablering. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Att välja växter med olika livslängd kan vara taktiskt för att skapa effekt i planteringen. Kortlivade växter, så som annueller och bienner samt kortlivade perenner lägger mycket energi på blomning, en blomning som dessutom är längre än för de flesta långlivade perenner, vilket gör dem attraktiva att odla. (Oudolf, Kingsbury, 2013) Däremot försvinner dessa växter ofta från planteringen efter några år, om inte resurser tillsätts för att möjliggöra att arterna släpper frön som kan gro, men som innebär att hållbarhetstänket överges (Oudolf, Kingsbury, 2013). Annueller och andra kortlivade perenner kan trots det användas i planteringen som är hållbar, för att erbjuda färg och ge ett tidigt visuellt utseende under de första åren i väntan på att den tilltänkta planterings utseende är uppnått, speciellt om den är sådd. (Hitchmough, 2004)

FÖRMÅGA ATT SPRIDA SIG

Vissa växter har bättre anlag än andra att sprida sig. Vissa sprider sig inte alls och andra sprider sig till och med aggressivt. Spridningen kan ske genom olika sätt, vegetativ eller genom frön. Det är den vegetativa förökningen som är den vanligaste spridningstekniken hos långlivade perenner (Oudolf, Kingsbury, 2013). Växter med stor förmåga att sprida sig är typiska c-strateger som tävlar om att sprida sig och vara etablerade på så stora arealer som möjligt före andra växter. Trots sin starka förmåga att sprida sig och tävlan om utrymme är många av dem långlivade med en förmåga att återhämta sig från skador samt hålla ogräs borta. (Oudolf, Kingsbury, 2013) Dessa kan därför vara bra att ha med i en plantering då de kan fylla upp eventuella luckor som kan uppstå med tiden i planteringen. De med kraftig spridningsförmåga bör undvikas då det kan resultera i att biodiversiteten minskar och områden i planteringen kan bli monokulturella då en art kan bli överrepresenterad. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

UTHÅLLIGHET

Det finns växter som inte blir långlivade på en plats trots att de är bevisat långlivade på andra platser. Detta kan bero på att dessa växter inte hittar en plats inom planteringen med rätt förhållanden. En växts uthållighet kan bero bland annat på växtens tillväxthastighet, växtkraft och höjd som kan påverkas av yttre förhållanden som värme, vattentillgång m.m. Det finns därför de växter som ständigt söker efter en bättre plats, där bättre förhållanden råder som gynnar växten. Dessa har en blandad strategi och ligger mellan de tävlingsinriktade c-strategerna och de pionjära r-strategerna. Dessa sprider och förflyttar sig olika snabbt inom planteringen i sökandet för den rätta platsen. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Genom kultivering och förädling av vissa arter har uthålligheten ofta förändrats, till det sämre, till förmån för större blommor och intensivare färg. Däremot är det inte något som gäller alla arter, utan det finns även de förädlade sorter som blivit hårdigare och mer robusta i sitt växtsätt. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Uthålliga växter, som sprider sig långsamt, är viktiga eftersom de kan bli en grund att förlita sig på i perennplanteringen utan att de efter några år behöva kontrolleras och åtgärdas (Oudolf, Kingsbury, 2013).

FÖRMÅGA ATT FÖRÖKA SIG

En generell regel är att desto kortare livslängd hos plantan desto större är förmågan att producera stora mängder frö. Återigen är det biennier som utgör majoriteten av de växter som producerar mest frö, eftersom det är det sätt som dessa sprider sig tillsammans med kortlivade perenner (Oudolf, Kingsbury, 2013).

I hållbara naturlika planteringar kan det vara riskabelt att förlita sig på att växter ska föröka sig genom självsådd. Eftersom chanserna för att de ska lyckas beror på att det finns plats för fröna att komma i kontakt med jorden för att gro, men beror också på tillgång till vatten och näring samt hur skötseln ser ut. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

Ibland får ett val göras i hur växternas förökningsförmåga ska styra användandet av dem i förhållande till deras utseende och betydelse för planterings karaktär. Ett exempel kan ges med den vanligt förekommande och uppskattade växten, *Echinacea purpurea*. Det är en typisk prärieväxt, men är tyvärr inte långlivad. Ibland kan den föröka sig genom frö, men oftast resulterar det i att den dör ut och försvinner från planteringen. Trots att den efter några år försvinner finns det ett fortsatt intresse att använda sig av växten i planteringar, både i den privata trädgården och i naturlika planteringar, eftersom den har högt visuellt värde samt att priset för att plantera in nya plantor är överkomligt, trots att det går emot de hållbarhetsprinciper som finns gällande naturlika planteringar. (Oudolf, Kingsbury, 2013)

För att en lyckad etablering ska ske krävs det förberedelser och planering som överensstämmer med den valda etableringstekniken. Dessa är grundläggande för alla tekniker där målet är att skapa så goda förutsättningar som möjligt för att en god etablering av frö eller/och plantor ska ske. Förberedelserna syftar till att minimera risken för en etablering av ogräs som försvårar och missgynnar tillväxten och ett gott resultat av planteringen. (Oudolf, Kingsbury, 2005) Detta innebär att jorden förbereds så att den är fri från ogräs. Även efter etablering ingår åtgärder som förhindrar närvaron av ogräs. Det kan bland annat göras genom att man tillför ett tunnare sand- eller mineralstenslager som placeras ovanpå växtbädden vilket försvårar ogräsets etablering p.g.a. den lägre vatten- och näringstillgången som uppstår. (Hitchmough, 2004)

En plantering kan etableras genom att en yta blir sådd med frön, att uppodlade plantor planteras eller genom en kombination av de båda ovan nämnda teknikerna (Hitchmough, 2004). Vilken teknik som används kan styras av flera faktorer, främst av den budget som klienten har föreskrivit men också vilken typ av plantering det är som ska skapas (Hitchmough, 2004). Det finns olika för- och nackdelar med alla teknikerna, som alla kan avgöra valet av teknik som ska användas när och var. En beskrivning av de olika teknikerna kommer att redovisas nedan, där en efterföljande tabell redogör för teknikernas för- respektive nackdelar systematiskt.

SÅ PÅ PLATS

Vid sådd på plats blandas fröer från olika gräs- och örtartade arter vilka sprids ut över planteringsytan (Hitchmough, 2004). Tekniken rekommenderas om ytan är större än 0,2-0,5 hektar då en större yta gör det mer lönsamt och prisvärt (Lloyd, 2004). Beroende på vilken typ av habitat som ska skapas och på vilken typ av jord/ståndort det handlar om, anpassas blandningen av lämpliga fröer. (Hitchmough, 2004)

Det finns många saker som påverkar hur väl fröerna gror och etablerar sig och utdelningen kan variera väldigt. Om de gror och rätt fördelning mellan gräs respektive blommande arter uppstår eller om färgkombinationen blir bra avgörs oftast av slumpen. Chans till gott resultatet beror framförallt på om rätt förberedelser görs och god kunskap finns och tillämpas. Det är framförallt kvaliteten på fröerna samt deras anlag och förmåga att gro som påverkar resultatet. Det finns arter som har en inaktiv period, då fröet är i vila, och andra som saknar denna latent period. De arter som inte har en inaktiv period gror i fuktig jord när tillräckligt höga temperaturer uppnås. Fröer med en inaktiv period innebär att fröet inte gror trots att goda förhållanden råder, utan istället ligger kvar latent i jorden och gror först säsongen därpå. (Hitchmough, 2004)

Det går att undvika att fröer ligger inaktiva i jorden genom att förbehandla dessa fröer och på så sätt öka chanserna att de gror snabbare eller samtidigt som fröerna utan en inaktiv period. En metod är att låta fröerna sås under hösten istället för under våren eller sommaren. Höstens rikligare nederbörd och kyla mjukar då upp fröernas yttre skal så att de lättare gror till våren när temperaturerna ökar igen. En likartad behandling är att förvara fröerna fuktigt i kylan, i en sandblandning, där effekten av fukt blir densamma som i jorden under hösten. Genom denna metod kan sådden ske samtidigt, under våren eller sommaren, med de övriga arterna. Alla arter har då samma förutsättningar att tävla om utrymmet i planteringen. Det finns ytterligare behandlingar som kan tillämpas på fröer. Dessa är betydligt mer invecklade och kräver mer kunskap och erfarenhet för att lyckas. P.g.a. sin komplexitet undviks därför dessa att användas i praktiken till förmån för de ovan nämnda. (Hitchmough, 2004)

För att underlätta för oss yrkesverksamma, då vi ofta saknar kunskap och erfarenhet av att skapa lämpliga fröblandningar, finns det färdiga fröblandningar att köpa. Ofta är fördelningen mellan gräs och örtartade arter i dessa färdiga mixer fördelad 4:1, vilket gör att vegetationen snabbt blir tät och dominerad av gräs, vilket kan vara tillfredställande för vissa områden där en gräsvegetation är önskad, men inte de fall en färgsprakande vegetation med rik blomning efterfrågas. (Hitchmough, 2004)

För att vi landskapsarkitekter ska kunna använda tekniken med att så frö och samtidigt styra estetiken rekommenderar Hitchmough att man gör egna fröblandningar. På så sätt kan växternas visuella egenskaper styra valen och fördelning av arter inom blandningen. Egna mixer möjliggör att en anpassad blandning kan skapas för en specifik plantering. Det innebär också en större frihet i val av växter där även arter från andra länder kan väljas. Användningen av fröer från olika länder behöver däremot inte innebära högre kostnader om de exotiska fröerna köps in från det ursprungliga landet, där de är klassade som inhemska och därmed kostar mindre än om de köps av lokala firmor som tar ut extra avgifter för importen. (Hitchmough, 2004)

Det ska däremot inte snålas kring mängden fröer även om priserna för vissa arter är högre än för andra. Detta eftersom ett högre pris kan innebära högre kvalitet som kan garantera en större chans att en större andel etablerar sig. En rekommendation är att så 0,5-2 gram frö per kvadratmeter. Oavsett vald mängd, gram/kvadratmeter, blir skillnaden på den totala summan inte särskilt märkbar. En högre densitet kan dessutom lättare garanteras vid frösådd än vid plantering av plantor, som hjälper att hålla ogräs borta i framtiden. (Hitchmough, 2004) Viktigt att tänka på när nya och egna mixer av frö görs till en plantering är att det finns faktorer som kan påverka planteringen fördelning mellan arter. Bland annat påverkar arternas egenskaper i hur de växer och dess utseende utvecklingen av vegetationens artsammansättning. Om långsamväxande arter blandas med snabbväxande kan de senast nämnda beskugga de mindre. Arter som är storvuxna kan dessutom genom att skugga sin omgivning skapa kala ytor som kan etableras av oönskade arter istället för arterna i fröblandningen. (Hitchmough, 2004)

PLANTERING AV PLANTOR

Vid plantering av plantor används odlade växter, i kruka eller krukodlade som sedan har omvandlats till barrotade plantor, från en plantskola. Den största fördelen med att plantera redan uppväxta plantor är att ett visuellt resultat upplevs direkt efter planteringen jämfört med när fröer används (Hitchmough, 2004). En annan stor fördel med att använda uppodlade plantor är att de nackdelar som finns med att så frö undviks, då stadiet med små och unga plantor som inte är lika resistent som vuxna/mogna plantor mot sniglar och andra ätande insekter försvinner. Detta eftersom mogna plantor inte är lika späda och aptitliga som unga och små plantor för sniglar och andra skadedjur (Hitchmough, 2004).

Efter en plantering är det extra viktigt att goda förutsättningar skapas så att plantornas rötter inte torkar ut. Det sker genom att man bevattnar planteringen noggrant efter planteringen. Detta möjliggör att planteringen kan ske under större delen av året, men även gör denna teknik mer krävande och kostsam än att så (Hitchmough, 2004).

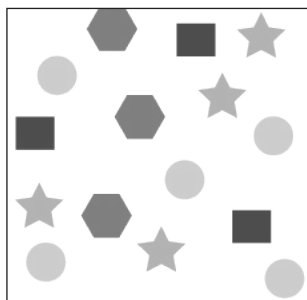
För att möjliggöra att en hållbar plantering uppnås med välväxta plantor måste en god planering kring hur plantorna fördelas och kombineras med varandra ske (Hitchmough, 2004). Mindre och icke skuggtåliga växter bör inte placeras nära arter som blir högre eller har stora bladverk som kan beskugga de mindre. Om detta trots allt sker kommer det att bli ytor i planteringen som blir tomma för en stund, innan de fylls av andra arter, både önskade och oönskade (Hitchmough, 2004). Användningen av växter i olika lager, med olika höjd, kan därför vara användbara för att hitta möjliga kombinationer av växter. För att det ska lyckas bör de låga arterna i det understa lagret vara skuggtåliga. (Hitchmough, 2004) Kombinationen av växter bör även väljas så att säsongen för blomning blir lång eller koncentrerad till en specifik tidpunkt, beroende på vilken effekt som efterfrågas och typ av habitat som planteringen ska efterlikna. Vid skapande av en äng bör blomningen koncentreras och maximeras kring de tidiga sommarmånaderna. Detta eftersom ängen efter slagning, vilket sker efter det att blomningen har klingat av, gör att ängen tappar mycket av sitt uttryck, både i färg och höjd. Det kan även argumentera för att tillföra lökväxter för att införa blomning även tidig vår i ängen istället för sent blommande arter. (Hitchmough, 2004)

För att uppnå hög densitet av växter per kvadratmeter, som finns i många av de naturliga habitaterna, kan det krävas ett stort antal plantor. Antalet plantor kan uttrycka olika habitats karaktär men kan även kopplas till den rådande ståndorten. En tätare vegetation påvisar frodighet och rik tillgång på näring och vatten, medan en glesare vegetation uttrycker torrare och tuffare klimat. Antalet arter kan fortfarande vara många fler i en torr än i en fuktig ståndort (Hitchmough, 2004). En rekommendation är att använda sig av 9-10 stycken plantor per kvadratmeter. Hitchmough anser däremot att det självklart kan ökas upp till 16 stycken beroende på vad det uttryck som önskas (Hitchmough, 2004).

Däremot påverkar antalet plantor per kvadratmeter i detta fall givetvis priset mer än vid en frösådd. Priset på plantorna, planteringsytans storlek och projektets budget kan avgöra mängden plantor. Det kan bli en skillnad i den totala kostnaden beroende på vilken storlek på kruka växterna är uppodlade i eller om barrotade plantor används. Vid inköp av plantor odlade i krukor inkluderas en kostnad även för den jord som plantan växer i. Denna kostnad försvinner när barrotade plantor används (Oudolf, Kingsbury, 2005). Generellt är dessutom de barrotade mer prisvärda i förhållande till plantans storlek vid inköp. Däremot begränsas planteringstiden, vilken bör vara på våren eller höst jämfört med användningen av plantor i krukor som kan planteras när som under säsongen, tidigt som sent. Barrotade plantor kräver ofta också en mer kunnig personal med vana att hantera och plantera dessa plantor, då det är lätt att förväxla rötter och grenar så att de planteras upp och ner. (Hitchmough, 2004)

PLANTERINGSMODELL

En planteringsmodell är ett sätt att förenkla för entreprenören som ska anlägga planteringen. I planteringsmodellen kan arterna fördelas och skapa ett mönster inom en ruta på exempelvis en kvadratmeter som kan upprepas över hela planteringsytan för att tillsammans skapa ett komplext mönster (Dunnett, Kircher och Kingsbury, 2004). För att skapa skillnader inom planteringen, om den ska planteras med samma modell, kan rutan roteras i olika riktningar så att variation uppstår över ytan. Skulle planteringsytan vara väldigt stor kan flera planteringsmodeller användas som täcker olika delar av ytan. För att ändå skapa en samhörighet och rytm igenom planteringen kan några arter förekomma i flera planteringsmodeller. (Oudolf, Kingsbury, 2013) Dynamik och särskilda karaktärer kan då istället skapas genom att använda solitära arter som får stå för ett specifikt uttryck i vissa delar av planteringen (Dunnett, Kircher och Kingsbury, 2004).

FIGUR 1. EXEMPEL PÅ PLANTERINGSMODELL
Varje symbol representerar en art samt visar hur arterna placeras i rutan i förhållande till övriga arter

Det är viktigt att tänka på växternas olika utseende, växtsätt, krav på ljus m.m. och när de blommar för att kunna placera dem korrekt inom planteringsmodellen. Även här kan en lagerstruktur användas till hjälp. Genom att tänka i lager kan de tidigt blommande arterna kan då döljas av andra växter som tar vid efter och täcker de vissna blommorna där under och gör planteringen attraktiv över lång period. (Hitchmough, 2004)

EN MIX – PLANTERA OCH SÅ

Det två tidigare nämnda teknikerna kan även kombineras till en metod. Ett alternativ är plantera in uppodlade plantor i en redan existerande grässvål. Plantorna får genom denna metod utstå en högre konkurrens vid sin etablering, framförallt om den redan etablerade vegetationen består av gräs. Detta eftersom gräsen har en längre växtsäsong. Detta gör att de inplanterade plantorna kan tendera att växa långsamt pga. konkurrens från redan etablerade rötter om vatten och näring. (Hitchmough, 2004) För att underlätta etableringen av de inplanterade plantorna rekommenderas att genom skötselåtgärder hålla marken runt växten fri från ogräs och annan vegetation, så att plantorna har större möjlighet att etablera sig (Hitchmough, 2004). Det kan innebära krävande skötselåtgärder, för att vidmakthålla att marken runt plantorna är fria och öppna så att deras chanser till etablering ökar. En lösning på det kan vara att vända på ordningen, vilket ger ett andra alternativ.

Det andra alternativet är att i efterhand så in en vegetation med frön i en plantering med etablerade plantor. Genom att använda denna kombinerade metod kan fördelarna från de båda teknikerna erhållas. En fördel är att tekniken blir billigare än att enbart använda sig av plantor (Hitchmough, 2004). Det resulterar även i ett högre visuellt värde direkt jämfört med enbart frösådd, samtidigt som kontrollen över var växterna hamnar kan ske genom användningen av plantor. Dessutom uppstår variation och slumpmässighet i utseendet genom användningen av fröblandningen. Tyvärr innebär metoden att planteringen kräver olika skötseltekniker de första säsongerna, eftersom alla växter inte kan skötas likadant innan alla är etablerade och uppväxta. (Hitchmough, 2004)

FÖRDELAR	NACKDELAR
SÅ PÅ PLATS	
Låga kostnader för frö <20kr/m ²	Kräver specialkunskaper om frö och dess hantering
Låga genomförande kostnader	Kräver tillgång till avancerad vikt- och vägningsutrustning
Skapar sammanhängande naturlig effekt	Entreprenör saknar ofta kunskap och erfarenhet av tekniken
Lätt att skapa hög densitet av växter	Krävs timing när sådd kan sker för att uppnå ett lyckat resultat
Behövs ingen komplicerad planteringsplan	Kräver skötsel och underhåll för att undvika skadegörelse av sniglar
Kan användas på svåråtkomliga platser som är svåra att plantera	Kräver en mer komplicerad ogräskontroll än vid plantering
Lägre risk för vandalism och stöld av plantor	
Mer hållbart, lägre energiåtgång, då inga plantor ska skötas på plantskola	
För direkt visuell effekt kan annueller och bienner användas	
PLANTERING AV PLANTOR	
Direkt visuell effekt efter plantering	Dyr teknik, pga. höga kostnader av plantor
Möjliggör användande av kultivarer	Kräver planteringsplaner som kan vara svår att följa
Entreprenörer har mer vana att hantera plantor och dess etableringsteknik	Planteringstekniken blir dyr pga. plantors antal och densitet
Kan använda marktäckande material av bark eller sand för att reducera ogräs	Kan innebära ett införande av ogräs från plantskolorna via plantornas jord
Möjliggör användande av vuxna plantor som är mer resistent mot sniglar	
Kan planteras när som under året om bevattning m.m. kan ske	
PLANTERA OCH SÅ	
Relativt snabb visuell effekt med lägre kostnader för material och plantor	Kräver avancerad skötsel i början, planterat material klipps ned för kontroll av ogräs
Låga anläggningskostnader	Kan innebära ett införande av ogräs från plantskolorna via plantornas jord
Möjliggör användande av vissa kultivarer	Har även några av nackdelarna som finns med att så frö på plats (listade ovan)
Möjliggör användande av plantor som är mer resistent mot sniglar som ung planta	

TABELL. 1 REDOVISAR NÅGRA AV DE FÖR- OCH NACKDELAR SOM FINNS FÖR RESPEKTIVE ETABLERINGSTEKNIK
 Tabellen är en översättning av James Hitchmoughs tabell, som finns att hitta i avsnittet
 Naturalistic herbaceous vegetation for urban landscapes i boken The Dynamic Landscape, s.149.

SKÖTSEL AV DEN NATURLIKA PLANTERINGEN

Stor inverkan på skötseln har självfallet valet av växter och deras strategier vilket diskuterades i ett tidigare avsnitt, men också valet av ståndort påverkar (Oudolf, Kingsbury, 2005). Beroende på typen av plantering, ståndort och val av växter kommer skötselbehoven för att upprätthålla en attraktiv plantering att variera. Snabbt växande arter typiska för produktiva jordar med god tillgång på vatten och näring innebär att stor biomassa har producerats vid slutet av säsongen. Det innebär ett större behov av att klippa ner vissen och överblomnad vegetation för att bevara ett gott intryck av planteringen. En jord med begränsad tillgång på näring och vatten innebär begränsad tillväxt och en mindre produktion av biomassa. På en säsong innebär det att mindre behövs klippas ner och mindre krav på resurser. Även förekomsten av ogräs påverkas av ståndort. En jord med förmåga att hålla näring och vatten kan innebära större invasion av oönskade arter, så kallade ogräs. En jord med begränsad tillgång på vatten och näring begränsar också förekomsten av ogräs. (Oudolf, Kingsbury, 2005)

Om växterna inom en naturlig plantering samverkar genom arter med lika strategier och växtsätt skapar det goda förutsättningar för att planteringen ska kunna bli långsiktigt hållbar. Skötseln av en naturlig perennplantering kan också bli förenklad genom att samma teknik appliceras för hela planteringen och alla växter (Oudolf, Kingsbury, 2005).

DYNAMIK OCH SUCCESSION

Det är en allmän missuppfattning att en plantering är statisk i sin komposition och utseende från år till år (Dunnett, 2004). Detta kan bero på att man inte hinner uppfatta förändringar p.g.a. den kontinuerliga skötseln och underhåll som den traditionella planteringen ofta har. Det gör att det uppstår en missvisande bild av hur naturens krafter egentligen verkar.

Planteringar, framförallt den naturlika, har en avsevärt stor föränderlighet både mellan säsonger och inom säsonger, som är tillåten. Förändringar inom vegetation sker inom flera olika tidsramar; över korta perioder, under en och samma säsong eller mellan säsonger, eller över längre perioder som år. (Dunnett, 2004) Det som beskriver hur en växt i ett vegetationssystem utvecklas och växer under en växtsäsong, under samma år, kallas fenologi. Den förklarar kortvariga förändringar som är återkommande för en art varje säsong om inga drastiska påverkande faktorer begränsar växten att utvecklas som den borde. (Dunnett, 2004) En annan nivå av förändring är genom cykler eller fluktuationer som innebär en mer långvarig förändring. Fluktuation innebär att arters närvaro, visuellt, genom exempelvis biomassa eller utbredning förändras mellan säsonger och år. Dessa variationer kan bero på att arter har bra och dåliga år. Trots dessa förändringar i komposition av arter påverkar fenologi eller fluktuationer inte planterings karaktär. (Dunnett, 2004) En tredje förändring är succession, vilket innebär långvariga förändringar i ett växtsystems växtkomposition, artsammansättning eller karaktär. Succession innebär en förändring som är så pass framstående att en ny karaktär eller vegetationssystem uppstår, där nya arter har ersatt de tidigare. (Dunnett, 2004)

Alla de förändringar som nämnts ovan är en del av den dynamik som förekommer naturligt i planteringar. De två förstnämnda, fenologi och fluktuationer, styrs av klimat och andra yttre faktorer som inte går att råda över. Den tredje, succession, kan liknas vid en kraft som hela tiden vill förändra vegetationen till ett mer stabilt stadie där andra arter finns och råder (Dunnett, 2004). Denna kraft kan människan påverka genom att störa successionens önskan om att förändras. Detta kan göras så att vegetationen bevaras i det nuvarande/avsedda stadiet (Dunnett, 2004). Genom att störa successionsprocessen med hjälp av olika skötseltekniker som blir likt ett störande moment för vegetationens utveckling kan avsedda och önskade arter främjas, så att de inte försvinner genom en fortgående succession. På så sätt kan det undvikas att andra arter tar över och att ett nytt system skapas som inte är menat för platsen, enligt designern.

SKÖTSELTEKNIKER

Dynamik kan sägas vara inre och yttre krafter som påverkar naturen och dess organismer. Vi människor kan styra över vissa delar av naturens dynamik och andra inte alls. För att kunna möjliggöra en styrning över den krävs det riktade skötselinsatser anpassade för respektive typ av vegetationssystem.

För naturliga planteringar rekommenderas ofta att en naturlig dynamik tillåts. Både för att kunna er hålla en plantering med låg skötselintensitet men också för att den ska uppfattas som naturlig. Att tillåta dynamik och därmed tillåta nya arter som efterhand tillkommer i planteringen kan därför innebära sparande av tid och pengar istället för att anstränga sig för att ta bort det som inte fanns med ursprungligen i planteringen design. För att underlätta och uppnå låga skötselkostnader rekommenderar Hitchmough att en teknik appliceras på hela planteringen (Hitchmough, 2004). Skötseln blir då likt ett verktyg som används för att uppnå en balans mellan planteringen utseende och kostnader för underhåll (Hitchmough, 2004).

Beroende på vilken vegetation planteringen består av finns det skötseltekniker som är bättre lämpade att använda sig av. Vanligt förekommande skötseltekniker för örtartade och naturliga perennplanteringar är slåtter/klippning och eldning (Hitchmough, 2004). Den främsta fördelen med dessa två tekniker är att de kan användas av många utan att kräva fördjupade kunskaper hos personalen, eller krav på inköp eller lån av avancerade maskinell utrustning som ger ökade kostnader för skötsel redan innan den är påbörjad (Hitchmough, 2004).

SLÅTTER/KLIPPNING

Slåtter innebär att vegetationen blir slagen; en till två gånger per år. Antalet gånger och när slagningen ska ske beror på artsammansättning och när arterna blommat färdigt. (Koningen, 2004) Detta är en teknik som är mest förknippad med ängen, men kan också användas för en prärievegetation. Slagning av en prärievegetation är däremot oftast inte tillräcklig och tillfredsställande effektiv, utan bör användas tillsammans med eldning, eftersom gräsen utgör starka konkurrenter och bör hållas tillbaka hårdare än vad som kan erhållas genom slåtter (Hitchmough, 2004).

Vid slåtter av ängen tar man bort det hö som uppstår, vilket gör att näringshalten inte ökar genom nedbrytning av kvarliggande kompost, vilket är speciellt viktigt för ängen då ökade närings-halter begränsar ängens artrikedom (Koningen, 2004). Beroende på när slagningen sker, kan det påverka vilka arter som gynnas, men också hur tät och marktäckande vegetationen blir. En tidig slåtter kan göra att de tidigt blommande arterna gynnas, men gör också att antalet arter minskar då de som blommar senare inte hinner blomma och därmed producera och släppa fröer, vilket bidrar till att de kan föröka sig. (Hitchmough, 2004)

För en plantering i den offentliga miljön bör det övervägas noggrant när den årliga slåttern ska ske. Detta eftersom planteringen upplevelsevärde minskar drastiskt efter den att blomningen är avslutad och utseendet falnat. Det rekommenderas därför att välja artsammansättningar där alla arter gynnas av samma tid för nedklippning (Hitchmough, 2004). Om detta inte sker bör tiden för slåtter av planteringen vegetation bör därmed bestämmas utifrån de arter som är viktigast, och mest speciella i utseende, färg eller form, för att inte gå miste om deras höjdpunkt (Hitchmough, 2004).

ELDNING

Metoden eldning är väldigt användbar, speciellt på en prärieplantering. Eldning tar död på de återkommande ettårs-ogräsen utan att påverka planterings perenner negativt, mer än att de förlorar sina blad. Krav på ytterligare skötsel för planteringar där eldning används blir mycket reducerad, vilket gör att fokus istället kan läggas på hantering av resterande ogräs som gror under växtsäsongen och inte försvinner genom eldningen. (Hitchmough, 2004)

Genom att elda blir planterings jordyta bränd, svärtad, samtidigt som den blir frigjord från vissna blad och annat växtavfall som ligger kvar. Planteringar med prärieväxter, där jorden blivit svärtad av eldning, får jorden egenskaper som gör att den blir uppvärmd fortare vilket gör att arterna kan växa snabbare och skugga ut markytan så att ogräsen framfart och etablering begränsas. Eldningen bidrar även till att organismer som kan göra skada på växterna försvinner, genom den värme som uppstår. Värmen kan även underlätta att frön från perennerna i planteringen gror, vilket tyvärr även gäller frön från ogräs. (Hitchmough, 2004)

Eldningen bör ske i början av växtsäsongen, i mitten av mars till mitten av april, för att kunna ge så god effekt som möjligt. Om eldningen sker senare kommer det ge en större åverkan på växters bladverk, både bland ogräsen men även bland de önskade arterna i planteringen, vilket ger fula och brända bladverk som påverkar planterings utseende negativt. Ett rekommenderat verktyg att använda vid eldning är en propanbrännare, som också används vid asfaltsarbeten inom vägindustrin. (Hitchmough, 2004)

HABITATSINRIKTAD SKÖTSEL

I många fall kan samma teknik användas på flera typer av vegetationssystem, men vissa tekniker är bättre lämpade än andra att använda för att nå ett gott resultat. Nedan redogör jag för de tre tidigare vegetationstypernas typiska och bäst lämpade skötseltekniker.

ÄNG

Ängens utveckling varierar beroende på vilken etableringsteknik som användes men också beroende på vilken typ av ståndort som planteringen blivit anlagd på. En rikare jord innebär ofta större andel ogräs i planteringen, medan en fattig jord begränsar antalet invasiva ogräs (Koningen, 2004). Nivåerna av näring och vatten i jorden påverkar därmed också skötseln, då vegetationen kommer att uppträda olika.

Skötseln för ängen innebär att vegetationen blir slagen, nedklippt, en till två gånger per år. Antalet gånger kan variera från en till två gånger beroende på ståndorts egenskaper ängen är etablerad på. Näringsrika jordar kan innebära att vegetationen på hösten återigen bör slås för att bidra till ett gott resultat nästa säsong, med rik blomning. (Hitchmough, 2004) Nödvändigt vid skötseln av ängen är att vegetationen som blivit slagen tas bort, eftersom detta bidrar till bevarandet av en äng med riklig mängd blommande arter. Skulle avfallet inte avlägsnas återförs näring till jorden vid nedbrytning vilket bidrar det till att för höga halter av näring uppstår som gör att det bildas luckor där gräsen och kvävegynnade örter tar över och därmed konkurrerar ut de önskvärda arterna. (Koningen, 2004)

PRÄRIE

Skötselrekommendationerna för prärieväxningen är att den eldas en gång i mars-april, årligen. Om ogräsinväsningen är låg kan det ske mer sällan. Den kvarvarande vegetation efter föregående säsong, som är nedvissnad och ligger kvar på marken, kan tas bort och eller bli eldad på plats. Det bör däremot övervägas om kvarliggande material ska tas bort, då metoden blir mindre riskfullt. Nedvissnat och kvarliggande material kan i så fall fungera som extra bränsle vid eldningen och vara riskfull. (Hitchmough, 2004)

STÄPP

Stäppvegetationen kan skötas på samma sätt som ängen, genom slåtter en gång årligen. Tiden för slåtter bör vara under vinter till tidig vår, beroende på vilka arter som finns i planteringen och när de blommar. En extra nedklippning av vegetationen under de sena sommarmånaderna kan göras vid behov, om jorden är näringsrik. Ett alternativ till att hantera inväsning av återkommande ogräs kan vara en eldning under tidig vår. (Hitchmough, 2004)

DEL II.

TVÅ GESTALTNINGSFÖRSLAG

I denna del av arbetet används den givna informationen från litteraturstudien som referens i skapandet och utvecklingen av två gestaltungsförslag av två olika naturlika planteringar i en offentlig miljö. Som exempel på offentlig miljö använder jag mig av Hjärups park, en park som ska anläggas i Hjärup i Staffanstorps kommun under 2015. Parken ska erbjuda en mängd av upplevelser och funktioner genom en mångfald av ytor som ska fungera för vardaglig motion och rekreation men också som samlingsplats vid speciella högtider och tillfällen (Andersson, 2014c och Staffanstorps kommun, 2014).

Först kommer en kort redogörelse av parkens utformning och syfte. Denna grundar sig på den information om parken som finns att tillgå, både från Staffanstorp kommuns egen hemsida men också parkens gestaltungsprogram. I denna del redovisas även de förutsättningar som råder på platsen och analyser som uppkommit genom mitt besök av platsen. Här visas också bilder på parkens placering i förhållande till den bebyggelse som ligger i området.

Avslutningsvis i denna del, redogör jag mer noggrant för de två gestaltungsförslagens utformning och innehåll. Respektive gestaltungsförslag har jag valt att dela upp i olika rubriker, som etablering, skötsel och växter, som tillsammans beskriver och tydliggör de element som förutsätter planterings långsiktiga hållbarhet. Indelningen har som syfte att tydligare redovisa mina tankegångar och åsikter kring respektive delmoment som bygger upp gestaltungsförslagen, bland annat platsens förutsättningar och utformning av planteringen. För respektive förslag ingår också en växtlista, som jag under avsnitt växter diskuterar valen av växter som jag baserat utifrån den information som jag lagt fram i litteraturstudien. Efter diskussionen kring växterna och planterings komposition redovisar jag även hur etableringen och skötseln bör se ut för varje plantering.

HJÄRUPS PARK

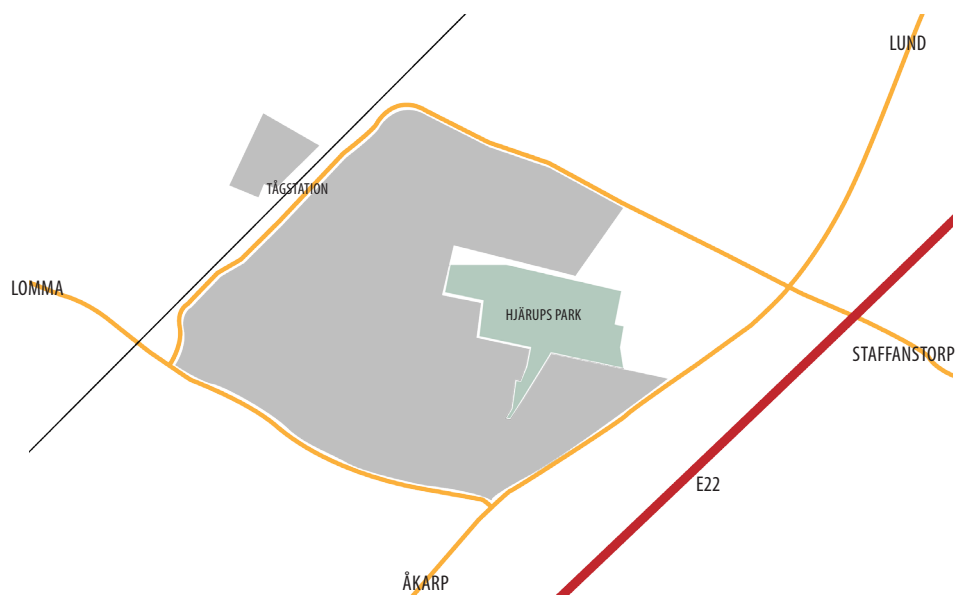
Hjärup ligger i Staffanstorps kommun mellan Lund och Malmö längs med väg E22. Hjärup är en tätort som under de senaste åren expanderat, både genom fler bostäder och genom utvecklingen av ett grundläggande serviceutbud. Det har inneburit etablering av fler skol- och fritidsverksamhet men även vårdinstitutioner på orten. I och med ortens utveckling har det beslutats att även grönstrukturen behöver förbättras inom tätorten, då tillgången av allemansrättslig mark i närheten av Hjärup är begränsad (Andersson, 2014b).

I Hjärup ska det anläggas en större park som ska bestå av mångfunktionella ytor, vilka ska bidra till god hälsa och välbefinnande hos ortens invånare genom möjlighet till rekreation, motion och mångfaldiga upplevelser (Andersson, 2014a). Marken som ska användas för Hjärups park är idag befintlig jordbruksmark som omsluts av befintlig villabebyggelse, både ny och äldre i söder, väster och norr. Etappvis ska totalt denna yta, på totalt tio hektar, omvandlas till park. (Andersson, 2014a)

Parkens syfte är att erbjuda mångfunktionella ytor samt innehålla varierande gröna karaktärer. Parkens ytor ska också utgöra arena för vardagliga aktiviteter men också för aktiviteter som inte rymms inom den privata trädgården, bland annat utrymmen för hundrastning, solbadande, midsommar- och valborgsfirande samt pulkaåkning. (Andersson, 2014b) Parkens utformning är inriktad på att skapa öppna ytor som möjliggör att flera aktiviteter kan inrymmas här. Dessa stora öppna ytor kompletteras med aktivitetsområden som utformas för specifika aktiviteter och sporter. Även några större landskapselement får plats i parken. Två kullar och två dammar av varierande storlek placeras centralt i parkens så att de omringas av de öppna gräsytona.

Genom parken går ett antal olika stråk, både längs parkens yttre kanter men även rakt igenom parken i både syd- nordlig samt väst- östlig riktning. Promenad- och motionsstråken skapar en slinga som leder brukaren igenom och förbi olika målpunkter som finns i parken. Bland annat utgörs dessa målpunkter av de aktivitetsytor där särskilda sporter kan utföras, lekplatser och utsiktsplatser, men också områden med specifika vegetationskaraktärer som ska ge variation i utseende, i exempelvis blomning och stammar (Andersson, 2014b).

Hjärups park ska innehålla naturlika planteringar enligt den övergripande beskrivningen (Andersson, 2014b). I detta fall kommer dessa planteringar att utgöras av träd och buskar, men det ska också anläggas en ängsvegetation i parkens västra område som ska bidra till parkens naturlika utseende. Träden och buskarna i parken ska spridas i mindre och större grupperingar över gräsytor vilka ska ge uttrycket av mindre skogspartier. I grupperingarna kommer både inhemska och exotiska arter att finnas. (Staffanstorps kommun, 2014) Ängen har som syfte att förstärka intrycket av ett öppet och böljande landskap, vilket intensifieras ytterligare genom att marken i detta område onduleras för att skapa mindre höjdskillnader (Andersson, 2014a). Onduleringen av marken bidrar även till att utveckla en rumslighet för området, som har en area på en hektar. Rumsligheten tydliggörs ytterligare genom att träd placeras längs med parkens motionsspår och promenadstråk. Detta bidrar till att brukarna som rör sig igenom parken omväxlande kommer vara omslutna av vegetation och mer öppnartier.

PLAN ÖVER HJÄRUPS PARKS FORM OCH PLACERING I HJÄRUP.
Kringliggande bebyggelse redovisas grått och vägar är orange eller gula och anger vilken ort man når närmast

ANALYS AV HJÄRUPS PARK

Trots kommunens höga ambitioner om multifunktionalitet, naturlika karaktärer och mångfaldiga upplevelser uppfattar jag att parkens gestaltningsprogram är ett dokument med inspiration till parkens utformning snarare än en beskrivning av hur parken egentligen ska komma att se ut. Detta av anledningen att man i gestaltningsprogrammet inte tydliggör eller tillräckligt grundligt beskriver ängsvegetationen eller de övriga planteringarnas utformning ska se ut, eller dess artsammansättning. Inte heller fördelarna med att etablera en ängsvegetation diskuteras, så som färg, form eller biologisk mångfald i gestaltningsprogrammet. Det redogörs inte heller för ängens artsammansättning, något som för mig är viktigt då både naturlikheten och uppfattningen av denna plantering kommer att påverkas av arternas utseende (estetiska fördelar) samt hur väl ståndortsanpassade arterna är för att klara av de klimatskillnader som kommer uppstå där. Detta är speciellt viktigt att belysa om marken, som den ska i detta fall, blir ondulerad vilket skapar variationer i tillgång på vatten beroende på var i området. Jag anser att informationen och detaljerna kring ängens utseende och innehåll således är för begränsad för att en korrekt bild av denna äng ska erhållas. Inte heller klargörs det för karaktären, vilken ska bidra till de intentioner som kommunen önskar genom uppförandet av en äng. Det jag frågar mig är om det är för att få in blommor och färg i parken, eller är ängens syfte att skapa en kontrast i höjd i förhållande till de övriga klippta gräsytor? Hur kommer området se ut eller uppfattas innan eller efter ängens blomning?

I gestaltningsprogrammet avslutande sidor görs ett försök till att mer detaljerat visa på vilka arter som ska bilda olika habitat i parken, främst då habitat innehållande träd. Detta gör man genom att påvisa vilka arter som är karaktäristiska genom bilder på dessa arters bladverk eller stammar. Däremot visas det inte hur dessa habitat ska komponeras i sin helhet, eller vad dessa tillsammans med övrig vegetation kan ge för upplevelser för parkens brukare, eller hur de ser ut beroende på tid på året.

Återkommande i gestaltningsprogrammet visas samma illustrationsplan av parken, eller utsnitt av samma plan, för att redogöra mer detaljerat om områdets innehåll som exempelvis landformer, målpunkter, ytor och vegetationens utbredning. Trots att det görs dessa djupdykningar på specifika delar av parken ökar inte informationen eller antalet detaljer i plan, utan eventuella tillägg av information redogörs istället i text. Det blir därför en upprepning av samma övergripande skala som gör att det fortsatt, trots informationen given av texten, är uteslutande träd och buskar och öppna gräsytor som är synliga. Gräs, träd och buskar blir därför, trots att det inte är meningen, det som hamnar i fokus och upplevs utgöra vegetationen i parklandskapet. En typ av landskap, så kallade "engelska landskapet", som redan är så vanligt förekommande (Jorgensen, 2004). För många kan öppna ytor upplevas som mångfunktionella då deras utformning inte är hämmande och därmed kan brukas för flera olika aktiviteter. Trots att det finns specifika aktivitetsytor utplacerade i parken, ämnade för specifika aktiviteter och sporter känns mängden av öppna gräsytor överflödiga.

Ett användande av andra typer av växter, som exempelvis perenner och örter, är underordnade träd och buskar i Hjärups park. Det finns en enda perennplantering omnämnd i parkens hela gestaltningsprogram. Denna plantering är placerad i närheten av den östra entrén (Staffanstorps kommun, 2014). Planteringen ramar in en mindre yta, en så kallad viloplats, avsedd för kontemplation och vila där även bänkar placerats ut för att påvisa syftet med platsen men också hur perennplanteringen ska upplevas; visuellt från ett visst avstånd, som bestäms av bänkens placering.

PLATSSTUDIE

Hjärup ligger i Staffanstorps kommun i Skåne, Sverige. Orten ligger längs med väg E22 som går från Malmö, förbi Lund och vidare mot Kristianstad. Hjärup ligger en mil från kusten i väst och när havet snabbast via orten Lomma. Läget i södra Sverige, och närhet till kust gör att temperaturerna vintertid är mildare och kan klassificeras som växtzon 1. Platsen är därmed fördelaktig att bruka för odling och annat, då vintern inte, oftast, är hård och försvårar odling av mindre hårdiga växter.

ANALYS AV RÖRELSEN I HJÄRUPS PARK LÄNGS PARKENS PRIMÄRA STRÅK.
Orange linjer är befintliga gång- & cykelvägar, gula linjer är parkens framtida genomfartsstråk och röda ringar är målpunkter i parken. Gröna fält visar de naturlika planteringarnas placering. Illustrationen är tagen ur Gestaltningsprogram för Hjärups park och är framtagen av C Stad & Landskap till Staffanstorps kommun

Hjärups park ska anläggas på vad som idag är befintlig jordbruksmark. Området som parken ska anläggas på är omgiven av bebyggelse längs parkens sidor i både söder och väst samt delvis längs sidorna i norr och öster.

Söder och väster om parken finns befintlig och äldre bebyggelse. I söder finns en befintlig grönstruktur i form av en grön kil som delar av bebyggelsestrukturen i två delar. Denna gröna kil är tänkt att förenas med parken och bli en del av parkens area och på så sätt skapa en grön passage som genom sin integration ibland bebyggelsen skapar en entré till parken från söder. Den gröna kilen består idag av några äldre pilträd som genom att de hamlats skapar en speciell karaktär för området och även skapar associationer till Skåne.

Öster om parken har det under 2014 uppförts en ny och större fotbollsanläggning med tre nya fotbollsplaner av konstgräs. Fotbollsanläggningen sträcker sig mellan parkens östra kortsida och vägen som går mellan Lund och Malmö, kallad Gamla Lundavägen.

I norr ligger det nybyggnadsområde som utvecklats under de senaste 10 åren. Området är fortfarande under expansion där flertalet etapper kvarstår att byggas. Genom att bebyggelse ramar in parkens alla sidor kommer parken att utgöra en plats för genomfart, då det är här igenom man nu kommer att röra sig igenom när man ska till olika målpunkter inom Hjärup.

Idag upplevs området som flackt utan några visuellt märkbara höjdskillnader. Områdets storlek förminskas därmed då man har god sikt mellan parkernas ändar. En ondulering av mark, med både skarpa och mjuka höjdskillnader, kan därmed skapa mer spänning och variation i området.

Jorden som finns i området är en lättlera. En jord som är fördelaktig att odla grödor på då den både har närings- och vattenhållande egenskaper. Vid mitt besök på platsen var området väldigt blött, vilket visar på att området vid rikliga mängder nederbörd kan bli väldigt vattenmättat. Eventuella sänkor kan därmed periodvis få stående vatten då lerhalten i jorden förhindrar en snabb genomsläpplighet av vattnet.

Vy sedd från parkens östra kortsida, sikt mot bebyggelsen i söder och befintligt grönområde som ska integreras med parken

Den "gröna kilen", med gamla hamlade pilträd och gräs som delar av befintlig bebyggelse i söder

Vy sedd från "gröna kilen", med befintliga pilträd och nyare bebyggelse i norr

Vy över parkens utbredning, med kringliggande bebyggelse i söder, väster och norr

Befintlig gång- och cykelväg längs parkens västra kortsida

Vy över parken, tagen från bebyggelsen belägen i söder

Befintlig gång- och cykelväg längs nybyggnadsområdet 'Trädgårdslunden' och parkens norra långsida

Vy sedd från parkens sydvästra hörn, med sikt mot bebyggelse i norr

Vy från gång- och cykelväg med sikt över befintlig äldre bebyggelse i söder

NATURLIKA PERENNPLANTERINGAR KAN FÖRHÖJA PARKENS VÄRDE

Som jag redan nämnt anser jag att gestaltungsprogrammet för Hjärups park inte visar på den variation inom vegetationen som är möjlig eller nödvändig i en park av denna storlek. Jag anser att parken är visuellt begränsad i sin utformning för att kunna bidra till den önskade variationen, både när det gäller färg, form och upplevelsevärden, men även gällande den biologiska mångfalden som begränsas av likartade habitat som gynnar vissa istället för flera och olika arter. För mig innebär inte naturlika planteringar ett återskapande av det engelska landskapet med böljande landmassor beklädda med gräs som är smyckade med träd och buskar. För mig är natur så mycket mer än planteringar med träd i syfte att efterlikna en mindre skog placerad i urbana och offentliga miljöer.

ILLUSTRATIONSPLAN ÖVER HJÄRUPS PARK
Grön markering visar placering av de två naturlika planteringarna
Illustrationsplan är tagen ur Gestaltungsprogram för Hjärups park ärframtagen av C Stad & Landskap till Staffanstorps kommun

I Hjärups park finns det stora möjligheter att kunna tillföra vegetativa element som bidrar till uppfattningen av parken som helhet men som även kan tillgodose och svara för behov av strukturer, former och en detaljrikedom som inte är lika lätt att uppnå med en enda parkstil. Ett tillägg av naturlika planteringar med perenner och örter kan påverka vårt psykiska och sociala välbefinnande utan att det kräver aktiva rörelser av oss, utan kan ske genom att titta och beundra vad som sker runt omkring oss (Hitchmough, Dunnett, 2004 & Hall, 2011). Jag anser därför att det är viktigt att skapa mer utrymme för naturlika planteringar i parken. Dessa planteringar kan bidra till ett flerdimensionellt spektrum av färg, struktur och höjder som kan verka kompletterade till den andra vegetationstypen som parken utgörs av, så att de kan verka tillsammans istället för var och en för sig (Özgüner, Kendle och Bisgrove, 2006).

Då detta examensarbete fokuserar på hur man kan använda sig av perenner och annan blommande vegetation i vår offentliga miljö kommer jag i arbetets fortsatta del vidareutveckla de intentioner som finns för Hjärups park gällande de naturlika planteringarna. Jag utgår från att låta två naturliga vegetationssystem bidra till planteringarnas utformning och artsammansättning för att skapa goda förutsättningar för att uppnå låga kostnader för skötsel, men också för att planteringarna ska bidra till högre upplevelsevärden i parken. Ängen, som redan finns som en del av parkens gestaltungsprogram, kommer bli ett av de två gestaltungsprogram jag gör och utvecklar vidare. Jag kommer även tillföra ytterligare en naturlig plantering som är inspirerad av en prärie. Detta gör jag eftersom jag anser att parkens innehåll av perenner är bristande, men jag är också av åsikten att en park av denna storlek på 10 hektar, motsvarande 20 stycken fotbollsplaner, bör innehålla, och kräver en större variation gällande vegetationstyper som bidrar till en större variation av färger, former och uttryck under säsongen för att uppnå den mångsidighet och funktionalitet som önskas.

Nedan följer en fördjupad beskrivning och utveckling av de två gestaltungsprogrammens innehåll. Varje förslag redovisas separat där jag diskuterar val av växter och artsammansättningen i mindre egna avsnitt som kompletteras med en fullständig växtlista. Avslutningsvis sammanfattas det hur den rekommenderade etableringstekniken och underhållande skötsel bör se ut. Båda gestaltungsprogram har kompletterats med illustrationer för att visa på planteringarnas utseende och karaktär och hur dessa planteringar bidrar till parkens upplevelsevärden.

ÄNGEN

Ängen, som kommunen redan har intensionen att skapa i parken, kommer jag i detta avsnitt att utveckla vidare till ett mer realiserat förslag som redogör för både utseende och artsammansättning. I förslaget utvecklar jag ängens växtkomposition som är anpassad för platsens varierade ståndort som diskuteras under avsnittet planterings förutsättningar. Arterna i min komposition är också valda för att visuellt bidra till att ängen upplevs attraktiv och ger parkens västra område dess specifika karaktär. I mitt förslag har jag även valt att inkludera träden som finns i området där ängen ska anläggas, även om de vanligtvis inte förekommer vedartade arter i en ängsvegetation. De föreslagna trädarter som enligt gestaltungsprogrammet ska finnas i området, ersätter jag med arter som överensstämmer med den ängsvegetation jag skapar. Detta gör jag för att skapa en enhetlig karaktär i området då både träden och ängsväxterna då förmedlar samma känsla och inta uttrycker olika karaktärer.

Ängen består av örter och gräs, vilket gör att denna vegetation ses och klassificeras som en gräsvegetation då den visuellt utgörs av gräs med blommande örter och inte är som en perennplantering. Däremot är örter precis som perenner fleråriga vilket innebär att de kan leva vidare i flera år, om deras fröer har möjlighet att gro från föregående säsong till nästa säsong och på så sätt finnas kvar i planteringen. Dessutom har örterna även en blomningsperiod, som återkommer årligen precis som den gör för perenner. Jag har därför valt att behandla ängens vegetation på samma sätt som en plantering innehållande perenner i detta arbete, då jag anser att mitt gestaltungsförslag av äng är en vegetation av blommande karaktär, snarare än en gräsvegetation eftersom att örter precis som perenner kan tillföra variation i färg och form som en renodlad perennplantering kan. Jag anser att de både vegetationerna trots skillnader mellan deras innehåll av arterhart likheter som gör dem båda till vegetationer som kan tillföra en större variation i färg och form i det offentliga rummet i jämförelse med ett monotont användande av träd och buskar.

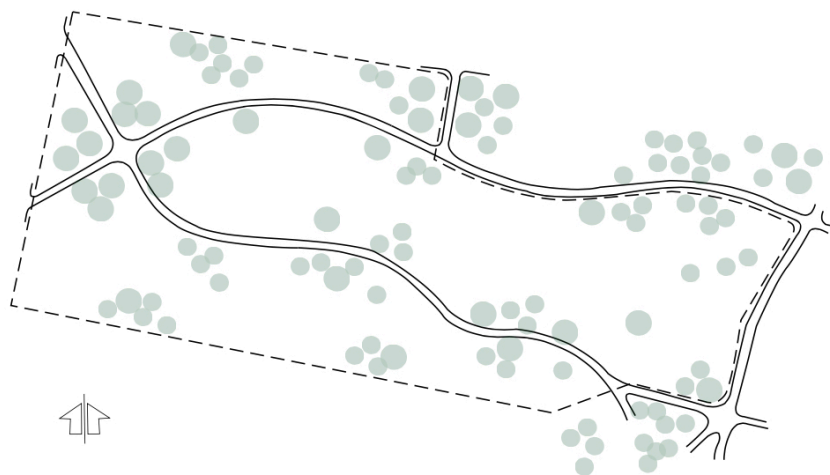
PLANTERINGENS FÖRUTSÄTTNINGAR

I parkens västra del kommer växtligheten att utgöras av ängsvegetation och träd. Ytan för detta område är stort, ca en hektar (10 000 kvadratmeter) och utgör en tiondel av parkens area. Ytan delas in i mindre ytor genom de rörelsestråk som finns i parken. De olika rörelsestråken har skilda karaktärer, bland annat formell och informell karaktär där främst material och bredd skiljer dem åt. De formella gångarna utgörs av parkens motions- och promenadstråk och de informella bildas genom att ängens vegetation klipps och trimmas ned till vanlig gräsmatta, vilket skapar stigar som leder brukaren in i ängsvegetationen. (Staffanstorps kommun, 2014) Dessa gångar möjliggör att man kan uppleva ängsvegetationen både inifrån och utifrån samt gör ängsvegetationen mer lättillgänglig och inbjuder barn till lek och bus. (Staffanstorps kommun, 2014)

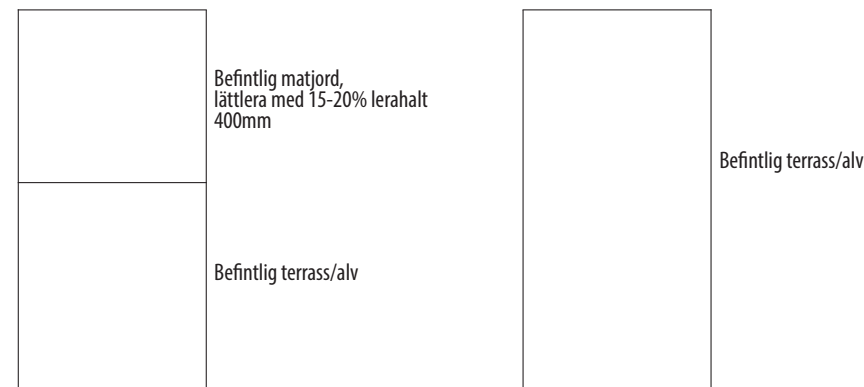
Att anlägga äng på stora arealer som denna är ett alternativ till att låta också den bli en klippt gräsmatta som i övriga parken (Kingsbury, 2009). Detta eftersom ängen ger ett reducerat skötselbehov, men också skapar en upplevd visuell kontrast men även rikedom i färg och blomning som skiljer sig från övriga områden i parken (Kingsbury, 2009 & Hammer, 1996).

På området med ängsvegetation kommer det att finnas trädklungor och solitära träd (Staffanstorps kommun, 2014). Träden ska bidra till att skapa en rumslighet i området, speciellt när ängen är nedklippt och det uteslutande kommer vara träden som står för det visuella uttrycket i området. Vissa delar av ytan kommer därmed att bli beskuggad genom träden, vilket kan påverka ängens utseende och artsammansättning om man inte tar hänsyn till dessa varierade ståndorter när arter väljs. Eftersom det i området finns trädbestånd krävs det en artsammansättning som täcker en bredare ståndortsamplitud från att trivas i full sol till skugga. Det kommer även att krävas arter som har olika krav på vatten eftersom det i området kommer att uppstå olika ståndorter då marken onduleras vilket skapar höjder och sänkor inom planteringen. På höjderna och sluttningarna bildas en torrare ståndort, främst av den anledningen att vattenavrinningen på dessa ytor är större. I sänkorna kan vatten vid nederbörd bli stående under vissa perioder, långa som korta beroende på årstid och mängd, vilket skapar ett behov av en del arter i ängen kan klara av en friskare ståndort.

För att skapa goda förutsättningar till att planteringen blir långsiktigt hållbar anser jag att vegetationen behöver anpassas efter ståndorten och de förutsättningar som råder. Skulle tillägg av nya jordsubstrat ske hade det inneburit behov av enorma volymer jord eller sand, beroende på vilken ståndort som skulle skapas, vilket inneburit höga kostnader för inköp och transport som också inneburit negativ miljöpåverkan. Jag har valt att behålla den befintliga jordmånen som finns på platsen. På plats finns idag en lättlera. Lättleran innehåller mindre partiklar som ger jorden vattenhållande egenskaper som kan tas upp av växterna. Trots de vattenhållande egenskaperna som finns att tillgå genom jordmånen kommer det inom ängsplanteringen uppstå olika mikroklimat genom att välvningar i marken skapas. Höjderna och sluttningarna kommer bli torrare, och i sänkorna kan ståndorten bli friskare. Detta förstärks ytterligare genom att man vid onduleringen av marken låter alven utgöra växtbädden på höjderna och låter matjorden finnas i sänkorna. På så sätt blir det större skillnader i ståndort då alven bidrar till ytterligare att de blir torrare och det garanteras också att sänkorna är friskare då matjorden har större vattenhållande förmåga. För att kunna hantera dessa olika mikroklimat krävs därför en sammansättning av arter som kan svara upp mot områdets varierande förhållanden.

PLAN ÖVER ÄNGENS UTBREDNING, MED TRÄD OCH FORMELLA GÅNGAR. SKALA 1:3000
Visar parkens tre entreérna som finns i området. Redogör även för de formella stråken samt hur träden sprids ut över området

JORDPROFILER ÖVER ÄNGENS TVÅ VÄXTBÄDDAR

Alv används som övre lager i växtbädd på ängens höjder och matjorden används som växtbädd för att få en friskare ståndort i sänkorna, vilket bidrar till att skapa större visuella skillnader visuellt men också skapa större skillnader i ståndort som därmed kan passa de olika arterna i växtkompositionen

ÄNGENS VÄXTER

Ängsvegetationen har syftet att bidra med flera visuella värden till parken. Den kommer givetvis skapa kontrast i höjd till de klippta gräsyrtorna i parken, men den tillför också flerdimensionella färgkombinationer som skiftar över blomningsperioden. Arterna jag använder mig av i ängen är arter som förknippas med Sverige och som hittas i många ängsmarker och öppna marker runt om i landet. För att det ska bli en äng med rik blomning kommer fördelningen skilja sig från den naturliga ängens fördelning av gräs och örter, där gräsen vanligtvis utgör ca 80 % (Loyd, 2004 & Oudolf, Kingsbury, 2005). Jag har valt att i denna plantering göra ängens fördelning av gräs och örter jämnare, en visuell fördelning tänkt efter etableringen, för att förhöja och förlänga planteringsupplevelsevärde. Min tanke är att en större andel av blommande örter kan bidra till att planteringen får en längre och rikare blomningsperiod, vilket kan ge högre upplevelsevärden i färg och blomning både tidigare och senare än vad dem är för en naturlig äng som har en större andel gräs (Hitchmough, 2004).

Antalet arter jag använder mig av i den naturlika ängsplanteringen är många för att möjliggöra en riklig mängd av arter inom planteringsens olika ståndorter, som kommer variera mellan frisk och torr. Genom att välja växter för rätt ståndort, i detta fall flera ståndorter, ökar chanserna att arterna kan hitta sin rätta plats utan att de försvinner och som bidrar till att planteringen kommer kräva mindre skötselinsatser (Dunnnett, 2004).

Majoriteten av arterna i planteringen är anpassade för en torr ståndort för att kunna undvika krav på bevattning av planteringsytorna under högsäsongen när det är som varmest. Dessa torktåliga arter kan därmed bidra till att vegetationen ser attraktiv ut trots brist på vatten som uppstår under sommaren. Trots att jorden har egenskaper som gör att den kan hålla vatten, kommer ståndorten sommartid bli torr, eftersom nederbörden är lägre sommar tid. Ängens blomning är tänkt att vara mest intensiv under månaderna juni och juli. Efterhand ska blomningen avta och det kan på så sätt bli en mjuk övergång mellan ängens och präriens blomning, där prärien tar över helt i samband med när ängen blommat över och blivit slagen.

Arter som kan hantera beskuggning i planteringen är främst gullviva *Primula veris* och smörblomma *Ranunculus acris ssp. acris* (Krok, Almquist, 1994). Dessa kan även hantera en friskare ståndort, vilken kan uppstå under träden genom dess beskuggning och i närhetens av markens lågpunkter (Krok, Almquist, 1994). Andra arter som trivs i den friska och fuktigare ståndorten är ängsklocka *Campanula patula*, stor blåklocka *Campanula persicifolia*, ängsbräsma *Cardamine pratensis*, rödklint *Centaurea jacea*, vädtklint *Centaurea scabiosa*, åkervädd *Knautia arvensis*, gökärt *Lathyrus linifolius*, prästkrage *Leucanthemum vulgare*, kärringtand *Lotus corniculatus*, rödkämpar *Plantago media*, svinrot *Scorzonera humilis* och ängsskallra *Rhinanthus minor*. Dessa arter antas att trivas bra i de lågpunkter som uppstår när marken onduleras, men eftersom dessa arter har bred ståndortsamplitud, där de även trivs på torrare platser kan även dessa arter finnas på sluttningarna. (Krok, Almquist, 1994, Nordiska ministerrådet, 1984 & Pratensis AB, 2014b)

Då jag valt att inrikta mig på inhemska arter i ängsplanteringen har jag bestämt att göra detsamma gällande träden som ska planteras över ytan. Enligt förslaget i gestaltungsprogrammet ska platan samt andra exotiska arter som kastanj *Castanea sativa*, hickory *Carya illinoensis* och valnöt *Juglans regia* planteras. Jag vill istället använda mig av andra lövträd som är typiska arter för hag- och betesmarker. Bland annat vill jag ersätta de exotiska arterna med hassel *Corylus avellana*, fågelbär *Prunus avium 'Plena'*, skogslind *Tilia cordata* och rönn *Sorbus aucuparia*. Genom att använda mig av dessa arter kan man tillföra fler karaktärer under hela säsongen, som dessutom av sitt ursprung bättre passar in i den inriktning jag valt av inhemska arter som redan finns i ängens artsammansättning. På våren börjar blomningen tidigt genom hassel *Corylus avellana* med sina gula hängen, som följs av fågelbär *Prunus avium 'Plena'* och rönnen *Sorbus aucuparia* som i maj blommar i vitt (Stångby plantskola, 2013/2014). Under hösten får rönnen *Sorbus aucuparia* röda bär och mycket fina höstfärger. Linden *Tilia cordata* och hassel *Corylus avellana* får frukter, under sensommaren och hösten, där hasselns frukter är ätbara och speciellt omtyckta av djur (Stångby plantskola, 2013/2014).

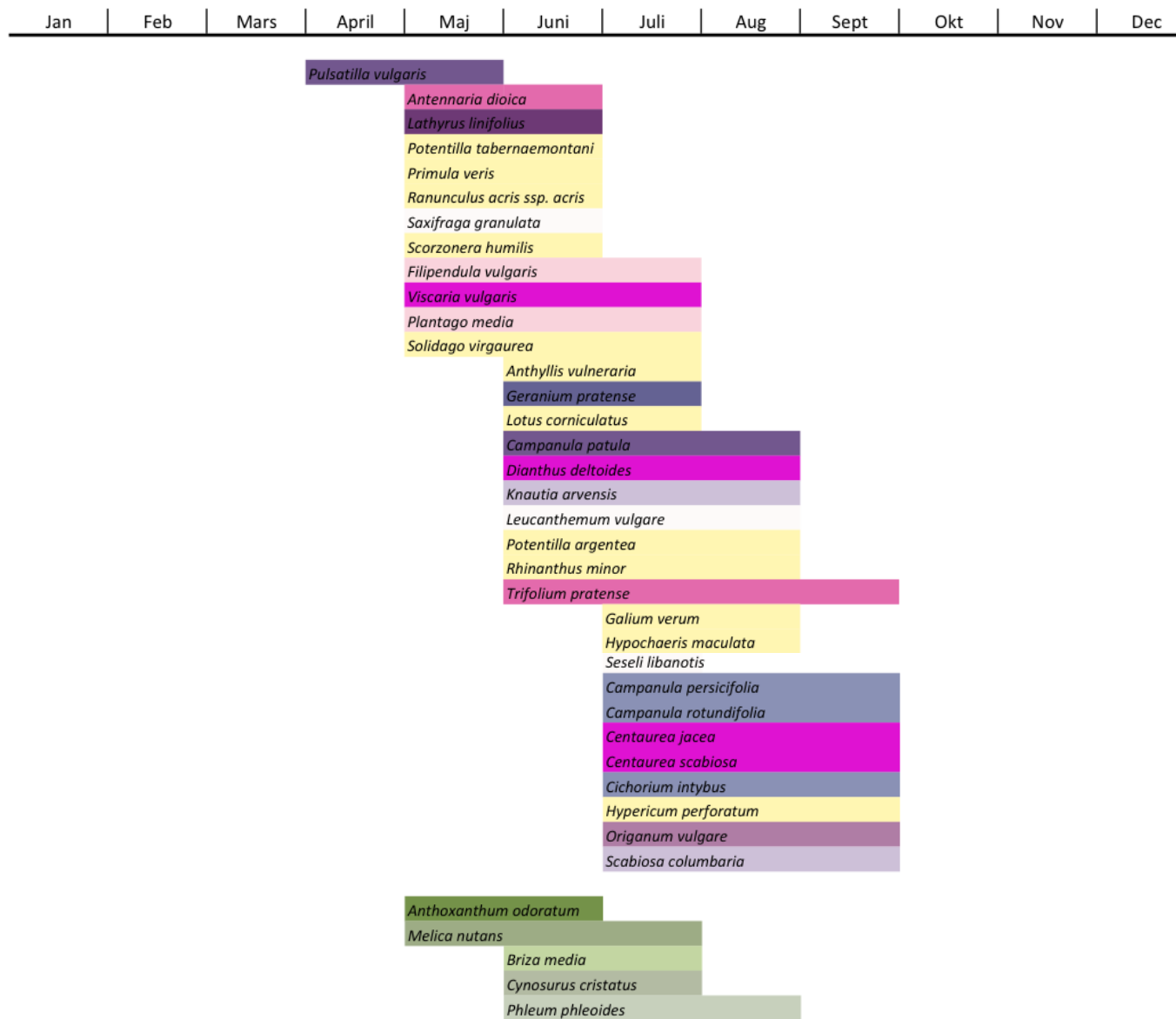
Då ängen utgör en stor del av parken, en tiondel, är det viktigt att området också kan bistå med en visuell effekt innan ängens blomningsperiod är som mest intensiv under sommaren. Genom de val av träd som jag har gjort samt genom att använda mig av lökväxter kan området erbjuda en blomningsperiod även innan gräsen och örterna blommar. Lökväxterna jag vill använda mig av är bland annat krokus *Crocus tommasinianus* som planteras i grupper på höjerna där det är torrare, scilla/blåstjärna *Scilla sibirica* som planteras i sänkorna där mer fukt kan erbjudas, vildtulpan *Tulipa sylvestris* och vintergäck *Eranthis hyemalis* som trivs bäst under träden i skuggan och har en blomning som varar från februari till maj (Stångby plantskola, 2013/2014).

VÄXTLISTA - ÄNG

SVENSKT NAMN	VETENSKAPLIGT NAMN	HÖJD	BLOMNING
ÖRTER			
KATTFOT	ANTENNARIA DIOICA	5-20cm	maj-juni
GETVÄPPLING	ANTHYLLIS VULNERARIA	15-20cm	juni-juli
ÄNGSBRÄSMA	CARDAMINE PRATENSIS	30-40cm	maj-juni
ÄNGSKLOCKA	CAMPANULA PATULA	30-60cm	juni-aug
STOR BLÅKLOCKA	CAMPANULA PERSICIFOLIA	50-100cm	juni-aug
LITEN BLÅKLOCKA	CAMPANULA ROTUNDIFOLIA	10-50cm	juli-sept
RÖDKLINT	CENTAUREA JACEA	30-80cm	juli-sept
VÄDDKLINT	CENTAUREA SCABIOSA	30-100cm	juli-sept
CIKORIA	CICHORIUM INTYBUS	40-80cm	juli-sept
BACKNEJLIKA	DIANTHUS DELTOIDES	10-20cm	juni-aug
BRUDBRÖD	FILIPENDULA VULGARIS	30-50cm	maj-juli
GULMÄRA	GALIUM VERUM	10-40cm	juli-aug
ÄNGSNÄVA	GERANIUM PRATENSE	15-50cm	juni-juli
ÅKTA JOHANNESÖRT	HYPERICUM PERFORATUM	30-70cm	juli-sept
SLÄTTERFIBBLA	HYPOCHAERIS MACULATA	40-70cm	juli-aug
ÅKERVÄDD	KNAUTIA ARVENSIS	30-80cm	juni-aug
GÖKÄRT	LATHYRUS LINIFOLIUS	30-40cm	maj-juni
PRÄSTKRAGE	LEUCANTHEMUM VULGARE	20-70cm	juni-aug
KÅRINGTAND	LOTUS CORNICULATUS	30-40cm	juni-juli
KUNGSMYNTA	ORIGANUM VULGARE	20-80cm	juli-sept
RÖDKÄMPAR	PLANTAGO MEDIA	10-50cm	maj-juli
FEMFINGERÖRT	POTENTILLA ARGENTEA	20-30cm	juni-aug
BACKSIPPA	PULSATILLA VULGARIS	10-25cm	april-maj
GULLVIVA	PRIMULA VERIS	20-30cm	maj-juni
SMÖRBLOMMA	RANUNCULUS ACRIS SSP. ACRIS	10-30cm	juni-sept
ÄNGSSKALLRA	RHINANTHUS MINOR	30-40cm	juni-aug
MANDELBLOMMA	SAXIFRAGA GRANULATA	10-35cm	maj-juni
FÄLTVÄDD	SCABIOSA COLUMBARIA	20-60cm	juli-sept
SÄFFEROT	SESELI LIBANOTIS	60-100cm	juli-aug
SVINROT	SCORZONERA HUMILIS	10-40cm	maj-juni
GULLRIS	SOLIDAGO VIRGAUREA	20-80cm	maj-juli
RÖDKLÖVER	TRIFOLIUM PRATENSE	20-50cm	juni-sept
TJÄRBLÖMSTER	VISCARIA VULGARIS	15-50cm	maj-juli
GRÄS			
VÄRBRODD	ANTHOXANTHUM ODORATUM	10-40cm	maj-juni
DARRGRÄS	BRIZA MEDIA	20-50cm	juni-juli
KAMÄXING	CYNOSURUS CRISTATUS	25-60cm	juni-juli
BERGSLOK	MELICA NUTANS	30-60cm	maj-juli
FLENTIMOTEJ	PHLEUM PHLEOIDES	20-60cm	juni-aug
TRÄD			
HÄSSEL	CORYLUS AVELLANA	5-8m	
FÄGELBÄR	PRUNUS AVIUM 'PLENA'	15-30m	maj-juni
LIND (SKOGLIND)	TILIA CORDATA	15-20m	
RÖNN	SORBUS AUCUPARIA	5-10m	
ANNUELLER			
KÖRNVALLMO	PAPAVER RHOEAS	60-80cm	juni-aug
BLÄKLINT	CENTAUREA CYANUS	80-100cm	juni-aug
LÖKAR			
SNÖKROKUS	CROCUS TOMMASINIANUS	10cm	feb-mars
VINTERGÄCK	ERANTHIS HYEMALIS	10cm	feb-april
RYSK BLÅSTJÄRNA/SCILLA	SCILLA SIBIRICA	10-15cm	april-maj

VÄXTLISTA FÖR ÄNGEN, MED ÖRTER, GRÄS, TRÄD, ANUELLER OCH LÖKAR
Svenska namn är tagna från SKUD - Svensk Kulturväxtdatabas

BLOMNINGSSCHEMA - ÄNG

BLOMNINGSSCHEMA FÖR ÄNGENS ÖRTER OCH GRÄS
Visar mellan vilka månader blomning kan ske och blommingsfärg

Photo:
Richard O.
www.xidservices.com

Photo: Alenka M.

Photo: 488m

ANLÄGGNING OCH ETABLERING

Innan etableringen av ängen sker ska marken onduleras för att skapa den böljande effekt som önskas inom området. Behovet av jordmassor till denna ondulering kan tillhandahållas genom de jordmassor som uppstår genom schaktning för dammar, och därmed återanvändas inom parken, eller genom att man enbart flyttar jordmassorna inom området där ängen ska anläggas. Genom att flytta jordmassor inom området kan höjder och sänkor skapas. Onduleringen ska ge känslan av ett böljande landskap och det kan därför inte bildas för stora höjdskillnader så att den fria sikten försvinner. En lämplig höjdskillnad mellan en låg- och höjdpunkt, är mellan två till tre meter, där dessa hög- och lågpunkter upprepas med varierade avstånd på 20-40 meter för att skapa tydliga skillnader i marken som då också ger tydliga differenser även när vegetationen är etablerad.

Efter det att onduleringen är gjord bör jorden förberedas innan sådd och plantering sker. Detta kan ske genom att jorden harvas upprepande under säsongen innan sådd för att reducera mängden frö- och vegetativa ogräs i jorden. Den återkommande harvningen under växtsäsongen gör att ogräsets fröer i jorden gror men förstörs genom att marken harvas och vänds regelbundet. När jordens fröreserver utarmas skapar man goda förutsättningar för att en fullgod etablering kan ske av fröerna som sås och som då inte har lika många ogräs att konkurrera med. Efter harvningen kan träden planteras. (Svensson, 2014, Alnap)

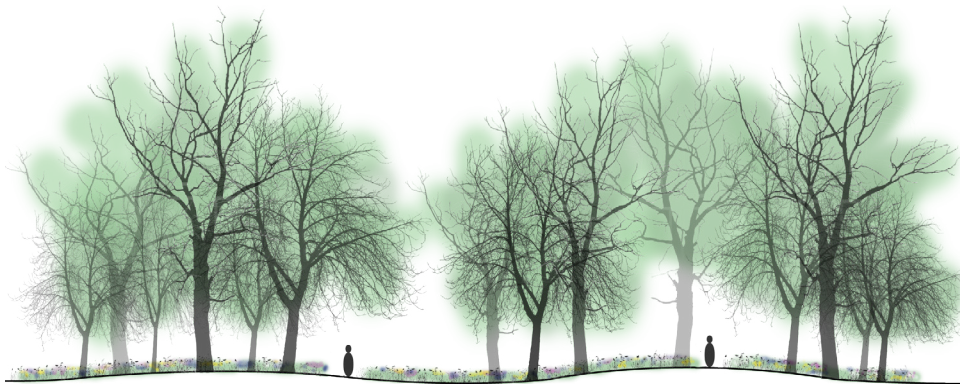
Träden bör planteras före ängsvegetationen för att undvika att man trampar på den sådda ytan om man skulle så före, vilket kan försämra chanserna att fröerna gror då marken kan bli packad. Lökväxterna kan med fördel planteras i samband med eller efter det att träden planteras. Detta eftersom lökar bör planteras lite djupare än frön. Lökarna sprids då ut på lämpliga platser. Därefter fyller man på med jord så att ytan blir jämn, där jorden som täcker fungerar som växtbädd för ängens fröer. Med fördel kan man variera de områden som lökarna planteras i storlek och form för att bidra till att ett naturligt utseende uppstår som påminner om hur lökarna naturligt kan ha spridit sig. Efter trädens och lökarnas etablering bör ängens vegetation etableras. (Svensson, 2014, Alnap)

Totalt behövs det ca 20 kg fröer till etableringen av ängen. Totala vikten fås genom att områdets area, 10 000 kvadratmeter, multipliceras med 2 gram/kvadratmeter. Min motivering till att så två gram per kvadratmeter är för att enklare kunna garantera att vegetation blir tät och kan stå emot konkurrerande ogräs att etablera sig i planteringen (Hitchmough, 2004). Utöver dessa två gram/kvadratmeter kan vikten för eventuella åreullers fröer tillkomma, som kan användas för att få ett visuellt resultat tidigt, innan det tänkta utseendet av ängen är uppnått. Fördelningen mellan gräs och örter i ängens fröblandningen ska blandas så att man uppnår den önskade visuella resultat i planteringen där fördelningen mellan gräs och örter är 60 % respektive 40 %. Denna fördelning skiljer sig från hur det är naturligt för en äng, där gräsen utgör 80 % (Oudolf, Kingsbury, 2005). Den större andelen örter har jag valt för att kunna förlänga parkens visuella värde och bidra till ett större accepterande från allmänheten (Hitchmough, Dunnett, 2004).

Ängen etableras genom sådd. Detta eftersom planterings area, på ungefär en hektar, gör det mer lönsamt att så eftersom inköspriset på fröer är så pass mycket lägre, än att använda sig av uppodlade exemplar från kruka eller pluggplantor (Hitchmough, 2004). Sådden bör ske på hösten, under månaderna augusti till oktober i Skåne (Pratensis AB, 2014a). Om sådden sker till hösten undviker man att fröer med inaktiv period måste förbehandlas utan kan gro på våren tillsammans med de andra eftersom höstens och vinterns nederbörd och temperaturer löser upp hårda fröskal m.m. som gör att de gror snabbare vid vårens ökade temperaturer (Hitchmough, 2004).

Nackdelen med att så är att det kan ta några år innan ängen når sin fulla prakt. Första året kommer tunt gräs samt några enstaka örter att synas. Det är först andra året som ängsväxterna blommar, men för varje år därpå ökar antalet arter allt mer och när ängen når fyra och fem års ålder är ängen tätare och rik på blomning (Pratensis AB, 2014a). Ett sätt att göra ängen attraktiv redan första säsongen är att använda sig av åreuller, vilka kan bidra med en blomning innan ängens arter har etablerat sig (Hitchmough, 2004).

Om en blomningsperiod är önskad redan första säsongen, kan kornvallmo *Papaver rhoeas* och blåklint *Centaurea cyanea*, användas för att bidra till att området får en visuell effekt tidigt. Vallmo och blåklint är arter vi vanligen ser på åkrar och är egentligen vad som kallas för åkerogräs då de gillar de återkommande störningarna som uppstår genom harvning och plogning. Det innebär därför att dessa arter också kommer att försvinna efter en tid då dessa störningar inte uppstår genom ängens skötsel. Istället kommer ängens arter, som är fleråriga, med tiden att ta över, då dessa arter blir gynnade av en extensiv skötsel medan vallmon och blåklinten inte gör det (Bennet, 1998). Om behovet finns av en direkt visuell effekt kan sådden av fröerna, både ängens fröer och annuellerna, ske på våren. Då uppstår en blomning redan samma sommar, och de arterna med inaktiva fröer gror istället följande säsong. Sår man även det vid samma tillfälle underlättas arbetet då det blir en fröblandning istället för två. Eftersom vallmon och blåklinten är ettåriga arter, kommer de vara nästintill borta ur planteringen efter första säsongen. Däremot anser jag att deras syfte är avgörande för hur parken kan uppfattas under första säsongen, då intresset av nyhetens behag är som störst. Jag anser att utseendet även första säsongen är av betydelse. Jag har därför valt att så även stora mängder av dessa arter. Jag har valt att så 1 gram per kvadratmeter, över hela området, vilket ger en totalvikt på tio kilogram. Dessa fröer kan med fördel blandas i den övriga fröblandningen och kan därför sås vid ett och samma tillfälle. Däremot är det viktigt att tänka på att dessa arter försvinner och de bör därför inte räknas in i den totala fördelningen av ängens arter som visas enligt växtlistan.

PRINCIPIELL SEKSTIONSSKISS ÖVER ÄNGEN. SKALA 1:400
Visar markens ondulering och områdets rumslighet

SKÖTSEL

Att använda sig av ängsvegetation kan vara ett utmärkt alternativ till den klippta gräsmattan (Kingsbury, 2009). Detta av anledningen att den bidrar till en lägre skötselnivå och dessutom bidrar med mer färg än en vanlig klippt gräsmatta. Ängens skötsel innebär slåtter, en teknik som genom sin effektivitet på denna typ av vegetation endast kräver en till två skötseltillfällen per år, till skillnad mot den klippta gräsmattan som kräver cirka fem klippningar per år (Hammer, 1996).

Skötseln av ängen sker genom slåtter vilken bör ske först efter det andra året (Pratensis AB, 2014a). Det är först då som de första örtartade växterna blommar. Efter hand vid andra säsongen minskar antalet ogräs som eventuellt uppstått genom den fröreserv som finns kvar i jorden, trots ogrärensning och bekämpning (Pratensis AB, 2014a). Slåtter av ängen bör ske årligen efter det att det flesta örterna har blommat över (Koningen, 2004). Då ängen i Hjärups park har en viss blomning som kan pågå ända in i augusti, bör den tidigast bli slagen först i augusti månad. Detta för att undvika en period med stor andel nedvissnat material utan färg.

Verktyg som rekommenderas att använda sig av vid skötseln av ängen är en lie, knivslåtermaskin eller slåtterbalk, vilka alla skär av vegetationen istället för att slå sönder den som en trimmer med nylonlina gör (Pratensis AB, 2014a). Beroende på ytans storlek kan valet av verktyg anpassas. I detta fall när ytan är så pass stor, skulle en maskinell utrustning, exempelvis en slåtterbalk, vara mest tidseffektiv. Avklippt vegetation måste tas bort från platsen och kan med fördel komposteras. Om vegetationen låts ligga kvar ska det enbart vara för en kort period, i syftet att växterna ska hinna fröa av sig för att bidra till att arterna bevaras i kompositionen (Hammer, 1997). Efter det ska, och måste, den avklippta vegetationen tas bort för att undvika att näring återförs till jorden. Detta eftersom en ökad näringshalt bidrar till att ängens artrikedom minskar, på så sätt att gräsen tar över i förmån för de örterna som står för blomningen (Pratensis AB, 2014a).

PRÄRIE

I parken vill jag även anlägga en naturlig plantering som är inspirerad av vegetationen på den Nordamerikanska prärien. Prärieväxter har många fördelaktiga egenskaper som styrker användningen av dem i offentlig miljö. Bland annat kan prärieväxterna bidra till en närvaro av färg och blomning vid de sena sommarmånaderna, augusti och september, när många andra arter redan har blommat över, exempelvis ängen som vid denna tidpunkt också är nedklippt. Präriens växter har dessutom strukturella värden som finns kvar även under höst och vinter, då många av präriens växter vid nedvissning och torkning blir hårda och därmed kan stå kvar utan att de förstörs av nederbörd (Hitchmough, 2004). En plantering inspirerad av en prärie kan alltså förlänga den blomningstiden i parken och fortgå även när temperaturerna sjunker och trädens och buskarnas bladverk övergår i höstskrud, men den kan även bidra till ett attraktivt blickfång under vintern genom sina vackra vinterståndare.

En plantering med prärieväxter kan vara lämplig att etablera på näringsrika jordar, då vegetationen trots krav på goda förhållanden av näring och vatten kan konkurrera med invasiva ogräs (Oudolf, Kingsbury, 2005).

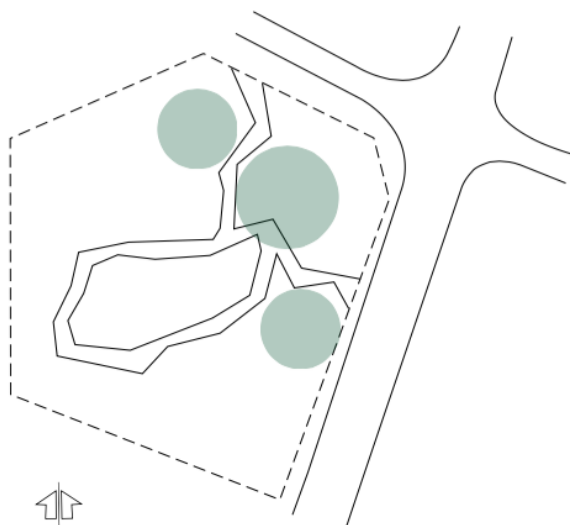
PLANTERINGENS FÖRUTSÄTTNINGAR

I parkens centrala delar är flera olika aktivitetsytor utspridda längs med rörelsestråken som sträcker sig igenom parken. Kring knutpunkten som bildas genom att de två stråken korsas i parkens centrala del är några av parkens målpunkter placerade, bland annat en större gräsyta avsedd för midsommar- och valborgsfirande, en backe som på vintern kan användas till pulkaåkning, men även andra aktivitetsytor för lek, idrott och umgänge. Aktiviteter som boule, tennis m.m. vilka kräver en utrustning för att kunna fungera har blivit tilldelade egna områden som är placerade längs med eller i närhet av parkens primära rörelsestråk (Staffanstorps kommun, 2014).

Jag har valt att placera präriepanteringen i anslutning till denna korsning som uppstår i parkens centrala område, där jag tar utrymme från den öppna gräsyta som ligger i anslutning i sydväst. Planteringen blir då centralt placerad i parken och kommer att ses tydligt då ytorna runt omkring är öppna och ger många fria siktlinjer som gör att planteringen syns från flera olika platser i parken. Läget för planteringen är öppet, med god tillgång på sol då det söder om planteringen inte finns något som hindrar solen att nå planteringsväxterna under hela dagen, vilket skapar goda förutsättningar för präriens solälskande arter.

Inuti planteringen föreslås ett system av gångar som möjliggör att man kan röra sig inne i planteringen. Via detta system av gångar kan brukaren komma nära vegetationen i planteringen, både för att kunna se växternas detaljer och färger på nära håll, men också för att komma ifrån parkens övriga storskalighet och öppna ytor. Planteringen kan därmed, beroende på brukarens ålder och behov, bli både ett rum för lek och avskildhet. Växtlighetens pampighet i höjd och färg blir dessutom mer tydlig inifrån planteringen då den med sin täthet sluter sig kring brukaren och skymmer sikten både ut och in i planteringen. Planteringen kan därför upplevas som ett rum, där brukaren kan känna frihet och fridfullhet, utan att påverkas av vad som sker utanför.

För att planteringen ska kunna upplevas likt ett rum för den som är inuti måste växterna vara höga så att en omslutande känsla infinner sig. För att uppnå denna höjd har jag valt att inspireras av en tall grass-prärie. Tall grass-prärien har ett frodigt intryck där vårens låga vegetation växer sig hög fram mot sommarens sista månader. Med en höjd på upp över två meter kan vegetationen i planteringen ge ett pampigt intryck som kan bidra med en ny dimension till den övriga växtligheten. Jag höjer även växtbäddarna 20-50cm, med hjälp av kantstöd som ligger mot gången, så att brukarna inne i planteringen garanterat försvinner och inte syns i den höga växtligheten. Genom att välja arter med många estetiska värden kan planteringen få ett starkt estetisk uttryck. Uttrycket förstärks ytterligare genom att planteringen innehåller formstarka element som sina gångar. Gångarna syftar till att planteringen ska kunna upplevas inifrån, samtidigt som det ger ett intryck av att det är en mänskligt skapad miljö, med ett innehåll som även det påverkats och bestämts av någon (Burgess, Harrison och Limb, 1988 & Hitchmough, 2004).

PLAN ÖVER PRÄRIEPLANTERING. SKALA 1:400
Visar trädens placering och utformning av gångsystem

PRÄRIENS VÄXTER

Vegetationen på den noramerikanska prärien består till största delen av gräs och perenner, där gräs utgör ca 80 %, och resterande 20 % är perenner (Lloyd, 2004). En naturligt förekommande prärie kan bestå av upp till 300 stycken arter. En människoskapad prärie däremot kan visuellt uppfylla samma karaktär och livfullhet med färre antal arter. För att planteringen fortfarande ska uppfattas som artrik rekommenderar Lloyd att använda minst 25 stycken arter, av bådex blommande perenner och gräs (Lloyd, 2004). I denna plantering har jag en artsammansättning med åtta stycken gräs och 24 stycken perenner.

I prärieplanteringen som jag gestaltar i Hjärups park har jag valt att öka andelen perenner för att skapa större visuell karaktär. Gräsens syfte är de ska skapa en grund som består av tät och frodig gräsvegetation i flera höjder. Perennernas syfte är sedan att de ska berika gräsvegetationen med sina många färger och blomning som påvisar planterings frodighet som jag eftersträvar att uppnå. För att uppnå ett frodigt utseende är en tall grass-prärie ett bra vegetationssystem att anlägga i Hjärup. Detta eftersom denna typ av vegetation trivs bättre på friskare ståndorter, vilket råder på platsen, men som även bidrar till att skapa ett starkare visuellt uttryck genom sin höjd, som skiljer sig från ängens lägre och spädare vegetation (Oudolf, Kingsbury, 2005).

De typiska tall grass-prärieväxterna härstammar från Nordamerika, men ett flertal av dessa arter är också bekanta för allmänheten eftersom några av dem även används i trädgårdssammanhang. Detta kan bidra till att planteringen uppskattas av allmänheten då det är arter som känns igen. (Hitchmough, 2004 & Kingsbury, 2009) Jag har fokuserat på arter med rikliga mängder blommor och med blommor i starka färger. Detta för att de ska lysa upp planteringen med alla sina färger, i gult, orange, rött, rosa och lila. Växterna i min artsammansättning har en varierande höjd, de flesta mellan 50-150cm, där några av dem till och med kan nå upp till höjder närmre tre meter. Genom att använda mig av perenner och gräs med olika höjder bidrar det till att vegetationen blir visuellt tätare som gör att den inte går att se igenom. De ökade antal lager i vegetationen bidrar även att det finns blommor och visuella intressen i olika nivåer. Vilket jag anser är viktigt då planteringen ska kunna upplevas både utifrån och inifrån.

Typiska arter för prärien är bland annat *Echinacea purpurera*, *Echinacea pallida*, *Rudbeckia hirta* och *Rudbeckia subtomentosa*, tillsammans med många andra arter med prästkragelika blommor (Prairie Nursery, 2014 & Gaunitz, 2010b). Alla arter nämnda ovan trivs i full sol men de klarar även delvis skugga som kan uppstå av högre växter inom planteringen. Dessa högre arter är bland annat de två solrosarterna *Helianthus laetiflorus* och *Helianthus salicifolius*, de två gullrissarterna; *Solidago ohioensis* och *Solidago rigida* samt kompassörten *Silphium laciniatum* som kan nå en höjd på två till tre meter under en växtsäsong (Prairie Nursery, 2014).

Skugga kommer även uppstå i planteringen genom tre stycken träd, av arten *Gleditsia triacanthos*, som är placerade i planteringsens nordligaste del. Korstörne, *Gleditsia triacanthos*, är ett vanligt förekommande träd på prärien, då den trivs bäst på varma platser med en väl-dränerad jord (Stångby plantskola, 2013/2014). Detta träd är dramatiskt i sitt utseende då den har tornar på både grenar och stam, som kan bli upp mot 20 centimeter långa. Trädets krona är genomsiktig och gles, vilket förstärks av det skira och luftiga lövverket som spricker ut sent på våren i ljus grönt (Johnson, 2006). Den glesa trädkronan gör dessutom att det inte uppstår en djup skugga under trädet, vilket hade kunnat påverka vegetationen negativt. På hösten övergår bladens färg till gult och arten får frukt, likt stora bruna ärtbaljor, som hänger ner från grenarna (Stångby plantskola, 2013/2014). Trädens närvaro i planteringen har avsikten att förtydliga planteringsens frodighet och höjd, då prärievegetationen under sensommaren kommer att sträcka sig upp mot trädets krona.

Som stomme i planteringen använder jag mig av lägre gräs och perenner. Dessa skapar en tät grund som bidrar till att ogräsets etablering i planteringen försvåras. Bland annat använder jag mig av gräsen *Sporobolus heterolepis* 'Wisconsin Strain', *Bouteloua curtipendula* tillsammans med de lägre och tätare perennerna *Dalea purpurea*, *Gaillardia aristata* och *Aster leavis* som genom sitt klumpformade och kompakta växtsätt bidrar till en solid grund i planteringen. De resterande och högre växterna, bland annat arterna som nämndes tidigare, får bidra till den högre och lummiga karaktären, mycket färg och prakt som är utmärkande för tall grass-prärien.

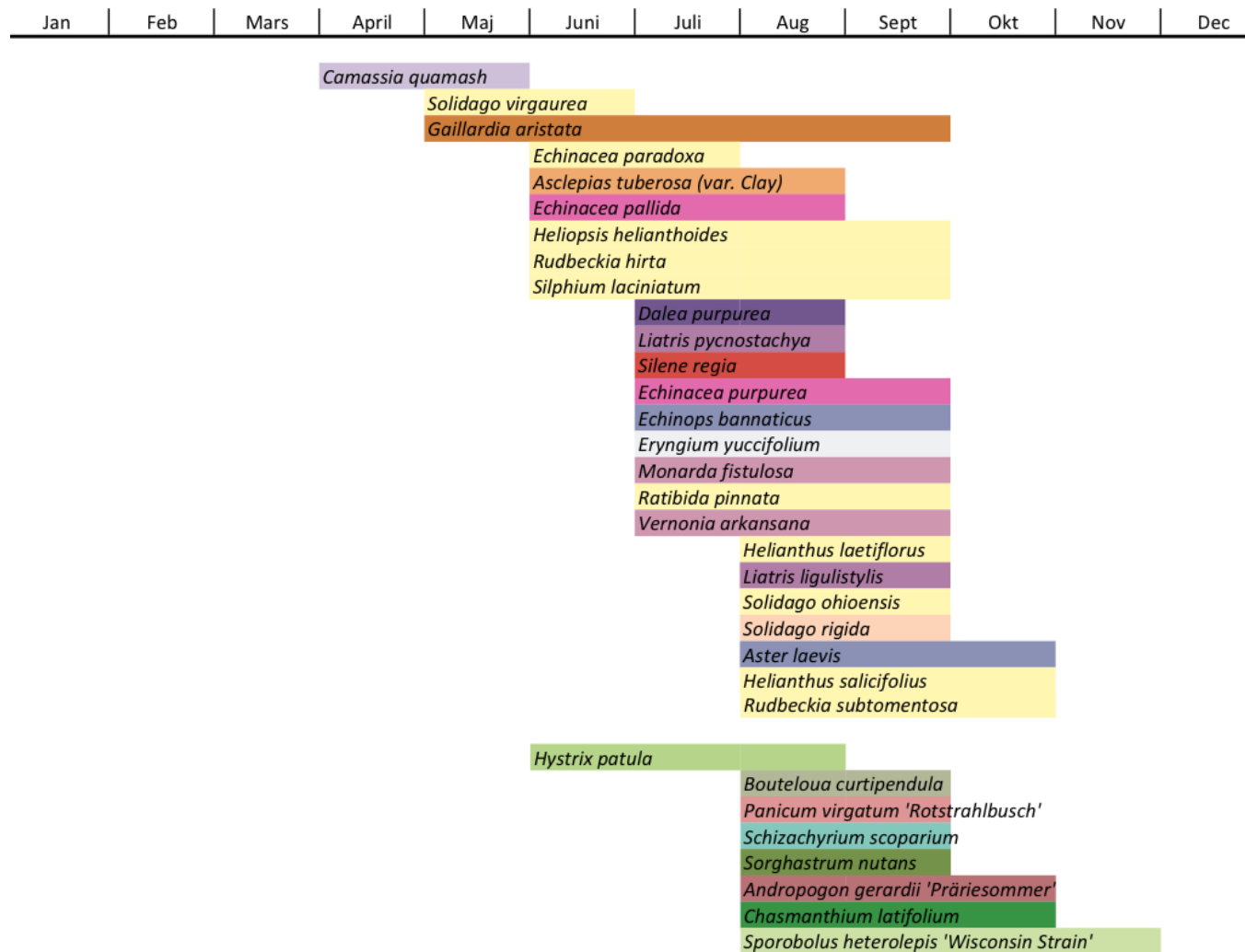
Planteringsens blomning kommer att vara rikligast mellan juli och september månad vilket gör prärieplanteringen till ett bra komplement till ängen som slås under sensommaren. Under augusti månad är tanken att präriens blomning ska vara rikligast och mest intensiv. Månaderna därpå ska prärien ha en fortsatt intensiv blomning men där den efterhand avtar för att vara avslutad någon gång under oktober månad. Jag vill även att prärieplanteringen ska vara visuellt attraktiv tidigare på säsongen då den ligger så centralt i parken. Jag har därför valt att använda mig av några perenner som börjar blomma redan i maj och juni, men jag använder mig även av lökväxter som kan tillföra en ännu tidigare blomning. Blomningssäsongen börjar först i april och maj månad genom lökväxten, stjärnhycint *Camassia quamash* som har blå blommor (Gaunitz, 2010a). Den ackompanjeras sedan i maj och juni av de gula och orange blommorna från *Gaillardia aristata*, *Solidago virgaurea* och *Asclepias tuberosa* (var. Clay) Stjärnhycinten kan med fördel planteras i grupper i planteringsytan för att skapa blåa mattor när den blommar. Antalet lökar i varje grupp kan variera men jag tycker inte att man ska vara rädd för att ta i då det inte blommar så mycket annat vid denna tidpunkt i denna del av parken.

VÄXTLISTA - PRÄRIE

SVENSKT NAMN	VETENSKAPLIGT NAMN	HÖJD	BLOMNING	ANDEL (%)
PERENNER				
ORANGE SIDENÖRT	ASCLEPIAS TUBEROSA (VAR. CLAY)	60-90 cm	juni-aug	2
DÄGGÄSTER	ASTER LAEVIS	60-120cm	aug-okt	6
PRÄRIEKLÖVER	DALEA PURPUREA	30-60cm	juli-aug	6
BLEK SOLHATT	ECHINACEA PALLIDA	50-80cm	juni-aug	4
GUL SOLHATT	ECHINACEA PARADOXA	90-150cm	juni-juli	3
RÖD SOLHATT	ECHINACEA PURPUREA	60-90cm	juli-sept	5
BLÅ BOLLTISTEL	ECHINOPS BANNATICUS	100-120cm	juli-sept	1
SKALLERORMSMARTORN	ERYNGIUM YUCCIFOLIUM	80-150cm	juli-sept	3
–	GAILLARDIA ARISTATA	30-80cm	maj-sept	8
PRÄRIESOLROS	HELIANTHUS LAETIFLORUS	90-180cm	aug-sept	1
SKOBÄNDSSOLROS	HELIANTHUS SALICIFOLIUS	150-200cm	aug-okt	2
DAGÖGA	HELIOPSIS HELIANTHOIDES	90-180cm	juni-sept	4
BLEK ROSENSTAV	LIATRIS PYCNOSTACHYA	90-150cm	juli-aug	2
–	LIATRIS LIGULISTYLIS	90-150cm	aug-sept	2
LILA TEMYNTA	MONARDA FISTULOSA	60-150cm	juli-sept	2
STOR MEXIKOHATT	RATIBIDA PINNATA	70-90cm	juli-sept	1
STRÄV RUDBECKIA	RUDBECKIA HIRTA	30-90cm	juni-sept	3
PRÄRIERUDBECKIA	RUDBECKIA SUBTOMENTOSA	120-180cm	aug-okt	2
KUNGSGLIM	SILENE REGIA	60-120cm	juli-aug	2
KOMPASSÖRT	SILPHIUM LACINIATUM	90-300cm	juni-sept	3
OHIOGULLRIS	SOLIDAGO OHIOENSIS	90-120cm	aug-sept	1
GULDGULLRIS	SOLIDAGO RIGIDA	90-150cm	aug-sept	2
GULLRIS	SOLIDAGO VIRGAUREA	20-80cm	maj-juli	1
PRÄRIEVERNONIA	VERNONIA ARKANSANA	120-180cm	juli-sept	3
GRÄS				
KALKONGRÄS	ANDROPOGON GERARDII 'PRÄRIESOMMER'	150-240cm	aug-okt	3
STORT MOSKITGRÄS	BOUTELOUA CURTIPENDULA	30-100cm	aug-sept	8
DROPPAX	CHASMANTHIUM LATIFOLIUM	90-120cm	aug-okt	2
–	HYSTRIX PATULA	60-150cm	juni-aug	2
JUNGFRUHIRS	PANICUM VIRGATUM 'ROTSTRAHLBUSCH'	180-220cm	aug-sept	3
PRÄRIEGRÄS	SCHIZACHYRIUM SCOPARIUM	120-140cm	aug-sept	2
INDIANGRÄS	SORGHASTRUM NUTANS	150-210cm	aug-sept	3
DROPPGRÄS	SPOROBOLUS HETEROLEPIS 'WISCONSIN STRAIN'	40-60cm	aug-nov	8
				= 100 %
TRÄD				
KORSTÖRNE	GLEDITSIA TRIACANTHOS	20-30m		3 st
LÖKAR				
ÄTLIG STJÄNRHYACINT	CAMASSIA QUAMASH	30-60cm	april-maj	6-10 st/kvm

VÄXTLISTA FÖR PRÄRIEN, MED PERENNER, GRÄS, TRÄD OCH LÖKAR
Svenska namn är tagna från SKUD - Svensk Kulturväxtdatabas
(– svenskt namn saknas)

BLOMNINGSSCHEMA - PRÄRIE

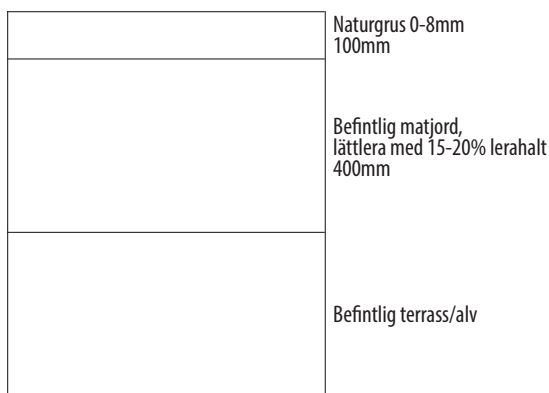
BLOMNINGSSCHEMA FÖR PRÄRIENS PERENNER OCH GRÄS
 Visar mellan vilka månader blomning kan ske och blomningsfärg

ANLÄGGNING OCH ETABLERING

Jorden i denna plantering bör även den förberedas innan plantering sker. För att vegetationen verkligen ska upplevas som hög kommer växtbäddarna att höjas, så att de ligger 20 centimeter över den nivå som det gångsystem gör som går igenom planteringen. Gångarna görs av platsgjuten betong, med varierande bredder, vinklar och höjder. Nivåskillnaderna som uppstår görs tillgänglighetsanpassade genom att man skapar sluttningar emellan så att även en rörelse-/funktionshindrad individ kan ta sig runt.

Växtbädden får ett lager av naturgrus, av fraktionen 0-8mm ,som läggs ovanpå den befintliga jorden i ett ca 10 centimeter tjockt lager. Trots att man för på ett lager av sand och grus kommer präriens växter få en tillräcklig tillgång på vatten och näring då deras rötter kommer att nå ner till och kunna etablera sig i den befintliga lättleran som finns på plats och utgör majoriteten av växtbäddens djup. Dessutom bidrar sand- och gruslagret till att ogräsens etablering försvåras vilket i sin tur underlättar planterings skötsel.

JORDPROFIL ÖVER PRÄRIENS VÄXTBÄDD
Befintlig matjord används som växtbädd som toppas med ett 100mm lager naturgrus för att minska etableringen av ogräs.

När växtbädden är förberedd, höjts upp och fått sitt gruslager, kan utplanteringen ske. Först planteras träden för att undervegetationen bestående av prärieväxterna även kan planteras ut under träden. Träden placeras i den norra delen av planteringen för att minimera beskuggningen inom planteringen så att det inte påverkar undervegetationen negativt. Efter det att träden är planterade kan prärieväxterna etableras. Jag anser att de bör etableras genom plantering av uppodlade plantor i kruka. Detta främst av anledningen att det ger ett direkt visuellt resultat samma säsong vilket påvisar planterings särskilda egenskaper med riklig blomning. Genom att använda sig av uppväxta plantor är växterna mer tåliga och mer motståndskraftig för slitage, från både människor och djur (Hitchmough, 2004). Plantering av plantor är mer kostsamt, speciellt om det är stora arealer. Ytan för denna plantering är ca 140 kvadratmeter, mindre än 0,02 hektar, vilket gör det ekonomiskt försvarbart att använda sig av plantor istället för att så frö.

En användning av uppodlade plantor kan dessutom vara fördelaktigt då man själv kan styra över hur växterna kombineras inom planteringen, vilket kan skapa visuella skillnader inom planteringen (Hitchmough, 2004). På så sätt kan olika områden få olika kompositioner i färger och antal arter som skapar variationer i utseende som är synliga både när man rör sig inne i planteringen eller utanför.

Arterna i planteringen har blivit procentuellt fördelade i antal, se präriens växtlista. Jag har då förutsatt att om totalt 100 stycken plantor ska köpas in ska X antal vara av arten Y. Plantorna kan då friare fördelas och spridas ut över planteringsytan för att skapa en större variation inom planteringen än vad som kan ges av en planteringsmodell. Då jag vill att planteringen ska uppfattas som tät och frodig har jag valt att plantera ett stort antal plantor per kvadratmeter, 15 stycken plantor/kvadratmeter (Hitchmough, 2004). Vid utplacering av plantorna bör det undvikas att de arter som inte är skuggtåliga placeras under och i närheten av trädens eventuella skugga för att minimera riskerna för att dessa arter ska försvinna och skapa kala ytor i planteringen

SKÖTSEL

Efter planteringen av präriens växter är gjord är det viktigt att planteringen underhålls den första säsongen genom att den regelbundet bevattnas och man tillför näring vid behov för att ge goda förutsättningar till god etablering. Den andra säsongen kan skötseln övergå att bli extensiv, med avsikt att planteringen då enbart ska behövas eldas en gång per år. Eldningen bör ske tidig vår, runt mars och april (Hitchmough, 2004). Denna tidiga eldning gör att återkommande ettårs-ogräs hålls undan, samtidigt som de övriga växterna, gräsen och perennerna, inte påverkas mer än till det yttre (Hitchmough, 2004). För att undvika att planteringen samtidigt får ett svart och tråkigt intryck på våren innan lökarna och de första perennerna kommit igång kan man elda delar av planteringen och följande säsong elda den del som inte eldades föregående.

Ett alternativ till de områden där eldningen inte tillämpas är att låta denna vegetation istället bli nedklippt vid samma tidpunkt som eldningen sker (Hitchmough, 2004). Fördelen med en nedklippning är lägre påkostade redskap och att det kan utföras av all personal, oavsett kunskap. Däremot finns det även nackdelar med att klippa ner vegetationen. En nackdel med att klippa ner vegetationen är att planteringen inte i samband tekniken automatiskt återfår näring. För att näring ska återföras till jorden måste endera den avklippta vegetationen ligga kvar, vilket skapar ett tråkigt och ovårdat utseende, eller så krävs en tillförsel av näringsämnen/gödsel. Med eldning däremot försvinner detta merarbete då askan och svärtandet av jorden som uppstår genom eldningen bistår med näring. Dessutom är en nedklippning inte lika effektiv på återkommande ogräs vilket kan innebära behov av andra tekniker för att hålla dessa borta innan vegetationen blir tät så att ogräsen konkurreras ut. (Hitchmough, 2004)

PRINCIPIELL SEKSTIONSSKISS ÖVER PRÄRIEN. SKALA 1:200
Visar prärieväxtens rumsbildande egenskaper genom sin höjd

I denna avslutande diskussion behandlas arbetets två delar; litteraturstudien och de två gestaltungsforslagen med sina tillhörande texter och analyser. Arbetets två delar har ämnat besvara de frågeställningar som formulerade i arbetets början. Besvarandet av frågeställningarna gjordes främst i litteraturstudien. Denna del utgjorde även en grundläggande bas av information, vilken kunde tillämpas vid arbetets gestaltande del där jag kunde exemplifiera och visa på hur en naturlig plantering kunde se ut. Besvarandet av arbetets frågeställningar har även ämnat skapa ett underlag för att kunna föra en diskussion kring användningen av perenner i den offentliga miljön.

DEL I. LITTERATURSTUDIEN

Litteraturstudien, som utgjorde arbetets första del fokuserades kring att redogöra för perenners fördelar, vilka även argumenterar för att användningen av dem. Genom litteraturstudien fann jag många fördelar med att låta naturens vegetationssystem och dynamik bli en inspirationskälla till den offentliga planterings utformning. Likväl, trots de många fördelar som finns att erhålla med den naturlika planteringen, som t.ex. lägre kostnader genom färre skötsel tillfällen och estetisk variation och ökad biologisk mångfald, anser jag att det fortfarande inte är användningen av perenner som prioriteras när nya grönytor ska skapas. En möjlig perennplantering, naturlig eller formell, blir istället en yta bestående av hårdgjorda material eller av en enkel plantering. En plantering bestående av vegetation som med sin enkelhet i komposition och antal arter förmodas ge lägre kostnader som överensstämmer med dagens återhållsamma budget för den efterföljande skötseln. Däremot bidrar dessa förutfattade meningar om enkelhetens fördelar till att de enformiga grönytor sprider sig och bidrar till en grönytestruktur som blir mindre prioriterad och använd, då den inte motsvarar brukarnas behov och begär på variation.

I arbetets andra del användes litteraturen som en grund på vilken jag kunde basera val av växter, utformning och karaktär i de två gestaltungsforslagen. Eftersom litteraturen bestod av verksamma praktikers åsikter och erfarenheter, med ursprung utan för Sverige, kunde informationen liknas råd snarare än regler. Litteraturen kunde därför likställas en vägledande manual med information och fakta som jag kunde använda mig av för att stärka mina argument och de olika beslut jag tog i arbetet.

En av arbetets frågeställningar, *vad kan perenner bidra med när de används i offentliga planteringar?* avsåg att övergripande redogöra för varför vi bör använda oss mer av perenner i det offentliga rummet. Denna fråga upptäckte jag hade många svar som ofta besvarades med perenners fördelar. Perennernas fördelaktiga egenskaper har visat sig medverka till förbättrad livskvalitet för oss människor, bland annat genom rening av luft, ge attraktivare utemiljöer via dess variation i blomning, färg, form och struktur, samt kan gynna en högre biodiversitet av både växter och djur. Dessa fördelar kan i sin tur ha ett inflytande på oss då vi vill använda eller vara nära dessa attraktiva miljöer, som då verkar både rekreativt och kontemplativt för oss vilket förbättrar vår mentala och fysiska hälsa.

Jag anser att det finns behov av att förbättra och skapa större variation i grönstrukturen i våra städer. Detta för att vidmakthålla eller förbättra livskvaliteten för stadens invånare, trots förtätning av våra städer. Detta kan ske genom att prioritera förekomsten av växter av alla slag, även perenner. Ofta har kostnaderna för underhåll och skötsel av planteringar använts som argument för den enkla vegetationen som idag utgör majoriteten av vår offentliga miljö. Kostnaderna har visat sig tillhöra den traditionella och formella planteringen mer än vad den gör för den naturlika planteringen. Trots det har det inneburit att både de formella och naturlika planteringarna har bortprioriterats i förmån för en utformning som gynnas av enkla och mindre tidskrävande resurser gällande förvaltning och underhåll efter anläggning. Jag tror att det går att skapa planteringar som trots sitt innehåll av perenner, i komplexa kompositioner, kan skötas extensivt och därmed ge lägre kostnader som överensstämmer med de krav och ekonomiska resurser som finns att tillgå i dagens samhälle.

Under mitt arbete med litteraturen uppmärksammade jag två indikatorer som genomgående diskuterades. Dessa var ståndortsanpassade växtval och skötsel som båda är indikerande parametrar som påverkar planterings långsiktiga hållbarhet. Det är två parametrar som också är beroende av varandra, då växtval påverkar hur de svarar för tänkt skötselteknik men även att krav på skötselinsatser kan variera om inte anpassade arter väljs för ståndorten.

Växtval och skötsel var därför två viktiga ämnen att belysa och mer noggrant fördjupa sig i litteraturstudien, men också viktiga i den andra delen där de två gestaltungsforlagen redovisades. Den naturlika planterings långsiktiga hållbarhet styrs av de två parametrarna; växtval och skötsel. Gällande skötsel innebär det att den ska vara extensiv, i det avseendet att man efter etablering kan använda en och samma teknik på hela planteringen. Denna skötsel teknik bör även gynna planterings utseende och arter om planterings vegetation är ståndortsanpassad. Sammanfattningsvis kan det därför sägas att den naturlika planteringen blir mer långsiktigt hållbar om den inspireras av naturliga system. Genom att välja arter ur naturliga vegetationssystem kan den skapade artsammansättningen ge upphov till lika skötselkrav som dessutom trivs i den angivna ståndorten.

SKÖTSEL

Skötsel, eller kostnaden för skötseln, är något som kan användas för att styrka argumentationen att man ska anlägga en naturlig istället för formell plantering. Däremot uttryckte författarna av litteraturen olika åsikter, men även flera åsikter från en och samma författare som bestred den tidigare åsikten, om hur hög den egentliga kostnaden är för den naturlika planteringen. Bland annat uppmanade Hitchmough och Dunnett att den naturlika planteringen trots extensiv skötsel kan innebära att höga kostnader uppstår. Detta eftersom de anser att det krävs utbildad personal, med kunskap om hur växterna och planteringen ska skötas, för att den ska kunna skötas rätt. De är av åsikten att eftersom den naturlika planteringen utvecklas dynamiskt över tid kan den inte skötas med en enda teknik. De menar att naturens dynamik i planteringen bidrar till krav på olika skötsel tekniker för att planteringen fortsatt ska vara och uppfattas som naturlig. Av likartad åsikt var de tillfrågade i undersökningen som gjordes i Storbritannien. 64 % ansåg då att skötselkostnaderna var lägre för den naturlika planteringen än för den formella, men att dessa lägre kostnader som påstods medfölja den naturlika planteringen var överskattade. Detta av samma anledning som Hitchmough och Dunnett har, då de ansåg att det ofta innebär krav på utbildad personal för att kunna sköta denna typ av plantering rätt.

Skötsel för den naturlika planteringen anser jag ska vara enkel i det avseendet att det krävs få skötsel tillfällen och att tekniken som erfordras är lätthanterlig, utan att det ställs krav på fördjupade kunskaper hos personal. Det ska däremot undertsrykas att jag anser att skötseln av den naturlika planteringen inte ska användas som en åtgärd för att visuellt hålla planteringen städad, utan ska användas för att hålla bort ogräs och bidra till att planteringen säsong efter har goda förutsättningar att komma igen, men då med nya uttryck som påverkas av andra yttre förutsättningar. Detta tycker jag eftersom dynamik i den naturlika planteringen ska vara tillåten, samt att växtkompositionen bidrar till att nedvissnade arter döljs av nya växter.

STÅNDORTSANPASSADE VÄXTVAL

I litteraturen diskuterades det genomgående hur avgörande valet av växter är för den naturlika planteringen, både i hur det påverkar planterings estetik men även vikten av att växterna ska anpassas till den givna ståndorten för att kunna erhålla en lägre skötselnivå. Detta visar på, att precis som skötsel, att valet av arter påverkar om planteringen ska ha möjlighet att bli långsiktigt hållbar, vilket innebär att den kan skötas extensivt utan att höga kostnader tillkommer.

Under avsnittet Val av växter i arbetet framkom det även att det finns en pågående debatt om valet av växter, om det ska baseras på deras geografiska ursprung eller inte. Gällande växternas ursprung anser jag, precis som Hitchmough, att beroende på omfattningen och storleken av ett lands flora kan olika behov uppstå av att använda sig av arter från andra delar av världen. Att använda sig av enbart landets inhemska flora hade inneburit att val av växter i vissa länder skulle bli mycket begränsad, medan det i andra länder hade varit nästintill oändligt. Beroende på land och placering av planteringen kan alltså den naturlika planteringen bli begränsad i både sitt utseende och uppskattningen av planteringen om inhemska arter enbart får användas. Jag anser därför att valet av växter inte enbart ska ske efter deras ursprung. För att skapa attraktiva miljöer krävs det växter som tillför attraktiva attribut men som även kan svara mot de ståndorts krav som ställs vid respektive plantering.

Utifrån växtval finns det enligt Kingsbury tre olika typer av naturlika planteringar, som indelas efter valda växter som förekommer i planteringen. Dessa tre typer är habitatrestaurering, biotopplantering och designad naturlig plantering. Bland annat är det växternas ursprung som kan avgöra vilken typ av naturlig plantering som skapas, men det är även hur mycket växternas estetik och utseende får styra som bestämmer typen av plantering, menar Kingsbury. Han understryker därmed att beroende på hur mycket estetiken avspeglas i växtvalen är planteringen en så kallad biotopplantering eller en designad naturlig plantering. I den sist nämnda typen frångår man att använda sig av inhemska arter fullständigt, vilket istället gör att estetiken leder inriktningen i val av växter. En biotopplantering har också starka inslag av växter med fördelaktiga attribut, men inhemska arter prioriteras före exotiska. Skulle man däremot välja att utgå från en enhetlig användning av inhemska arter kan det även innebära att planteringen skulle klassificeras som en habitatrestaurering, vilket betyder att man försöker återskapa en vegetation som redan funnits på platsen tidigare.

De tre typerna som Kingsbury definierar inom den naturlika planteringen anser jag både kan förtydliga konceptet naturlig plantering men kan likväl även begränsa dess utformning. Definitionerna beskriver främst planterings utseende genom arter och syfte, vilken påverkas främst av planterings läge. I en urban struktur, eller i det offentliga rummet, blir därmed den naturlika planteringen ofta en så kallad biotop- eller designad naturlig plantering. Detta eftersom en kännedom om vilken vegetation som tidigare förekommit på platsen inte finns, parallellt som man i den offentliga miljön efterfrågar starkare estetiska uttryck än vad som ryms inom klassificeringen habitatrestaurering.

Utgår man från de tre definitionerna, som omnämns ovan, representerar de två gestaltungsförslagen i arbetet, ängen och prärien, en designad naturlig plantering. Denna oskiljaktighet beror till störst del på att de arter som respektive plantering innehåller valts ur ett estetiskt perspektiv och jag har frångått att imitera ett vegetationssystem rakt av, vilket inneburit att fördelningen mellan arter har kunnat ändras för att ge ännu högre estetiskt upplevelsevärde. I detta fall påverkar inte arternas ursprung klassificeringen, trots att ängsplanteringen består av inhemska arter och prärieplanteringen har arter med ett uteslutande icke inhemskt ursprung. Båda planteringarnas växtkomposition har däremot anpassats för att de ska uppnå hög estetik, men val av växter har då fått väljas inom de ramar satta för ursprung.

I de två gestaltungsförslagen har arternas ursprung inte varit lika avgörande i valet om de skulle vara med eller inte, som deras estetiska fördelar. Däremot har jag försökt hålla mig inom de konceptuella ramar jag formulerade för respektive plantering. Arter i ängen har därmed, även om de inte är bedömds vara inhemska, valts om de förekommer i Sverige för att tydligare ge den bild jag ville förmedla, bestående av ett landskap som en gång varit så vanligt men som nu inte är det längre.

DEL II. GESTALTNINGSDELEN

Genom arbetet upptäckte jag att en naturlig plantering kan innebära så mycket mer än en plantering som visuellt ska bidra till en attraktiv miljö. Återigen kan Kingsburys tre definitioner användas som exempel, då dessa tre klassificeringar visar på vad den naturlika planterings olika syften och funktioner i vår omgivning.

En naturlig plantering kan fungera både som ett pampigt element, likt ett vegetativt konstverk och samtidigt som karaktärsgivande och förstärka ett landskaps rymd. I mitt blev det dock ett fokus på de estetiska då det är en av perenners största och synliga fördel direkt med blotta ögat.

Ängens syfte var att tillsammans med att marken ondulerades förstärka parkens västra delområde för att bidra till karaktär av ett öppet och böljande landskap. Allt eftersom insåg jag att för att undvika att områdets visuella värde inte enbart är beroende av ängens blomning behöver områdets säsong av visuella intressen förlängas. Främst eftersom ängens blomningsperiod är relativt tidigt avslutad och vegetationen efter blomningen klipps ner, vilket gör att uppfattningen efter slagning gör att området inte visuellt kommer att skilja sig från parkens övriga grönytor.

Eftersom ängen en gång varit vanligt förekommande vegetationstyp i Sverige kände jag att inriktningen av arter med inhemskt ursprung eller som förknippas med ängsmarker var att rekommendera. Konceptet i början av gestaltningen var att göra en så kallad biotopplantering. Detta innebar ett stort utbud av arter att välja bland, vilket medgav att jag faktiskt också kunde slopa arter då dessa inte höll måttet i höjd eller estetik. Trots att dessa arter var välkända inom ängsvegetationer skulle dessa bli märkbara när de omgavs av andra arter med ett mer utpräglat utseende eller höjd.

Prärieplanteringen i parken ska verka likt ett vegetativt konstverk och utgöra ett blickfång genom vegetationens och arternas överdådighet i färg och höjd. I prärieplanteringen blev blandningen av arter baserad på estetik och pampighet. Här valdes exotiska arter med ursprung i Nordamerika då det inom Sveriges flora inte erbjuder en vegetation med den höjd eller frodiga uttryck som söks för prärien. Trots att präriens arter inte finns i den Svenska floran är några av dem vanligt förekommande att odlas i trädgårdssammanhang vilket bidrar till att allmänheten kan identifiera och känna igen något som därmed kan bidra till högre uppskattning.

SLUTSATS

Genom min litteraturstudie uppmärksammades den naturlika planterings intensjoner och funktioner vilka jag uppfattar som positiva nog för att man i framtiden ska överväga att använda sig av naturlika planteringar, vid skapandet av ny- eller förbättra vår befintliga grönstruktur. Jag tror att skapandet av perennplanteringar som är inspirerade av naturen kan bidra till att det offentliga rummet blir mer visuellt mångsidigt, vilket kan ge en varierad, mer komplex och attraktiv grönstruktur.

Jag anser att den naturlika planteringen möjliggör att perenner åter igen kan få utrymme i det offentliga rummet och på så sätt bidra till attraktiva miljöer utanför de privata rummen. En användning av perenner i det offentliga rummet anser jag inte längre ska begränsas av fördomar om perenners skötselkostnader, då det går att gestalta långsiktigt hållbara naturlika planteringar som inte har höga krav på dyra och återkommande skötselinsatser.

Som litteraturen också visade är både den formella och naturlika planteringen uppskattad av både branschfolk och allmänheten. Självklart finns det de som föredrar en plantering framför en annan, men det innebär inte att den andra typen vilken den än är, ska slopas. Jag anser att både den formella och den naturlika perennplanteringen har fördelar. Detta eftersom det som den ena typen av plantering inte har kan den andra erbjuda, men där de båda erbjuder estetisk mångsidighet i attraktivitet, färg och form, trots att skötselnivån skiljer sig markant. Trots att skötseln varierar visar det att en variation av planteringar och miljöer inom grönstrukturen är viktigt. Den naturlika perennplanteringen är därför inte ett alternativ till formella planteringar av perenner eller sommarblommor, den är ett komplement. Den naturlika planteringen är ett komplement som bidrar till variation, mångsidighet som dessutom lämpar sig när ekonomin inte tillåter höga kostnader.

FRAMTIDA UTVECKLING

Detta arbete skulle givetvis kunna utvecklas ytterligare om mer tid fanns att tillgå. Då hade jag velat göra kompletterande och utredande försök med de arter jag valt att använda mig av. Bland annat hade jag velat göra odlingsförsök med olika mixer av de ängsfröer jag använt mig av för att se hur fördelning av arter hade kunnat se ut i viktcompositionen. Jag skulle även vilja göra testplanteringar med präriens växter.

Testerna hade möjliggjort att olika fröblandningar med varierande fördelning mellan gräs och örter kan jämföras för att ta fram en som kan ge mig det visuella resultat som jag önskar. Det hade även kunnat visa hur fördelningen över tid skulle se ut då gräsen ofta tenderar att ta över, eftersom dessa saknar en inaktiv växtperiod som örterna har. En testodling skulle även kunna påvisa hur örterna med olika ståndortskrav trivs inom olika ståndorter för att se om de arter med mer krav på fukt hade kunnat hantera de torra perioder som uppstår på sluttningarna och höjdpunkterna och vice versa.

Gällande präriens växter varav många är klassade som exoter med ursprung i Nordamerika hade en försöksplantering kunnat bidra med kunskap om hur växterna kan hantera klimatet i Sverige eller om arter behöver ersättas med andra arter med samma visuella egenskap. Dessa försök hade gjort att jag kunnat argumentera starkare för mina val av växter och artsammansättningar då jag skulle ha egen erfarenhet att basera mina ställningstaganden på.

Inriktningen i arbetet kring vegetationssystem på torra till friska ståndorter gjorde att det var sådana typer av planteringar som utformades i den andra delen. Givetvis hade även en gestaltning av en akvatisk miljö varit intressant då vi idag periodvis måste hantera och uppehålla rikliga mängder av vatten för att inte överbelasta de avlopps- och kloaksystem som finns. Dessutom kan nederbörd om det inte uppehålls spola bort näringsämnen från våra jordbruksmarker, vilket innebär när dessa ämnen hamnar i våra hav kan leda till övergödning.

KÄLLOR

Andersson, K. (2014a) Hjärups park – en ny park i Staffanstorps kommun
Tillgänglig: <http://staffanstorps.se/hjarupspark/om-hjarups-park/> [2014-11-06]

Andersson, K. (2014b) En ny park i Hjärup
Tillgänglig: <http://staffanstorps.se/hjarupspark/2014/07/22/ny-park-i-hjarup/> [2014-11-06]

Andersson, K. (2014c) Hjärups park – en ny park skapas i kommun
Tillgänglig: <http://staffanstorps.se/2014/08/08/hjarups-park-en-ny-park-i-staffanstorps-kommun/> [2014-11-18]

Bennett, J. (1998) Wild about the Garden, chapter 2.
London: Macmillan Publishers Ltd

Blennow, A-M. (1995) Europas trädgårdar: från antiken till nutiden.
Lund: Signum

Burgess, J., Harrison, C. & Limb, M. (1988) People, Parks and the Urban Green;
A Study of Popular Meanings and Values for Open Spaces in the City. Urban studies [Elektronisk] vol. 25 (6), ss.455-473.
Tillgänglig: <http://usj.sagepub.com/content/25/6/455.full.pdf+html> [2014-09-10]

Catanzaro, C. & Ekanem, E. (2004) Home gardeners value stress reduction and
interaction with nature. Acta Horticulturae ISHS [Elektronisk], ss.269-275.
Tillgänglig: <http://www.actahort.org/members/showpdf?session=31545> [2014-11-14]

Dunnett, N. (2004) The dynamic nature of plant communities – pattern and process in
designed plant communities. I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape.
Abingdon: Taylor & Francis ss.97-114.

Dunnett, N., Kircher, W. & Kingsbury, N. (2004) Communicating naturalistic plantings.
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape. Abingdon: Taylor & Francis ss.244-255.

Gaunitz, P. (2010a) Midsommar på prärien. Utan stängsel [Elektronisk blogg] 24 juni 2010.
Tillgänglig: <http://petergaunitz.blogspot.se/2010/06/midsommar-pa-prarien.html> [2014-11-19]

Gaunitz, P. (2010b) Dagsläget I Alnarp. Utan stängsel [Elektronisk blogg] 21 juli 2010.
Tillgänglig: http://petergaunitz.blogspot.se/2010_07_01_archive.html [2014-11-19]

Hall, C. (2011) Health and well-being benefits of plants. Ellison Chair in International
Floriculture [Elektronisk blogg] Datum för inlägg saknas.
Tillgänglig: <http://ellisonchair.tamu.edu/health-and-well-being-benefits-of-plants/#.VDUhmFbjKES> [2014-09-10]

Hammer, M. (1996) Sluta klippa blir ingen äng! Gröna fakta vol.7/96, ss.1-8

Hammer, M. (1997) Naturen som förebild.
I: Bengtsson, R. Perennboken – med växtbeskrivningar. Stockholm: LT, ss.148-169

Hitchmough, J. & Dunnett, N. (2004) Introduction to naturalistic planting in urban landscapes.
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape. Abingdon: Taylor & Francis ss.1-22.

Hitchmough, J. (2004) Naturalistic herbaceous vegetation for urban landscapes.
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape. Abingdon: Taylor & Francis ss.130-183.

Hitchmough, J. (2011) Exotic plants and plantings in the sustainable, designed urban landscape.
Landscape and Urban Planning [Elektronisk] vol.100, ss.380-382.
Tillgänglig: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204611000752#> [2014-09-10]

Johnson, O. & More, D. (2006) Tree guide.
London: HarperCollins Publishers

Jorgensen, A. (2004) The social and cultural context of ecological plantings.
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape. Abingdon: Taylor & Francis ss.293-325.

Kingsbury, N. (2004) Contemporary overview of naturalistic planting design.
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape. Abingdon: Taylor & Francis ss.58-96.

Kingsbury, N. (2009) Natural garden Style – Gardening Inspired by Nature.
London: Merrel Publishers Limited.

Koningen, H. (2004) Creative management.
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape. Abingdon: Taylor & Francis ss.256-292.

Krok, Th. O. B. N. & Almquist, S. (1994) Svensk Flora – fanerogamer och ormbunksväxter.
28:e upplagan. Stockholm: Liber AB

Lloyd, C. (2004) Meadows. Oregon: Timber press

Nordiska ministerrådet (1984) Vegetationstyper i Norden.
Stockholm: Liber distribution; Oslo: Nordiska ministerrådet

Oudolf, P. & Kingsbury, N. (2005) Planting design – Gardens in Time and Space.
Oregon: Timber press

Oudolf, P. & Kingsbury, N. (2013) Planting – A new perspective.
Oregon & London: Timber Press.

Pratensis AB, (2014a) Tips och råd om anläggning och skötsel av ängar
[Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.pratensis.se/tips.pdf> [2014-12-01]

Pratensis AB, (2014b) Fröblandningar [Elektronisk]
Tillgänglig: <http://pratensis.se/101.htm> [2014-11-28]

Prairie Nursery Inc., (2014) Native plants [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.prairienursery.com/store/native-plants/show-all-native-plants/#.VOH4amd0w-U> [2014-11-26]

Staffanstorps kommun, (2014) Gestaltningprogram för Hjärups park, en ny park i Staffanstorps kommun
Tillgänglig: <http://staffanstorps.se/hjarupspark/files/2014/08/GestaltningplanHjarupsparkA3lagupplöst.pdf>
[2014-11-06]

Stångby plantskola, Katalog 2013/2014

Svensson, M. (2013) Föreläsning den 3 december, 2013 Alnap.
Use of perennials in common space – some examples from Malmö och Composition of big scale perennial plantings

Wallin, T. (2010) SOL eller SKUGGA, Torrt, fuktigt, blåsigt eller skyddat läge,
Trädgårdplanering på växternas villkor. Stockholm: Norstedts.

Wahlsteen, E. & Sjöman, H. (2009) Tåliga perenner för hårdgjorda stadsmiljöer. Gröna fakta vol 8/2009, ss.1-8

Woudstra, J. (2004) The changing nature of ecology: a history of ecological planting (1800-1980).
I: Hitchmough, J. & Dunnett, N. The Dynamic Landscape.
Abingdon: Taylor & Francis ss.23-57.

Özgüner, H. & Kendle, A.D. (2004) Public attitudes towards naturalistic versus designed landscapes in the city of Sheffield (UK). Landscape and Urban Planning [Elektronisk] vol. 74, ss.139-157.
Tillgänglig: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204604001823> [2014-09-10]

Özgüner, H., Kendle, A.D. & Bisgrove, R.J. (2006) Attitudes of landscape professionals towards naturalistic versus formal urban landscapes in the UK. Landscape and Urban Planning [Elektronisk] vol. 81, ss.34-45.
Tillgänglig: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204606002052> [2014-09-10]